

सत्यमेव जयते
गुजरात सरकार

गुजरातना राज्‍यपाल
श्री आचार्य देवप्रतनुं
गुजरात विधानसभा समक्ष
प्रवचन

गांधीनगर
गुरुवार, १ली फ़ेब्रुआरी, २०२४

માનનીય અધ્યક્ષ મહોદય તથા વિધાનસભા ગૃહના માનનીય સદસ્યશ્રીઓ,

પંદરમી ગુજરાત વિધાનસભાના ચોથા સત્રના મંગળ પ્રારંભે આપ સૌનું ઉષ્માસભર સ્વાગત કરું છું. આ સત્રના શુભારંભે સૌ પ્રથમ અહિંસાના પૂજારી અને સત્યના સાધક રાષ્ટ્રપિતાશ્રી મહાત્મા ગાંધીજી, અખંડ ભારતના શિલ્પીશ્રી સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, ગુજરાતના મહાન સપૂત એવા મૂક સેવક પૂજ્યશ્રી રવિશંકર મહારાજ, રાજ્યના પનોતા પુત્રશ્રી ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિક તથા દેશની આઝાદીમાં અમૂલ્ય ફાળો આપનાર તમામ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓનું સ્મરણ કરીને તેઓને શ્રદ્ધાપૂર્વક વંદન કરું છું.

ભારતને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે અનેક બાબતોમાં પોતાની છબી ઉજાગર કરવા માટે તથા વૈશ્વિક સમસ્યાઓમાં પોતાનો મત મજબૂત રીતે રાખવા માટે ગત વર્ષે **G-૨૦ સમૂહની યજમાની** મળી હતી. જેનું ગુજરાત સહિત ભારતમાં સફળ રીતે આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. G-૨૦ ની ગુજરાતમાં યોજાયેલી વિવિધ ૧૭ બેઠકોની જ્વલંત સફળતાનો યશ “ટીમ ગુજરાત”ને જાય છે. આપણે G-૨૦ ની બેઠકો ખૂબ સારા આયોજન સાથે પૂર્ણ કરીને ગુજરાતની એક આગવી ઇમેજ ઊભી કરી છે. સમયસર અને સમયબદ્ધ પ્લાનિંગ સાથે આવી મોટી ઇવેન્ટ સંપન્ન કરવા હવે ગુજરાત પર પસંદગી ઉતારવામાં આવશે. વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીના નેતૃત્વમાં ભારતને G-૨૦ ની પ્રેસિડેન્સીની જે તક મળી હતી, તેમાં વિવિધ ૨૦૦ જેટલી બેઠકો દેશમાં ૬૧ સ્થળોએ યોજવામાં આવી હતી. ગુજરાતને સૌથી વધુ ૧૭ બેઠકોના આયોજનનું સૌભાગ્ય મળ્યું તેને આપણે ખૂબ ચીવટ, ચોકસાઈ અને ખંતથી પૂર્ણ કર્યું છે.

ગુજરાત એ માત્ર ચાર અક્ષરનો બનેલો શબ્દ નથી પરંતુ લાખો-કરોડો લોકોના સપના સાકાર કરવાનું સ્થળ છે. ગુજરાતની આ છબી રાતોરાત બની નથી. બે દાયકા પૂર્વે ગુજરાતના તત્કાલિન મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ સૌનો સાથ, સૌનો વિકાસ સાથે શરૂ કરેલી વિકાસયાત્રાનું પરિણામ છે. વર્ષ ૨૦૦૩માં બે દાયકા પહેલાં **વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત સ્વરૂપે** વાવેલું નાનકડું બીજ આજે વિશાળ અને વાઈબ્રન્ટ વટવૃક્ષ બની ગયું છે. માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીના વિઝનથી પ્રેરિત **વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત ગ્લોબલ સમિટ**ની દસમી આવૃત્તિ મહાત્મા મંદિર, ગાંધીનગર ખાતે ૧૦મી જાન્યુઆરીથી ૧૨મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૪ દરમિયાન લોકોના અભૂતપૂર્વ પ્રતિસાદ સાથે સફળતાપૂર્વક યોજાયેલ છે. આ ગ્લોબલ સમિટની મુખ્ય થીમ **“ગેટ વે ટુ ઘ ફ્યુચર”** હતી. સમિટની વાઈબ્રન્ટ રાજ્યના તમામ જિલ્લાઓ સુધી પહોંચાડવાના પ્રયાસ અંતર્ગત એક નવતર પહેલ તરીકે **“વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત વાઈબ્રન્ટ ડિસ્ટ્રીક્ટ”** કાર્યક્રમનું રાજ્યભરમાં આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. અમૃતકાળની આ પ્રથમ વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત સમિટ હોવાના કારણે, આ સમિટ **વિકસિત ભારત@2047** માટે રાજ્યના રોડમેપના લક્ષ્યાંકોને સિદ્ધ કરવામાં સીમાચિન્હ રુપ બની રહેશે. આ સમિટમાં ચાર દેશો (યુ.એ.ઇ., મોઝામ્બિક, તિમોર-લેસ્ટે અને ચેક રિપબ્લિક)ના વડાઓ, વિવિધ દેશોના મંત્રીશ્રીઓ, વૈશ્વિક સી.ઈ.ઓ., બહુપક્ષીય સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓ અને બુદ્ધિજીવીઓ ઉપસ્થિત રહેલ હતા. આ આવૃત્તિમાં અત્યાર સુધીના સૌથી વધુ ૩૫ જેટલા દેશો ભાગીદાર દેશો તરીકે જોડાયા હતા. પ્રી-સમિટ તેમજ મુખ્ય સમિટના ભાગરૂપે ૧૫૦ થી વધુ સેમિનાર અને ઇવેન્ટ્સનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ સમિટ દરમિયાન B2B, B2G, One-to-One meetings, Country Seminars ઉપરાંત સસ્ટેનેબલ ગ્રોથને ધ્યાને રાખીને Fututre Ready MoUs ને વધુ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવેલ છે.

સમિટના ભાગ રૂપે **વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત ગ્લોબલ ટ્રેડ શો** નું ભવ્ય આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત સમિટના ઝળહળતા ૨૦ વર્ષ જે અન્ય રાજ્યો માટે પણ રોલ મોડલ સાબિત થયેલ છે તેની યાદગીરી માટે માનનીય વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા સંસ્મરણીય કોઈન અને સ્ટેમ્પ, ઈ-કોફી ટેબલ બુક અને રીસર્ચ રિપોર્ટ **“વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત: એ રોલ મોડલ ફોર ઘ કન્ટ્રી”**નું વિમોચન કરવામાં આવ્યું હતું.

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता: आ पंडित **‘नारीशक्ति पंडन अधिनियम’** थी परा अर्थमां चरितार्थ थई छे. राज्य सरकारे हंमेशां महिला केन्द्रित विकासने प्रोत्साहन आप्युं छे. ‘नारीशक्ति पंडन अधिनियम’ना ऐतिहासिक कायदाथी महिला सशक्तीकरणे वधु वेग मणशे. राजकीय क्षेत्रे महिलाओ वधु मोटी जवाबदारी निभावपा सक्षम बनशे. जेना थकी महिलाओ स्त्री सशक्तीकरण अंगेनी नीतिओ घडवामां योगदान आपशे.

राज्य सरकार द्वारा करछमां वर्ष २००५थी शरु करवामां आवेल घोरडो रणोत्सव करछना ग्रामीण जवनमां सामाजिक, आर्थिक-पर्यावरणीय उन्नतिनो मोटो आधार बन्यो छे. आजे ‘घोरडो’ प्रवासननी वैश्विक ओणम बन्युं छे. युनाईटेड नेशन्सनी अेजन्सी वर्ल्ड टूरिज्म द्वारा विश्वना श्रेष्ठ टूरिज्म विलेजनी याटीमां **घोरडो**नो समावेश करवामां आव्यो छे उज्ज्वेकिस्तानना समरकंद जाते UNWTOना उपक्रमे योजायेली **‘नेस्ट टूरिज्म विलेज-२०२३’** अेवॉर्ड सेरेमनी कार्यक्रम दरमियान भारतमांथी अेकमात्र घोरडोने ‘नेस्ट टूरिज्म विलेज’नो अेवॉर्ड अेनायत थयेल छे. विश्वमां प्रवासनना तोरण करछनां सङ्के रण घोरडोने आ अेवॉर्डथी गुजरातनी गौरव सिद्धिमां वधु अेक सीमायिह अंकित थयुं छे.

उपरांत आ वर्षे **गुजरातनी ओणम समा गरव**ने युनेस्को द्वारा **‘अमूर्त सांस्कृतिक धरोहर’** तरीके जाहेर करातां गुजरातना गरवने वैश्विक ओणम मणी छे.

संकल्प अे सङ्गता माटेनुं प्रथम पगथियुं छे. कोई पण काम करवानो ढ्रढ संकल्प करवामां आवे अने तेनुं सुचारुं आयोजन करवामां आवे तो सङ्गतानी साथे समृद्धिना द्वार पण पूले छे. भारतवासीओ माटे समृद्धिनां द्वार उघाडनारुं कदम अेटले **विकसित भारत संकल्पयात्रा**. आ यात्राना आयोजननो मुप्य उदेशे छेवाडाना मानवी के जे विविध योजनाओनो लाल लेवा पात्र छे परंतु लाल मज्यो नथी तेमना सुधी पहोयवानो छे. उपरांत योजनाओनी माहितीनो प्रचार-प्रसार करी नागरिकोमां जागृति लावपा, सरकारी योजनाओना लाभार्थीओ साथे वार्तालाप करी तेमना अनुभव जाणवा तेमज यात्रा दरमियान निश्चित विगतो द्वारा संलपित लाभार्थीओनी नोँघणी करावी तेमने पण सरकारी योजनाओनो लाल अपावी १०० टका लक्ष्य हांसल करवाना उद्देशे पण छे.

विकसित भारत संकल्पयात्रा दरमियान आयुष्मान भारत योजना, प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना, प्रधानमंत्री आवास योजना, उज्ज्वला योजना, प्रधानमंत्री विश्वकर्मा योजना, किसान सम्मान योजना, अटल पेन्शन योजना तथा प्राकृतिक कृषिने प्रोत्साहन अने रासायणिक जातरनो वपराश ओछो करवा सहितनी १७ योजनाओने आपरी लेवामां आवी छे.

माननीय वडाप्रधानश्रीना ड्रीम प्रोजेक्ट **‘पी.अेम. मित्र** (मेगा एन्टिग्रेटेड टेस्टाईल रिजियन अेन्ड अेपेरल-PM MITRA) पार्क’ देशना सात राज्योमां स्थपाशे, जेना भागरूपे गुजरातमां **नवसारीना वांसीनोरसी** जाते ११४१ अेकरमां पी.अेम. मित्र पार्कना निर्माण माटे राज्य अने केन्द्र सरकार वर्ये अेम.ओ.यु. थया छे. आ पार्कमां अेक ज स्थण, अेक ज छत्र नीचे स्विनिंग, विपिंग, प्रोसेसिंग/डाईंग अने प्रिन्टिंगथी लईने गार्मेन्ट मेन्यूफैक्चरिंग सुधीनी एन्टिग्रेटेड टेस्टाईल वेल्थु येईन उभी थशे अने विश्व कक्षानुं ‘प्लग अेन्ड प्ले’ एन्क्वास्ट्रकर उपलब्ध थशे.

जथथांबंध दवाओना उत्पादन अर्थमां नोँघपात्र घटाडो करवा अने ते रीते प्रमाणावुत परीक्षण अने माणजाडीय सुविधाओनी सरण अेक्सेस प्रदान करीने स्थानिक बल्क दवा उद्योगनी स्पर्धात्मकता वधारवाना हेतुथी, **बल्क ड्रग पार्क** महत्वपूर्ण छे. आ ज बाबतने ध्यानमां राषीने गुजरात सरकारे दरभास्त रजु करी छे अने **“प्रमोशन ओइ बल्क ड्रग पार्क”** योजना हेठण **बड्य छदाना जंबुसरमां** ८१५.४४ हेक्टर विस्तारमां बल्क ड्रग पार्क स्थापवा माटे भारत सरकार पासेथी सैध्यांतिक मंजूरी मेणवी छे.

“એક ભારત-શ્રેષ્ઠ ભારત” ના મંત્ર સાથે દેશના દરેક રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને સન્માન આપવા ગુજરાત સરકારે સોમનાથ મહાદેવના પવિત્ર સાંનિઘ્યમાં ઐતિહાસિક **સૌરાષ્ટ્ર-તમિલ સંગમ** કાર્યક્રમનું ભવ્ય આયોજન કર્યું હતું. આ કાર્યક્રમ દક્ષિણ ભારત અને પશ્ચિમ ભારતની સંસ્કૃતિઓનો સંગમ છે. લગભગ બારસો વર્ષના લાંબા સમયગાળા પછી આટલી ભવ્યતા સાથે આ પ્રકારનો કાર્યક્રમ આયોજિત કરવામાં આવ્યો હતો.

કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ ગુજરાત રાજ્ય સમગ્ર દેશમાં એક એવું રાજ્ય છે જ્યાં કૃષિ અને ઉદ્યોગનો વિકાસદર એકસાથે તાલ મેળવી રહ્યાં છે. રાજ્યની વિવિધ કૃષિ વિકાસલક્ષી યોજનાઓ અને તેનો અસરકારક અમલ, સિંચાઈની સુવિધા વધારવી, પાણીના કચકચર તેમજ સમજૂતીકરના ઉપયોગ માટે કુવારા અને ટપકસિંચાઈ વિસ્તાર વધારવાની યોજનાઓ, કૃષિ સંશોધનોના પરિણામો તેમજ વ્યવહારુ તકનીકી અને તજજ્ઞતા ખૂબ જ ટૂંકા ગાળામાં ખેડૂતોના ખેતર સુધી પહોંચાડવાનો રાજ્ય સરકારશ્રીનો સર્વગ્રાહી અભિગમ રહ્યો છે.

પ્રાકૃતિક કૃષિ

- પ્રાકૃતિક કૃષિને રાજ્યમાં વેગ મળે તે માટે દેશી ગાય આધારિત સંપૂર્ણ પ્રાકૃતિક ખેતી કરતા ખેડૂત કુટુંબને એક ગાય માટે નિભાવ ખર્ચમાં સહાય આપવાની યોજના, સંપૂર્ણ રસાયણ મુક્ત ડાંગ જિલ્લા અંતર્ગત પ્રાકૃતિક કૃષિ કરતા ખેડૂતો માટે નાણાકીય સહાયની યોજના તેમજ પ્રાકૃતિક કૃષિના અમલ માટે **ગુજરાત પ્રાકૃતિક કૃષિ વિકાસ બોર્ડ**ની રચના કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં પ્રાકૃતિક કૃષિ પદ્ધતિમાં વિશેષ સંસાધનો, શિક્ષણ અને વિસ્તરણ માટે **“ગુજરાત નેચરલ ફાર્મિંગ સાયન્સ યુનિવર્સિટી”**ની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં પ્રાકૃતિક કૃષિ પદ્ધતિની જાણકારી ગ્રામ્ય કક્ષાએ દરેક ખેડૂતો સુધી પહોંચે તે માટે રાજ્યના સ્થાપન દિન ૧ મે, ૨૦૨૩ થી ૧૦-૧૦ ગ્રામ પંચાયતના ૧૪૬૬ કલસ્ટરની રચના કરવામાં આવેલ છે. દરેક કલસ્ટરમાં એક ટેકનીકલ અધિકારી અથવા કર્મચારી (ટેકનિકલ માસ્ટર ટ્રેનર) તથા એક પ્રાકૃતિક કૃષિ અપનાવી ચુકેલ સફળ ખેડૂત (ફાર્મર માસ્ટર ટ્રેનર) દ્વારા કલસ્ટરના પ્રત્યેક ગામમાં પ્રાકૃતિક કૃષિ પદ્ધતિની તાલીમ કમ નિદર્શન દ્વારા જાણકારી આપવામાં આવી રહી છે. અત્યાર સુધીમાં ૨૩ લાખથી વધુ ખેડૂતોને પ્રાકૃતિક કૃષિની તાલીમ આપવામાં આવી છે.
- **કૃષિ રાહત પેકેજ** : વર્ષ ૨૦૨૩માં માર્ચ માસમાં થયેલ વિવિધ કુદરતી આપત્તિઓ કમોસમી વરસાદ, બિપરજોય વાવાઝોડુ, ભારે વરસાદ અને નદીઓના ઉપરવાસમાં થયેલ વરસાદને કારણે નદીઓમાં આવેલ પુર અને તેના કારણે થયેલ પાક નુકસાની સામે ૧૩ જિલ્લાઓમાં કુલ ૩૭,૦૪૫ ખેડૂત લાભાર્થીઓને રૂ.૮૫.૪૯ કરોડ, કચ્છ અને બનાસકાંઠા જિલ્લામાં કુલ ૫૦,૬૨૭ ખેડૂત લાભાર્થીઓને રૂ.૧૩૩.૧૯ કરોડ તથા ભરૂચ, નર્મદા અને વડોદરા જિલ્લામાં કુલ ૨૨,૧૪૬ ખેડૂત લાભાર્થીઓને રૂ.૬૨.૭૩ કરોડની સહાય કૃષિ રાહત પેકેજ સ્વરૂપે ચુકવવામાં આવેલ છે.
- **પ્રધાનમંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ યોજના**: પ્રધાનમંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ યોજના હેઠળ આજદિન સુધીમાં એક થી પંદર હપ્તાની કુલ રૂ.૧૫,૪૦૭.૮૨ કરોડની રકમ ૬૪.૧૩ લાખ લાભાર્થીના બેંક એકાઉન્ટમાં સીધી જમા કરવામાં આવેલ છે.

- **ટેકાના ભાવે ખરીદી:** રાજ્યના ખેડૂતોને ખેત પેદાશોના પોષણક્ષમ ભાવ મળી રહે, તે અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન કુલ ૧,૯૩,૦૮૭ ખેડૂતો પાસેથી કુલ રૂ. ૨૨૧૨.૯૨ કરોડ મૂલ્યની ૪,૧૨,૯૬૦.૨૨ મેટ્રિક ટન જેટલી વિવિધ જાણસોની સરકારે ટેકાના ભાવે ખરીદી કરેલ છે.
- **કૃષિ યાંત્રિકીકરણ** માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં કુલ ૫૩,૧૫૪ જેટલા લાભાર્થીઓને રૂ. ૨૪૩.૪૬ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- **કૃષિ ક્ષેત્રમાં અદ્યતન ડ્રોન ટેકનોલોજી (કૃષિ વિમાન) નાં ઉપયોગની યોજના:** વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન અદ્યતન ડ્રોન ટેકનોલોજી (કૃષિ વિમાન) ના ઉપયોગથી રાજ્યમાં કુલ ૨૨,૪૮૯ એકર વિસ્તારમાં રૂ. ૪૧.૭૪ લાખની સહાય સાથે ૬૩૧૨ ખેડૂતોને લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- **આંતરરાષ્ટ્રીય મિલેટ વર્ષ- ૨૦૨૩:** ભારત સરકારે વર્ષ-૨૦૨૩ ને આંતરરાષ્ટ્રીય મિલેટ વર્ષ તરીકે ઉજવવાનું નક્કી કર્યું હતું, જે અંતર્ગત ભારત સરકારના વિઝનને ધ્યાને લઈ ગુજરાત સરકાર દ્વારા “શ્રી અન્ન” નો ખાદ્યમાં રોજીંદા જીવનમાં ઉપયોગ થાય, રાજ્યમાં મિલેટ પાકોના ઉત્પાદનમાં વધારો થાય તથા પાકોનું મુલ્ય વર્ધન કરી ખેડૂતોની આવકમાં વધારો થાય તે હેતુથી રૂ. ૩૫ કરોડની મિલેટ ડેવલોપમેન્ટ યોજના અમલી કરેલ છે.

ગુજરાત એગ્રો ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કોર્પોરેશન લી.

- સરકારની ખેડૂતલક્ષી યોજનાઓ સાથે ખેડૂતોને વાજબી ભાવે ગુણવત્તાયુક્ત રાસાયણિક ખાતર પણ પુરું પાડવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં **૩.૩૧ લાખ મેટ્રિક ટન રાસાયણિક ખાતર** પુરું પાડવામાં આવેલ છે.

બાગાયત

રાજ્યના ખેડૂતોને બાગાયત પાક માટે અદ્યતન ટેકનોલોજી પ્રદાન કરવાના હેતુથી રાજ્યમાં સાત (૭) **સેન્ટર ઓફ એક્સેલેન્સ** (સાબરકાંઠા, ગીર સોમનાથ, કચ્છ, મહેસાણા, વલસાડ, ઈસરામા(આણંદ) અને મજીવાણા) કાર્યરત છે. વધુમાં, રાજ્યમાં અમદાવાદ, જામનગર અને ખેડા ખાતે તથા અલગ અલગ ત્રણ આદિજાતિ વિસ્તારો નર્મદા, પંચમહાલ અને અરવલ્લી ખાતે નવા સેન્ટર ઓફ એક્સેલેન્સ નિર્માણ પામી રહ્યાં છે.

પશુપાલન

- ગુજરાત રાજ્યના આર્થિક અને સામાજિક વિકાસમાં પશુપાલન અને ડેરી ક્ષેત્રનું આગવું યોગદાન છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં નવેમ્બર, ૨૦૨૩ સુધીમાં **પશુઆરોગ્ય ક્ષેત્રે** ૩૯.૧૩ લાખ પશુઓને સારવાર આપવામાં આવી છે અને ૩,૧૦૨ **પશુ આરોગ્ય મેળાની** કામગીરી કરવામાં આવી છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં અત્યાર સુધીમાં રાજ્યમાં ૧ કરોડ ૪૫ લાખ પશુઓમાં ખરવા મોવાસા રસીકરણ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે.

મુખ્યમંત્રી ગૌમાતા પોષણ યોજના

- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં મુખ્યમંત્રી ગૌમાતા પોષણ યોજના હેઠળ પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ ગૌશાળા અને પાંજરાપોળ ખાતે રાખવામાં આવતા ગાય અને ભેંસ વર્ગના પશુઓના નિભાવ માટે પશુ દીઠ પ્રતિ દિન રૂ.૩૦ લેખે રોકડ સહાય આપવામાં આવે છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં મુખ્યમંત્રી ગૌમાતા પોષણ યોજના હેઠળ અંદાજે આજ દિન સુધી ૩.૬૬ લાખ પશુઓ માટે રૂ.૧૪૮.૫૭ કરોડની નિભાવ સહાય આપવામાં આવેલ છે.

ડેરી સહાય

- સૌરાષ્ટ્ર-કચ્છ વિસ્તારના દૂધ સંઘોને માળખાકીય સુવિધા માટે સહાયની યોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં જૂનાગઢ જિલ્લા સહકારી દૂધ ઉત્પાદક સંઘ, મોરબી જિલ્લા સહકારી દૂધ ઉત્પાદક સંઘ અને જામનગર જિલ્લા સહકારી દૂધ ઉત્પાદક સંઘના કુલ રૂ. ૩૦ કરોડના પ્રોજેક્ટ્સ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા રૂ.૧૬.૮૯ કરોડની સહાય મંજૂર કરવામાં આવી છે અને પ્રથમ તબક્કે કુલ રૂ. ૮ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે.

મત્સ્યોદ્યોગ

- સાગરખેડૂઓને હાઈસ્પીડ ડિઝલ વેટ રાહત યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે કુલ રૂ. ૪૪૩.૪૪ કરોડની જોગવાઈ સામે ડિસેમ્બર અંતિત રૂ.૩૩૨.૫૮ કરોડની સહાય આપવામાં આવી છે તેમજ સહાયની રકમનું પારદર્શક રીતે ઓનલાઈન પદ્ધતિ દ્વારા ચુકવણું કરવામાં આવે છે.
- સરકાર દ્વારા નોટીફાઈ કરવામાં આવેલ ૧૦૭ મત્સ્ય કેંદ્રો ખાતે જરૂરીયાત મુજબ માળખાકીય સુવિધાઓ પુરી પાડવા, આધુનિકરણ/અપગ્રેડેશનની કામગીરી કરવા તથા ડ્રેજીંગની કામગીરી કરવા જેવી બાબતો માટે ૧૦૦% રાજ્ય પુરસ્કૃત યોજના તરીકે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ. ૨૨૫.૭૯ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- વધુમાં નાબાઈ દ્વારા લોન સહાયથી ચાર નવા મત્સ્યબંદર માઢવાડ, સુત્રાપાડા, નવાબંદર અને વેરાવળ ફેઝ-૨ વિકસાવવા માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં રૂ. ૩૩૭.૫૦ કરોડની જોગવાઈ કરેલ તેમજ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના તરીકે માંગરોળ ફેઝ-૩ મત્સ્યબંદર વિકસાવવા માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ. ૭૭.૫૦ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરોક્ત તમામ માળખાકીય કામો માટે ડિસેમ્બર સુધીમાં કુલ રૂ. ૧૯૮.૩૮ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.

સહકાર

બજાર સમિતિની વ્યવસ્થા

- ખેડૂતોને ખેત ઉત્પન્નના પોષણક્ષમ ભાવો મળી રહે એ માટે સુદ્રઢ બજાર વ્યવસ્થા જરૂરી છે. રાજ્યમાં ખેડૂતોને તેમના ખેતરની નજીક જ ચાર્જની સવલત મળી રહે તેવી રાજ્ય સરકારની નીતિ રહેલ છે. હાલમાં રાજ્યમાં ૨૧૨ મુખ્યચાર્જ, ૧૯૨ સબચાર્જ સહિત કુલ ૪૦૪ બજાર આવેલ છે. ખેડૂતોને વધુમાં વધુ માર્કેટચાર્જની સુવિધા મળી રહે તે માટે પ્રાઈવેટ માર્કેટોને પણ રાજ્ય સરકારે મંજૂરી આપેલ છે. હાલમાં, રાજ્યમાં ૩૦ પ્રાઈવેટ માર્કેટ માટે લાઈસન્સ આપવામાં આવેલ છે.

જળ વ્યવસ્થાપન

પ્રકૃતિના પંચમહાભૂતો પૈકી પાણી એ અસ્તિત્વનો આધાર છે. જીવસૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સંવર્ધન અને વિકાસના પાયામાં રહેલી પાણીની ઉપલબ્ધતા જે તે સંસ્કૃતિ કે સમાજનું ગુણવત્તાયુક્ત જીવનઘોરણ અને સમૃદ્ધિનો માપદંડ છે. જનસામાન્યની પર્યાપ્ત અને શુદ્ધ પીવાના પાણીની પ્રાથમિક જરૂરિયાતોને પરિપૂર્ણ કરી મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલના નેતૃત્વવાળી રાજ્ય સરકાર પેયજળ વ્યવસ્થાપનમાં સમગ્ર દેશ માટે પથદર્શક બની છે.

- સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારના ૧૧ જિલ્લાના ૧૧૫ જળાશયો ભરવાની મહત્વાકાંક્ષી **સૌરાષ્ટ્ર નર્મદા અવતરણ (સૌની) યોજનાની** ચાર લીંક પાઈપલાઈન અંતર્ગત ૩૨ પેકેજોના કામ પૂર્ણ થયા છે. અને ૪ પેકેજોના કામ પ્રગતિ હેઠળ છે. પૂર્ણ થયેલ કામગીરી દ્વારા અત્યાર સુધીમાં ૮૫ જળાશયો, ૧૪૬ ગામ તળાવો અને ૯૨૭ ચેકડેમોમાં આશરે ૭૫,૦૬૦ મિલીયન ઘનફૂટ નર્મદાના નીર ભરવામાં આવેલ છે. જેના દ્વારા આશરે ૬,૫૦,૦૦૦ એકરમાં સિંચાઈ સુવિધા સુદૃઢ થયેલ છે તેમજ રાજકોટ, ગોંડલ, જામનગર, ભાવનગર, બોટાદ, રાણપુર અને મોરબી જેવા શહેરોમાં પીવાના પાણીની સુવિધા સુદૃઢ થયેલ છે.
- સમગ્ર રાજ્યમાં જળસ્ત્રોતના સંગ્રહનો વ્યાપ વધારવા **સુજલામ સુફલામ જળ અભિયાન** અંતર્ગત છેલ્લા છ વર્ષમાં કુલ ૯૮,૨૩૪ કામો પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી તળાવો ઉંડા કરવાના કુલ ૩૫,૩૦૩ કામો કરવામાં આવેલ છે તથા કુલ ૨૧,૩૮૯ ચેકડેમોનું ડીસીલ્ટીંગ કરવામાં આવેલ છે. જેના થકી ૧,૦૭,૬૨૧ લાખ ઘન ફૂટ જેટલો જળ સંગ્રહ ક્ષમતામાં વધારો થયેલ છે.
- સિંચાઈ યોજનાઓના જળવ્યવસ્થાપનમાં રાજ્ય સરકારે ખેડૂતોને સામેલ કર્યા છે. **સહભાગી સિંચાઈ** વ્યવસ્થાની કામગીરી વધુને વધુ ખેડૂત પિયત મંડળીઓને સોંપવામાં આવે તે માટે સરકાર સતત પ્રયત્નશીલ છે. સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં સહભાગી સિંચાઈ હેઠળ ૨૮૩૭ મંડળીઓ દ્વારા ૮,૫૦,૫૬૧ હેક્ટર વિસ્તાર આવરી લેવામાં આવ્યો છે.
- ચાલુ વર્ષે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં વિવિધ યોજનાઓ થકી રાજ્યમાં ૧૨૪ નાના ચેકડેમો અને ૧૦૯ મોટા ચેકડેમો મળી **કુલ ૨૩૩ ચેકડેમો** પૂર્ણ થયા છે. આ ઉપરાંત, ૧૧૬ નાના ચેકડેમો તથા ૬૩ મોટા ચેકડેમના કામો પ્રગતિ હેઠળ છે, જે પૂર્ણ થતાં આગામી વર્ષે ૭૦૦૦ હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈના લાભ મળશે. નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૧,૮૭,૧૪૫ થી વધુ ચેકડેમોથી આશરે ૪,૫૧,૯૯૮ હેક્ટર વિસ્તારને સીધી અને આડકતરી સિંચાઈના લાભ મળી રહ્યાં છે.
- જળસંચય ક્ષેત્રે રાજ્યએ કરેલી કામગીરીને દેશમાં નમૂનારૂપ કામગીરી તરીકે બિરદાવવામાં આવી છે. હજારો ચેકડેમ, ખેત તલાવડીઓ, બોરીબંધ, જલમંદિરો, તળાવો ઊંડાં કરવાનું અભિયાન, જૂની કેનાલોનું મરામત અને આધુનિકરણ, ટપક અને સૂક્ષ્મ સિંચાઈ પદ્ધતિ, સુજલામ્ સુફલામ્ યોજના, ક્ષાર પ્રવેશ નિયંત્રણ યોજના વગેરે યોજનાઓનાં નોંધપાત્ર અને અપેક્ષિત પરિણામ મળ્યાં છે. જળસંચય અભિયાનને લીધે ગુજરાતમાં પાણીનાં તળ ઊંચાં આવવા માંડ્યાં છે અને ખેત ઉત્પાદનમાં મોટા પાયે વૃદ્ધિ થયેલ છે.

- ઉત્તર ગુજરાત વિસ્તારના નર્મદાના પાણીના લાભથી વંચિત રહેલ બનાસકાંઠા જિલ્લાના થરાદ, ઘાનેરા, ડીસા, દિયોદર, અને કાંકરેજ તાલુકાઓના ગામો માટે સરકાર દ્વારા ૦૨ નવીન પાઈપલાઈન યોજનાઓની સૈદ્ધાંતિક મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. આ યોજનાઓ થકી ૧૫,૦૦૦ હેક્ટર કરતાં વધુ વિસ્તારને સિંચાઈનો પ્રત્યક્ષ/પરોક્ષ લાભ થશે.
- નવસારી જિલ્લાના વિરાવળ- કસ્બાપાર ગામ ખાતે પૂર્ણા નદી પર અંદાજે ૩ ૧૧૦ કરોડના ખર્ચે **પૂર્ણા ટાઈડલ રેગ્યુલેટરના** બાંધકામની કામગીરી પ્રગતિમાં છે. આ યોજના થકી નવસારી શહેર અને આસપાસના ૨૧ ગામોને પીવાનું પાણી ઉપલબ્ધ થશે. વધુમાં, દરિયાઈ પાણીથી થતી ખારાશ આગળ વધતી અટકશે અને ભૂગર્ભ જળની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે.

આદિવાસી વિસ્તાર જ્યાં અંતરિયાળ/પર્વતીય વિસ્તારોમાં પાણી પહોંચાડવું મુશ્કેલ હતું ત્યાં **ઉદ્ધવહન પાઈપલાઈન યોજનાઓ**નું સફળતાપૂર્વક આયોજન/અમલીકરણ કરવામાં આવેલ છે.

- પાનમ હાઈ લેવલ કેનાલ આધારિત પંચમહાલ જિલ્લાના શહેરા અને ગોધરા તાલુકાના કુલ ૩૮ ગામોના ૫૩ તળાવો તથા મહિસાગર જિલ્લાના લુણાવાડા તાલુકાના ૦૮ તળાવો મળી કુલ ૬૨ તળાવો ભરવાની યોજનાના રૂ. ૧૩૭ કરોડની રકમના કામો પ્રગતિમાં છે. જેનો લાભિત વિસ્તાર ૮૫૦૦ હેક્ટર છે.
- સુરત જિલ્લાના ઉમરપાડા તથા નર્મદા જિલ્લાના ડેડીયાપાડા તાલુકાના આદિજાતિ વિસ્તારના કુલ ૭૩ ગામોના ૨૧,૭૩૨ હેક્ટર વિસ્તારમાં સિંચાઈ સુવિધાનો લાભ આપવા માટે કુલ રૂ. ૭૧૧ કરોડની અંદાજિત રકમની **તાપી-કરજણ લીંક પાઈપલાઈન યોજના**ની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.
- **કચ્છ વિસ્તારમાં** નર્મદાના પૂરના વધારાના પાણી પૈકી ૧ મીલીયન એકર ફીટ પાણીનું વિતરણ કરવા માટે પ્રથમ તબક્કે **૩ (ત્રણ) પાઈપલાઈન યોજનાના** કામો રૂ. ૪૧૧૮ કરોડના ખર્ચે પ્રગતિ હેઠળ છે અને આ ત્રણેય લીંકોથી કુલ મળીને ૩૮ જેટલી સિંચાઈ યોજનાઓમાં નર્મદાનું પુરનું વધારાનું પાણી પહોંચાડાશે અને ૭૭ ગામના ૧,૦૪,૨૧૬ જેટલા હેક્ટર વિસ્તારને સિંચાઈના લાભ મળશે તેમજ પાણીની અછત ધરાવતા રાપર, અંજાર, મુન્દ્રા, ભુજ, માંડવી અને નખત્રાણા તાલુકાને લાભ મળશે.
- બનાસકાંઠા જિલ્લામાં પાઈલોટ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત જે કિસ્સામાં ખેડૂતોએ સ્વખર્ચે ખેત તલાવડી બનાવેલ હોય તેમાં સરકાર દ્વારા જીઓમેમ્બ્રેન ફીટ કરી આપવામાં આવેલ અને તેવી ખેત તલાવડીઓ ઘણી ઉપયોગી સાબિત થયેલ છે. પાણીની અછત ધરાવતા વિસ્તારોમાં ખેત તલાવડી બનાવવામાં આવે અને તેમાં જીઓમેમ્બ્રેન ફીટ કરવામાં આવે તો ચોમાસા દરમિયાન વરસાદી પાણી સીધેસીધું જમીનમાં ઉતરતું નથી અને ખેડૂત સંગ્રહિત થયેલ પાણીનો વિપરીત સંજોગોમાં ઉપયોગ કરીને પાક બચાવી શકે છે. ચાલુ વર્ષે રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યના ૧૦ જિલ્લાના ૮૬ તાલુકાઓમાં કુલ રૂ.૩૮ કરોડના અંદાજિત ખર્ચે ૩૦૫૦ **ખેતતલાવડીઓમાં જીઓમેમ્બ્રેન** (૫૦૦ માઈક્રોનના પ્લાસ્ટીક લેયર) ફીટ કરી આપવાની યોજના અમલમાં મુકેલ છે.

પાણી પુરવઠો

રાજ્યના દૂરંદેશી નેતૃત્વમાં પાણી પુરવઠા વિભાગે રાજ્યને પીવાના પાણી માટે જળ સલામતીના હેતુસર ૨૨ વર્ષના આયોજન અને અમલના લીધે આજે દૈનિક ૩૨૦૦ એમએલડી જેટલું પીવાનું પાણી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પુર પાડી ગુજરાત મોડેલનું ઉત્તમ ઉદારહણ પુર પાડેલ છે.

- પાણી પુરવઠા માટે માત્ર ભૂર્ગલ જળ પર આધાર નહિ રાખતાં મહદઅંશે સરફેસ વોટર પુરું પાડવા માટે સરદાર સરોવર કેનાલ તેમજ પાણીનાં અન્ય સોર્સ આધારિત પાણી પુરવઠા યોજનાઓ માટે ૩૨૦૦ કિલોમીટરની મુખ્ય પાઈપલાઈનનું વિશાળ નેટવર્ક ઉભું કરી દેશમાં સૌપ્રથમ એવી “રાજ્યવ્યાપી પાણી પુરવઠા ગ્રીડ” દ્વારા રાજ્યના ૧૪,૬૧૭ ગામો અને ૨૪૧ શહેરી વિસ્તારોને પીવાના પાણીની સુવિધા પુરી પાડવામાં રાજ્ય સરકારને સફળતા મળી છે. બાકી રહેતા ગામોને પણ ક્રમશઃ સરફેસ જળ સ્ત્રોત આધારિત જૂથ યોજનાઓમાં આવરી લેવા માટે કામગીરી હાથ ધરવામા આવેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા જલ જીવન મીશન અતર્ગત “નલ સે જલ યોજના” હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨ સુધીમાં તમામ ગ્રામ્ય વિસ્તારોના ઘરોને નળ દ્વારા પીવાનું પાણી પુરું પાડવા માટેના કામો પૂર્ણ કરવા માટેનો લક્ષ્યાંક નિર્ધાર કરેલ હતો. રાજ્ય સરકાર દ્વારા આ વિસ્તારોમા ૯૧ લાખથી વધારે ઘરોને નળ દ્વારા પીવાનું પાણી પુરું પાડવા માટે જોડાણ આપવામા આવેલ છે.
- ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં ૧૯,૫૮૮ મીની પાઈપ યોજનાઓ અને ૨,૭૯,૭૧૬ હેન્ડપમ્પ બેસાડી છેવાડાના માનવી સુધી પીવાનું પાણી પહોંચાડવામાં આવેલ છે. જે પૈકી, ૧૭,૪૭૮ મીની પાઈપ યોજનાઓ તેમજ ૨,૧૬,૧૪૬ હેન્ડ પમ્પ આદિજાતિ વિસ્તારમાં બનાવી સરકારે છુટાછવાયા, ડુંગરાળ અને અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં રહેતા આદિજાતિના લોકોની સુવિધામાં સતત વધારો કરેલ છે.

સરદાર સરોવર નર્મદા યોજના

સરદાર સરોવર યોજના ગુજરાત રાજ્યમાં નર્મદા નદી ઉપર નિર્માણ પામેલ આંતરરાજ્ય બહુહેતુક પરિયોજના છે.

- સરદાર સરોવર યોજનાના અંત્રે પાવર હાઉસ કાર્યરત થતાં ૧૪૫૦ મેગાવોટની સ્થાપિત ક્ષમતા હાંસલ કરવામાં આવેલ છે અને ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૫૯૩૫.૦૪ કરોડ વીજ યુનિટનું ઉત્પાદન થયેલ છે.
- નર્મદા યોજનાની વડોદરા, મિયાગામ, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ શાખા નહેર ઉપર જુદી જુદી જગ્યાએ લઘુ વીજ મથકોના બાંધકામ ની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે. આ લઘુ વીજ મથકો મારફત આશરે ૮૫.૪૬ મેગા વોટ વીજ ઉત્પાદન કરવાનું આયોજન છે. ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ ના અંત સુધીમાં કુલ ૪૨.૦૨ કરોડ વીજ યુનિટ ઉત્પાદન થયેલ છે.
- કચ્છ શાખા નહેરની કુલ ૩૫૭ કી.મી.ની લંબાઈમાં બાંધકામની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે.
- ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ સુધી કુલ ૧૭.૯૨ લાખ હેક્ટર પિયત વિસ્તારમાંથી ૧૭.૨૧ લાખ હેક્ટર વિસ્તારમાં પ્રશાખા નહેરો સુધીનાં કામ પૂર્ણ કરી સિંચાઈ ક્ષમતા વિકસિત કરવામાં આવી છે.

**અત્ર, નાગરિક
પુરવઠા અને
ગ્રાહકોની
બાબતો**

“રાષ્ટ્રીય અન્ન સલામતી કાયદા-૨૦૧૩” હેઠળ રાહતદરે અનાજ વિતરણ

- “રાષ્ટ્રીય અન્ન સલામતી કાયદા-૨૦૧૩” (N.F.S.A) હેઠળ સમાવિષ્ટ રાજ્યના અંત્યોદય કુટુંબો અને અગ્રતા ધરાવતા કુટુંબોને મળતા યોજનાકીય લાભો અંતર્ગત ભારત સરકારની **“પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજના”** હેઠળ વર્ષ-૨૦૨૩માં રાજ્યની કુલ ૩.૫૪ કરોડ જનસંખ્યાને વિનામૂલ્યે માસિક ધોરણે ઘઉં અને ચોખાનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાહત દરે અનાજ વિતરણ

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યનાં ૭૨ લાખ એન.એફ.એસ.એ. કાર્ડ ધારકોને અન્ન સુરક્ષાની સાથો-સાથ પોષણ સુરક્ષા મળી રહે તે માટે વર્ષ-૨૦૨૩માં દર મહિને પ્રતિ કાર્ડ ૧ કિલોગ્રામ **તુવેરદાળનું** ૩.૫૦ના રાહત દરે, ૧ કિલોગ્રામ **ચણાનું** ૩.૩૦ના રાહત દરે **અને** ૧ કિલોગ્રામ **ડબલ-ફોર્ટીફાઈડ મીઠાનું** ૩.૧ના અત્યંત રાહત દરે વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.
- નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૨૨,૯૮૮ મેટ્રીક ટન તુવેરદાળ, ૫૪,૬૫૨ મેટ્રીક ટન ચણા અને ૪૬,૯૩૩ મેટ્રીક ટન ડબલ-ફોર્ટીફાઈડ મીઠાનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષમાં આવતા બે તહેવારો **જન્માષ્ટમી** અને **દિવાળી** દરમિયાન લાભાર્થી કુટુંબોને કાર્ડ દીઠ ૧ લીટર ડબલ ફિલ્ટર્ડ સીંગલેનું રાજ્ય સરકાર દ્વારા નોંધપાત્ર સબસીડી ભોગવીને રાહત દરે વિતરણ તેમજ ચાલુ વર્ષે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૩૮ લાખ પાઉચનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.

“પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના”

- “પ્રધાનમંત્રી ઉજ્જવલા યોજના” હેઠળ સમાવિષ્ટ ૩૮ લાખ લાભાર્થી કુટુંબો તથા રાજ્ય સરકારની “પીએનજી/એલપીજી સહાય યોજના”ના લાભાર્થીઓ મળી **રાજ્યના આશરે ૩૮.૨૦ લાખ લાભાર્થીઓને** વર્ષમાં બે વખત વિનામૂલ્યે એલ.પી.જી. સિલિન્ડર રીફીલીંગ કરવામાં આવે છે.
- વિભાગ હસ્તકનાં રાજ્યવ્યાપી અનાજ સંગ્રહના ગોડાઉનો ખાતેની રોજબરોજની ગતિવિધિઓનાં મોનીટરીંગ માટે તેમજ સંગ્રહ અને વિતરણની પ્રક્રિયામાં પારદર્શિતા લાવવાના હેતુથી રાજ્યમાં કુલ **૩૧૭ જેટલા ગોડાઉન લોકેશન ખાતે સી.સી.ટી.વી. કેમેરાઓનું** ઈન્સ્ટોલેશન કરવામાં આવેલ છે તેમજ જરૂરી મોનીટરીંગ માટે ગુજરાત રાજ્ય નાગરિક પુરવઠા નિગમની વડી કચેરી ખાતે કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ સેન્ટરની તેમજ જિલ્લા કચેરીઓમાં વીડીયોવોલની સુવિધા સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે.

“માય રેશન” મોબાઇલ એપ્લિકેશન દ્વારા રેશન કાર્ડની સેવાઓ ઓનલાઇન ઉપલબ્ધ

- જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થાને વધુ પારદર્શક અને અસરકારક બનાવવા તથા નાગરિકોને રેશનકાર્ડની ઓનલાઇન સેવાઓ સરળતાથી ઉપલબ્ધ કરાવવા વહીવટી સુધારણાના ભાગરૂપે **“My Ration” Mobile App** તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેમાંથી દરેક રેશનધારક તેના રેશનકાર્ડની વિગતવાર માહિતી, પરિવારના સભ્યોની વિગતો, પોતાને મળવાપાત્ર જથ્થો, જથ્થાની કિંમત, છેલ્લા ૬ માસના વિતરણની વિગત, બિલની રસીદ, નજીકની વાજબી ભાવની દુકાનોના સ્થળ વગેરે પ્રકારની પ્રાથમિક માહિતી મેળવી શકે છે તેમજ પુરવઠાને લગત ફરિયાદ પણ કરી શકે છે.

ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ

- કોઈપણ રાજ્યના સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ માટે વીજળી એક મુખ્ય જરૂરી માપદંડ છે. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં રાજ્યનો સરેરાશ માથાદીઠ વીજ વપરાશ ૨૨૮૩ યુનીટ હતો. જે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ૨૪૦૨.૪૯ યુનીટ થયેલ છે, જે રાજ્યના વિકાસને પ્રતિબિંબિત કરે છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં ૨૩૮૨ મેગાવોટના વધારા સાથે રાજ્યની કુલ સ્થાપિત વીજક્ષમતા ૪૮,૬૧૨ મેગાવોટ થયેલ છે જે પૈકી **બિન-પરંપરાગત ઊર્જા**ની સ્થાપિત વીજક્ષમતા ૨૨,૬૬૯ મેગાવોટ છે, જે કુલ સ્થાપિત વીજક્ષમતાના ૪૭ % જેટલી છે.
- રાજ્યના ખેડૂતો તેમના ખેતીવાડી વીજ જોડાણનો વીજ ભાર નિયમિત કરાવી શકે તે માટે જાહેર કરવામાં આવેલ સ્વૈચ્છિક જાહેરાત યોજના ૨૦૨૨ અંતર્ગત કુલ ૫૦ હજારથી વધુ ખેડૂતોએ લાભ લીધેલ છે તથા આ ખેડૂતોને એસ્ટિમેટમાં કુલ રૂ. ૩૯ કરોડની રાહત આપવામાં આવેલ છે.
- ચાલુ વર્ષે જૂન ૨૦૨૩માં આવેલ બિપોરજોય વાવાઝોડાને કારણે ગુજરાતના કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને ઉત્તર ગુજરાતના વિસ્તારોમાં અંદાજે ૧ લાખથી વધુ વીજ લાઇન / ટ્રાન્સફોર્મર સેન્ટર ક્ષતિગ્રસ્ત થયેલ. પરંતુ, રાજ્ય સરકારના આગોતરા આયોજનોને કારણે કોઈ પણ પ્રકારની જાનહાની થયેલ ન હતી અને શહેરો અને ગામડાઓમાં ૨૪ થી ૭૨ કલાકમાં જ્યારે ખેતીવાડી વિસ્તારોના ફિડરો ઉપર ૧૫ દિવસમાં વીજ પુરવઠો પુનઃસ્થાપિત કરી દેવામાં આવેલ.
- **વિશ્વનો સૌથી મોટો** એવો ૩૦,૦૦૦ મેગાવોટની ક્ષમતાનો **રિન્યુએબલ એનેર્જી પાર્ક ખાવડા-કચ્છ ખાતે** વિકસાવવાનું કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. જેની ૫૦% વીજ ક્ષમતા ડિસેમ્બર-૨૦૨૪ સુધીમાં અને ૧૦૦% વીજ ક્ષમતા ડિસેમ્બર-૨૦૨૬ સુધીમાં સ્થાપવાનો લક્ષ્યાંક છે.
- રાજ્યમાં નવીન સબસ્ટેશનો, વીજરેષાઓ તેમજ **વીજ પ્રવહન માળખાને વધુ સુદ્રઢ કરવાની** કામગીરી માટે માર્ચ-૨૦૨૩ અંતે કુલ રૂ. ૩૬૪૯ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.
- રાજ્યના ખેડૂતોને દિવસે વીજળી પૂરી પાડવા ગુજરાત સરકાર દ્વારા એક નવીન અભિગમ અપનાવી **“કિસાન સૂર્યોદય યોજના”** અમલમાં મુકવામાં આવી છે. જે અંતર્ગત જરૂરી માળખાકીય નેટવર્ક ઉભુ કરવા માટે રૂ. ૩૫૦૦ કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે. આ યોજના હેઠળ ૭૦૮૪ ગામોમાં દિવસે વીજળી આપવાની શરૂઆત પણ કરી દેવામાં આવેલ છે.
- **કૃષિ વિષયક વીજ જોડાણો યોજના** અંતર્ગત ચાલુ વર્ષે ૪૦,૮૪૫ કૃષિ વિષયક વીજ જોડાણ આપવાના લક્ષ્યાંક સામે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૩૯,૯૩૮ કૃષિ વિષયક વીજ જોડાણો આપી દેવામાં આવેલ છે.
- **“સૂર્ય ગુજરાત” સોલાર રૂફટોપ યોજના** હેઠળ રાજ્યના રહેણાંક વીજ ગ્રાહકોમાં સોલાર એનેર્જીના વપરાશને વધારવાના હેતુથી નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૪,૯૪,૫૬૮ સોલાર સિસ્ટમ સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે જેની કુલ સ્થાપિત ક્ષમતા ૧૯૫૭ મેગાવોટ છે.
- **પ્રધાનમંત્રી કિસાન ઊર્જા સુરક્ષા એવમ ઉત્થાન મહાભિયાન (PM-KUSUM)** યોજના કોમ્પોનન્ટ – B હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ૧૮૬૯ સોલાર પંપ સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે અને ચાલુ વર્ષે રૂ. ૧૫૨ કરોડના ખર્ચે અંદાજિત ૪૯૫૦ સોલાર પંપસેટ સ્થાપવા માટેનું આયોજન છે.

- બનાસકાંઠા જિલ્લાના વાવ તાલુકાના રાધાનેસડા ગામ ખાતે પડતર જમીન પર સ્થપાનાર અલ્ટ્રા મેગા સોલાર પાવર પ્રોજેક્ટ (UMSPP) કુલ ૭૦૦ મેગાવોટ પૈકી ૬૦૦ મેગાવોટના સોલાર પ્રોજેક્ટ કાર્યાન્વિત થઈ ગયેલ છે.

ગ્રીન હાઇડ્રોજન

- ભારતના ૭૫મા સ્વતંત્રતા દિવસ પર માનનીય વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ રાષ્ટ્રીય હાઇડ્રોજન મિશનની ઘોષણા કરી અને ત્યારબાદ કેન્દ્ર સરકારે વર્ષ ૨૦૩૦ સુધીમાં વાર્ષિક ૫ મિલિયન મેટ્રિક ટન ગ્રીન હાઇડ્રોજન હાંસલ કરવાના મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય સાથે નેશનલ ગ્રીન હાઇડ્રોજન મિશન જાહેર કર્યું.
- રાજ્ય સરકાર ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન અને નિકાસ માટે ગુજરાતને હબ બનાવવા માટે ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન ક્ષમતાના નિર્માણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી રહી છે. રાજ્યએ તાજેતરમાં ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન માટે પાવર સપ્લાય કરવા માટે RE પ્રોજેક્ટ્સના વિકાસ માટે જમીન નીતિ ૨૦૨૩ જાહેર કરી છે અને વિકાસકર્તાઓને ફાળવણી માટે ૨ લાખ હેક્ટર જેટલી જમીન નિર્ધારિત કરી છે જેના પરિણામે લગભગ ૪૦ લાખ MTPA (વાર્ષિક મેટ્રિક ટન) ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદન ક્ષમતા હાંસલ થશે.
- તાજેતરમાં યોજાયેલ વાયબ્રન્ટ ગુજરાત ગ્લોબલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ સમિટ ૨૦૨૪માં ગ્રીન હાઇડ્રોજન ક્ષેત્રે કુલ રૂ. ૩ લાખ કરોડથી વધુના એમ.ઓ.યુ. (MOU) કરવામાં આવેલ છે.
- આમ, માનનીય વડા પ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીના વિઝન અને માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલના નેતૃત્વ હેઠળ ગુજરાત, ગ્રીન હાઇડ્રોજન ઉત્પાદનમાં વૈશ્વિક લીડર તરીકે ઊભરી આવવા માટે તૈયાર છે.
- ભારત સરકાર તરફથી CoP-26 સમિટમાં ક્લાયમેટ એક્શનના ભાગરૂપે રજૂ કરાયેલ પંચામૃત મુજબ વર્ષ 2030 સુધીમાં બિન પરંપરાગત ઊર્જા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરીને ૫૦૦ ગીગાવોટ ઊર્જા પ્રાપ્ત કરવા તેમજ રાષ્ટ્રની ઊર્જા જરૂરિયાતના 50% જરૂરિયાત રીન્યુએબલ ઊર્જાના માધ્યમથી મેળવવાના લક્ષ્યાંકો રાખેલ છે. ભારત સરકારના લક્ષ્યાંકો સાથે રાજ્યના લક્ષ્યાંકોને સુસંગત કરવા અર્થે સ્વચ્છ ઊર્જા તરફ એનર્જી ટ્રાન્ઝિશન માટે રાજ્ય સરકાર મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી રહી છે. આ લક્ષ્યાંકોને પરિપૂર્ણ કરવા માટે ગુજરાત સરકારે રીન્યુએબલ એનર્જી પોલીસી- ૨૦૨૩ જાહેર કરેલ છે.

ઉદ્યોગ

ઘોલેરા ખાસ મૂડીરોકાણ પ્રદેશ:

- ઘોલેરા ખાસ મૂડીરોકાણ પ્રદેશ, એ દિલ્હી-મુંબઈ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કોરીડોરમાં સમાવિષ્ટ ગુજરાત સરકારનો ફ્લેગશીપ પ્રોજેક્ટ છે. હાલમાં, ઔદ્યોગિક તેમજ બિન- ઔદ્યોગિક હેતુ માટે જમીનની ફાળવણી હાથ ધરવામાં આવેલ છે. ઔદ્યોગિક તેમજ બિન- ઔદ્યોગિક હેતુ માટે કુલ ૫૩૧ એકર જમીન ફાળવવામાં આવેલ છે. આવનાર વર્ષોમાં, સદર ફાળવેલ જમીન પર સ્થપાનારા ઔદ્યોગિક એકમોમાં આશરે રૂ.૧.૫૦ લાખ કરોડનાં નિવેશ થશે અને અંદાજિત ૧ લાખ રોજગારીની તકો ઉભી થશે. ઘોલેરા ખાસ મૂડીરોકાણ પ્રદેશ અંતર્ગત ૪,૪૦૦MW સોલાર પાર્કનું આયોજન કરેલ છે તે પૈકી ૩૦૦MW સોલાર પાર્ક કાર્યરત થયેલ છે. જે ગ્રીન ઈન્ડસ્ટ્રીયલાઇઝેશન પરિભાષાને ચરિતાર્થ કરે છે.

પીએમ ગતિશક્તિ

- PM ગતિ શક્તિના 2 વર્ષ સાથે, ભૌતિક અને સામાજિક માળખાના આયોજન માટે ડેટા આધારિત નિર્ણયો લેવા માટે માનનીય વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા શરૂ કરાયેલ ગુડ ગવર્નન્સ ટુલનો ઉપયોગ કરવામાં ગુજરાત એક અગ્રણી રાજ્ય બનેલ છે. ગુજરાતે રાજ્ય સરકારના 1100 થી વધુ ડેટા લેયર્સ, 84 પોર્ટલ અને આંતર-વિભાગ સંકલન માટે 46 ઓનલાઇન NOC બનાવ્યા છે. ગુજરાત આગળ જતાં આર્થિક આયોજન અને શાસનમાં આ નવીન સાધનનો વધુ અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરવા પ્રતિબદ્ધ છે.

Logistics Ease Across Different States (LEADS)

- ભારત સરકારનું વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય વર્ષ ૨૦૧૮થી સમગ્ર રાજ્યોમાં બેન્યુમાર્ક લોજિસ્ટિક્સ કામગીરી માટે 'લોજિસ્ટિક્સ ઇઝ એકોસ ડિક્લરેટ સ્ટેટ્સ (LEADS) પર વાર્ષિક સર્વેક્ષણનો અહેવાલ બહાર પાડી રહ્યું છે. ભારત સરકારે ડિસેમ્બર-૨૦૨૩માં વર્ષ ૨૦૨૩ માટે LEADS રેન્કિંગની જાહેરાત કરી. આ માટે રાજ્યોને ચાર જૂથોમાં એટલે કે, દરિયાકાંઠા, લેન્ડલોક, ઉત્તર-પૂર્વ, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા, આ જૂથોમાં ગુજરાતને દરિયાકાંઠાના રાજ્યોમાં 'સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનાર' શ્રેણીમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

સ્ટાર્ટઅપ

- ગુજરાત છેલ્લી સતત ૪ ટર્મથી ભારત સરકાર દ્વારા “સ્ટાર્ટઅપ્સ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક” અતર્ગત સમગ્ર દેશમાં “બેસ્ટ પર્ફોર્મર” ઘોષિત થયેલ છે. છેલ્લા આઠ વર્ષમાં ગુજરાત એક સબળ સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ વિકસાવી વિશ્વ સમક્ષ ગૌરવભેર ખડું છે. જેમાં ભારત સરકાર દ્વારા માન્ય ૯૪૦૦ થી વધારે સ્ટાર્ટઅપ્સ અને ૨૦૦ થી વધારે રાષ્ટ્રીય કક્ષાના ઇન્ક્યુબેટર કેન્દ્રો અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે.

માંડલ-બેચરાજી સર

- માંડલ-બેચરાજી ખાસ મૂડી રોકાણ પ્રદેશ અને તેની આસપાસ મારુતિ સુઝુકી અને હોન્ડા જેવી આંતરરાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક એકમોની સ્થાપના સાથે ગુજરાત ઓટોમોબાઈલ હબ તરીકે ઉભરી રહેલ છે. મારુતિ સુઝુકી ઈન્ડિયા લિમિટેડ (MSIL) દ્વારા ૩.૭૩૦૦ કરોડના EV બેટરી પ્લાન્ટ અને ૩.૩૧૦૦ કરોડના EVનાં મેન્યુફેચરીંગ પ્લાન્ટ સ્થાપવાં માટે ગુજરાત સરકારે ૨૦૨૨માં MSIL નજીકમાં વધુ ૫૦ એકર જમીન ફાળવી છે. જેનાંથી, પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ અંદાજિત ૧.૨૫ લાખ રોજગારી ઊભી થશે.

લઘુ, સૂક્ષ્મ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા લઘુ, સૂક્ષ્મ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો માટે મિનિ કલસ્ટર યોજના, પ્લોટ એન્ડ શેડ યોજના, માર્કેટ ડેવલપમેન્ટ યોજના અંતર્ગત એમએસએમઈ હેઠળના ઉદ્યોગ સાહસિકોને મુડી રોકાણ સહાય, વ્યાજ સહાય સહિત વિવિધ યોજનાઓ અંતર્ગત સહાય આપવાની જોગવાઈઓ કરવામાં આવે છે તેમજ ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં ઔદ્યોગિક નીતિ ૨૦૧૫ અંતર્ગત ૩.૪૩૫ કરોડથી વધુ સહાય તેમજ ઔદ્યોગિક નીતિ ૨૦૨૦ અંતર્ગત ૩.૬૨૧ કરોડથી વધુ સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

ગુજરાત ટેક્સટાઇલ નીતિ

- ટેક્સટાઇલ વેલ્યુ ચેઇનમાં સમાવિષ્ટ એકમોને પ્રોત્સાહિત કરવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા વ્યાજ સહાય યોજના તથા અન્ય પ્રોત્સાહનો જાહેર કરેલ છે તે અંતર્ગત ચાલુ વર્ષે ૩.૧,૦૦૦ કરોડથી વધુ સહાયની ચુકવણી કરવામાં આવી છે.

ભૂસ્તર વિજ્ઞાન અને ખનીજ

- ગુજરાત રાજ્યમાં કુલ ૪૨૨ માઈનીંગ લીઝો અને ૭૩૧૩ ક્વોરી લીઝો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જેનાથી ગત વર્ષે ૩.૨,૦૭૨ કરોડની મહેસૂલી આવક રાજ્ય સરકારને થયેલ છે. રાજ્યના ખનીજ સભર વિસ્તારોના મુખ્ય ખનીજ લાઈમ સ્ટોન અને બોક્સાઈટના કુલ ૧૮ બ્લોક્સની ઈ-ઓક્શનથી ફાળવણી કરવામાં આવી છે તેમજ ગૌણ ખનીજ બ્લોકની આજદિન સુધી ૧,૯૫૦ બ્લોક્સની સફળ હરાજી થયેલ છે.

પ્રવાસન

- રાજ્ય સરકારે વડનગર ખાતે સ્વદેશ દર્શન અને અન્ય વિકાસના કામો માટે આશરે ૩.૧૦૦ કરોડના ખર્ચે કામો પૂર્ણ કરેલ છે તેમજ અંદાજે ૩.૫૦ કરોડના કામો હાલ પ્રગતિમાં છે. હિલ સ્ટેશન સાપુતારા, સાસણ ગીર-દેવળીયા પાર્ક, નડા બેટ, ઘોળાવીરા, ઉપર કોટ કિલ્લાનું પુનઃનિર્માણ અને સરંક્ષણની કામગીરી હાથ ધરાયેલી છે. ગુજરાત પ્રવાસન નિગમ દ્વારા વારાણસી તેમજ અયોધ્યા ખાતે ઓગસ્ટ-૨૦૨૩ માં પ્રવાસન માહિતી કેન્દ્ર શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

ઘરોઈ કેમ પ્રદેશનો વિકાસ

- ગુજરાત સરકાર ઘરોઈ પ્રદેશને વિશ્વ કક્ષાના પ્રવાસી સ્થળ તરીકે વિકસાવી રહી છે. આ પ્રોજેક્ટ ઉત્તર ગુજરાત માટે એન્કર તરીકે કામ કરશે જે ૯૦ કિમીની ત્રિજ્યામાં આવતા નજીકના પ્રવાસન સ્થળને ઘરોઈ સાથે જોડશે. ઘરોઈ એન્કર તરીકે અન્ય નજીકના પર્યટન સ્થળની સાથે પ્રવાસીઓની વિવિધ માંગ જેમ કે આધ્યાત્મિક, સંસ્કૃતિ, હેરિટેજ, ઈકો અને મનોરંજનના સંપૂર્ણ પેકેજ તરીકે કામ કરશે.

આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

- રાજ્યમાં લોકોની આરોગ્ય સુખાકારી “હેલ્થ અને વેલનેસ” બંને દ્રષ્ટિકોણો સુનિશ્ચિત કરવા રાજ્ય સરકાર Curative અને preventative બંને પ્રકારની આરોગ્ય સેવાઓ પુરી પાડવા કરવા કટિબદ્ધ છે. ૯૨૩૧ પેટા કેન્દ્રો, ૧૪૯૯ પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો ૩૬૫ સામુહિક આરોગ્ય કેન્દ્રો અને ૧૦૪ હોસ્પિટલો સાથે અન્ય રાજ્યોની સરખામણીમાં ગુજરાત અગ્રીમ હરોળમાં છે.
- વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકારની વિવિધ હોસ્પિટલો અને આરોગ્ય કેન્દ્રો ખાતે અંદાજે ૪.૫૭ કરોડ દર્દીઓને OPD અને ૫૦.૬૭ લાખ દર્દીઓને IPD સારવાર આપવામાં આવેલ છે. તથા ૮૯૨ આયુર્વેદ અને હોમીયોપેથી દવાખાના અને હોસ્પિટલોમાં અંદાજે ૫૬.૨૭ લાખ દર્દીઓને ઓપીડી સારવાર અને ૨ લાખ દર્દીઓને આઈપીડી સારવારનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિવિધ સરકારી હોસ્પિટલો અને આરોગ્ય કેન્દ્રો માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં તા.૦૩/૦૧/૨૦૨૪ સુધીમાં ૩.૬૨૧.૪૨ કરોડના ખર્ચે દવાઓ, તબીબી સાધનો, સર્જિકલ આઈટમો વગેરે પુરા પાડવામાં આવ્યાં છે.
- આરોગ્ય સેવાઓ સુદૃઢ કરવા રાજ્ય સરકારે હોસ્પિટલો, આરોગ્ય કેન્દ્રો, કોલેજો, હોસ્ટેલો વગેરેના નિર્માણ માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં અત્યાર સુધી ૩.૧૪૭૪ કરોડનો ખર્ચ કરેલ છે અને આરોગ્ય સેવાઓને માળખાકીય સુદૃઢીકરણ કરેલ છે. વર્ષ દરમિયાન નવી ૨૦૩ એમ્બ્યુલન્સ ઉમેરેલ છે.
- “સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ”ના વિવિધ સુચકાંકો પૈકી ગોલ નંબર ૩ કે જે “સારું સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી” છે, તેમાં ગુજરાત રાજ્યનો સમગ્ર દેશમાં પ્રથમ ક્રમ આવેલ છે.

- લોકોના આરોગ્ય માટે સુરક્ષાકવચ ઉપલબ્ધ કરાવવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા “પી.એમ.જે.એ.વાય.-મા” યોજના હેઠળ પ્રતિ વર્ષ કુટુંબદીઠ રૂ.૧૦ લાખ સુધીની રૂ.૪૭૧ નિયત કરેલ પ્રોસીજર માટેનું આરોગ્ય કવચ પૂરું પાડવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ તા.૨૪.૦૧.૨૦૨૪ સુધીમાં કુલ રૂ.૩૩ કરોડ લાભાર્થીઓની નોંધણી કરીને આયુષ્માન કાર્ડ આપેલ છે.
- શાળા આરોગ્ય તપાસણી કાર્યક્રમ અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં ડિસેમ્બર અંતિત ૦-૧૮ વર્ષના કુલ ૧.૩૨ કરોડથી વધુ બાળકોનું સ્ક્રીનીંગ કરવામાં આવ્યું. આ કાર્યક્રમની શરૂઆતથી આજ દિન સુધી ૨૨૬ કિડની ટ્રાન્સપ્લાન્ટ, ૨૮ લીવર ટ્રાન્સપ્લાન્ટ, ૩૦૧૨ કોકલીયર ઇમ્પ્લાન્ટ, ૧૯૮ બોનમેરો ટ્રાન્સપ્લાન્ટ, ૧,૪૯,૫૯૯ હૃદયરોગની સારવાર, ૨૪,૨૮૩ કિડની સંબંધિત સારવાર અને ૧૬,૬૨૪ કેન્સર સંબંધિત સારવાર રાજ્ય સરકારના બજેટમાંથી વિનામૂલ્યે કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં સરકારી તેમજ ખાનગી મેડીકલ કોલેજો ખાતે સ્નાતક કક્ષાએ ૬૩૫૦ બેઠકોમાં ૭૦૦ બેઠકોનો વધારો થતાં કુલ ૭૦૫૦ બેઠકો થયેલ છે. રાજ્યમાં સરકારી તેમજ ખાનગી મેડીકલ કોલેજો ખાતે અનુસ્નાતક કક્ષાએ ૨૩૪૭ બેઠકોમાં ૪૧૪ બેઠકોનો વધારો થતાં કુલ ૨૭૬૧ બેઠકો થયેલ છે.
- મેડીસીટી અમદાવાદ ખાતે સિવિલ હોસ્પિટલ કેમ્પસમાં ઓર્ગન ટ્રાન્સપ્લાન્ટ, કેન્સર, કાર્ડિયોલોજી ઉપરાંત ઉચ્ચત્તમ કક્ષાની સારવાર માટે GCRI કેન્સર હોસ્પિટલ, કિડની હોસ્પિટલ, યુ.એન.મહેતા જેવી સુપરસ્પેશિયાલીટી હોસ્પિટલો અને મધર અને ચાઇલ્ડ હોસ્પિટલ કાર્યરત છે. તમામ પ્રકારના રોગોની સારવાર એક જ જગ્યાએ ન્યુનતમ ખર્ચથી મળી શકે તે મુજબ માસ્ટર પ્લાન અંતર્ગત ટ્રોમા સેન્ટર, ૧૨૦૦ પથારીની હોસ્પિટલ, નર્સિંગ કોલેજ, ડેન્ટલ હોસ્પિટલ અને પેરાપ્લેજીયા કોલેજોનું નવીનીકરણ જેવી કામગીરીઓ પૂર્ણ કરેલ છે અને સ્પેશિયલ રૂમો અને પોસ્ટમોર્ટમ રૂમ માટે રૂ.૬૦ કરોડ, રેન બસેરા માટે રૂ. ૪૦ કરોડ અને ગર્લ્સ હોસ્ટેલ માટે રૂ.૫૦ કરોડના કામો પ્રગતિમાં છે. આવી જ રીતે રાજ્યના ચાર ઝોન માટે વડોદરા, ભાવનગર, જામનગર, સુરત ખાતે મધર-ચાઇલ્ડ, કિડની, સ્પાઇન, કાર્ડિયાક વગેરેની સુપર સ્પેશિયાલીટી શરૂ કરવા રૂ. ૧૯૫૦ કરોડના ખર્ચે વિકસાવવાનો પ્રારંભ કરેલ છે.
- ગંભીર પરિસ્થિતિમાં તાત્કાલિક અને સારી સારવાર ઉચ્ચ કક્ષાની હોસ્પિટલોમાં મળી રહે તે ખુબ જ જરૂરી છે, જે માટે રાજ્ય કક્ષાએ “સ્માર્ટ રેફરલ સિસ્ટમ” (SRS) તૈયાર કરવામાં આવેલ છે, જેનું દરેક પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર થી મેડિકલ કોલેજ અને હોસ્પિટલ સુધી અમલીકરણ કરવામાં આવી રહ્યું છે.

શિક્ષણ

શિક્ષણ એ સમાજની મૂળભૂત જરૂરિયાત છે. ગુજરાતમાં બાળકોને બાળમંદિરથી લઈને ઉચ્ચ શિક્ષણ સુધી શિક્ષાની દીક્ષા આપવા માટે રાજ્યના મૂદુ અને મક્કમ મુખ્યમંત્રી શ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલના માર્ગદર્શનમાં રાજ્ય સરકાર શિક્ષણનું સુદઢ માળખું વધુ સારી રીતે વિકસિત કરીને નવા આયામો સાથે લાખો બાળકોને તેમના સર્વાંગી વિકાસ માટે શિક્ષિત કરી રહી છે.

પ્રાથમિક શિક્ષણ

- રાજ્યની સરકારી અને અનુદાનિત પ્રાથમિક શાળાઓમાં ખાસ કરીને 'મિશન સ્કુલ્સ ઓફ એક્સલન્સ' માં પસંદ થયેલ શાળાઓમાં ધોરણ દીઠ શિક્ષક ઉપલબ્ધ થઈ શકે તે હેતુથી ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યા ઉપર કરાર આધારિત 'જ્ઞાન સહાયક' મૂકવા માટેનો નિર્ણય કરવામાં આવેલ છે. જેમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા ૧૫,૦૦૦ જગ્યાઓ મંજૂર કરવામાં આવેલ. પ્રથમ તબક્કાને અંતે ૯૬૬૨ જ્ઞાન સહાયકોની નિમણૂક કરેલ છે બાકી રહેલ જગ્યા ભરવા માટેની બીજા તબક્કાની કાર્યવાહી પ્રગતિમાં છે.
- **રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-૨૦૨૦** અન્વયે શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ થી રાજ્યની તમામ સરકારી પ્રાથમિક શાળાઓમાં બાલવાટીકાનો ફરજિયાત સાર્વત્રિક અમલ શરુ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં રાજ્યમાં કુલ ૫,૧૬,૬૨૧ વિદ્યાર્થીઓએ **બાલવાટીકામાં પ્રવેશ** મેળવેલ છે.
- રાજ્યની બિન સરકારી અનુદાનિત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાં આચાર્યની ભરતી કેન્દ્રીયકૃત રીતે હાથ ધરી ૧૪૪૧ જેટલા આચાર્યોની ભરતી પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં કુલ ૩૫૨૮ શાળાઓમાં ૧૫,૪૦૦ નવા વર્ગખંડોના બાંધકામ તથા ૨૪૦૩ શાળાઓમાં ૨૪,૭૭૯ વર્ગખંડોનાં રીપેરીંગ માટે રૂ. ૩૩૧૮.૬૨ કરોડના કામ હાથ ધરવામાં આવેલ છે.

ઉચ્ચ અને ટેકનિકલ શિક્ષણ

ગુજરાત પબ્લિક યુનિવર્સિટી અધિનિયમ ૨૦૨૩

- રાજ્યની ઉચ્ચ શિક્ષણ પ્રદાન કરતી જાહેર યુનિવર્સિટીઓમાં ગુણવત્તાયુક્ત વહીવટ, ઉમદા શિક્ષણ, સ્વાયતતા, લોકશાહી ધોરણે પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ, સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં યુનિવર્સિટીઝની સહભાગિતા સુનિશ્ચિત થાય તે માટે અલગ-અલગ કાયદાઓ રદ કરી તા.૦૯.૧૦.૨૦૨૩ થી 'ગુજરાત પબ્લિક યુનિવર્સિટી એક્ટ-૨૦૨૩' નો અમલ કરવામાં આવ્યો છે.
- વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ, પરિણામ અને રોજગાર(Enrolment To Employment) સુધીની સર્વ માહિતી મેળવવાના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યથી ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ સમયથી જ તેમના શિક્ષણ, જ્ઞાન અને કૌશલ્યનું પદ્ધતિસર ટ્રેકિંગ કરી શકાય, શિક્ષિત યુવાઓની રોજગાર ક્ષમતામાં વધારો થાય તેમજ યુવા ટેકનોક્રેટ્સ પણ તેમના પોતાના સાહસો સ્થાપે અને તેઓને તેમની સંપૂર્ણ ક્ષમતાનો ઉપયોગ કરવાની તક મળી રહે તે હેતુથી મારી સરકાર દ્વારા "Students' Academic Monitoring, All Round Review, Training and Hand Holding of Young Aspirants (SAMARTHYA)" (સામર્થ્ય સંસ્થાન) યોજના શરુ કરવામાં આવેલ છે.
- નવી શિક્ષણ નીતિ, ૨૦૨૦ અંતર્ગત વિદ્યાર્થીઓને જુદીજુદી યુનિવર્સિટીઓમાં પ્રવેશ માટે જુદીજુદી રજીસ્ટ્રેશન ફી ભરવી પડતી હતી વિદ્યાર્થીઓના આ ફીના ભારણને ઘટાડવા માટે અને અલગ અલગ યુનિવર્સિટીના પ્રવેશ ફોર્મ ભરવા ન પડે તે માટે સામર્થ્ય સંસ્થાન યોજના અંતર્ગત "**ગુજરાત કોમન એડમીશન સર્વિસીસ પોર્ટલ-GCAS**" શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

- **મુખ્યમંત્રી યુવા સ્વાવલંબન યોજના (MYSY)** અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન કુલ ૭૨,૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓને ૩.૩૭૫ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવશે. આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં કુલ ૪,૬૦,૮૬૯ વિદ્યાર્થીઓને ૩.૨૧૧૦.૬૭ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- **મુખ્યમંત્રીશ્રી શિષ્યવૃત્તિ યોજના (CMSS)** અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન કુલ ૨૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓને ૩.૩૦ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવશે. આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં કુલ ૧૩,૨૦૨ વિદ્યાર્થીઓને ૩.૧૦૨.૯૨ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- **મુખ્યમંત્રી કન્યા કેળવણી નિધિ યોજના (MKKN)** અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં અત્યાર સુધીમાં કુલ ૧૮,૫૯૯ વિદ્યાર્થીનીઓને ૩.૫૫૩.૨૩ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- **શોધ યોજના** – Scheme of Developing High quality research અંતર્ગત પી.એચ.ડી. કોર્સમાં સંશોધન કરતાં વિદ્યાર્થીઓને ઉચ્ચ કક્ષાના ગુણવત્તાયુક્ત સંશોધન પ્રત્યે અભિમુખ કરવા માટે આર્થિક સહાય આપવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં કુલ ૩૫૪૬ વિદ્યાર્થીઓને કુલ ૩. ૭૫.૧૪ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.

ગુજરાત જ્ઞાન ગુરુ ક્વિઝ (G3Q)

- મારી સરકાર શિક્ષણ ક્ષેત્રે અનેકવિધ નવીનતમ પ્રયાસો હાથ ધરી રહી છે. રાજ્યના વિદ્યાર્થીઓ તેજસ્વી, પ્રતિભાશાળી અને જ્ઞાનસમૃદ્ધ બને તથા તમામ પ્રકારના જ્ઞાન સાથે સરકારે પ્રજાજનો માટે કરેલ કામગીરીથી માહિતગાર બને તે હેતુથી શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા ધો. ૯ થી ૧૨ તેમજ કૉલેજો અને યુનિવર્સિટીકક્ષાએ અભ્યાસ કરતા તમામ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ગુજરાતના તમામ પ્રજાજનો માટે ‘ગુજરાત જ્ઞાનગુરુ ક્વિઝ’ (G3Q) શરૂ કરવામાં આવી છે. ગત વર્ષે ૨૫ લાખથી વધુ લોકો એ આ ક્વિઝ માં ભાગ લઈ લાખોના ઈનામો જીત્યા હતા. આ ભવ્ય સફળતાં બાદ ચાલુ વર્ષે ‘ગુજરાત જ્ઞાનગુરુ ક્વિઝ (G3Q 2.0) ની શરૂઆત તા:૨૪/૧૨/૨૦૨૩થી માન. મુખ્યમંત્રીશ્રીના પરદહસ્તે કરવામાં આવેલ છે. જેમાં સમગ્ર વર્ષ દરમિયાન વિજેતાઓને ૩.૨૫ કરોડ ની રકમ જેટલા ઈનામો તથા સ્ટડી ટુર પ્રાપ્ત થશે.

સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટ-અપ એન્ડ ઈનોવેશન પોલિસી (SSIP 2.0)

- G20 સમિતિ અંતર્ગત ગુજરાત નોલેજ સોસાયટી, શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા SSIP ૨.૦ હેઠળ "ન્યુ ઈન્ડિયા વાઈબ્રન્ટ હેકાથોન ૨૦૨૩"નું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. જેમાં સરકારી વિભાગો, જીલ્લા વિકાસ અધિકારીની ઓફિસો, કલેક્ટર ઓફિસો અને મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, PSUs તરફથી ૨૩૧ પ્રોબ્લેમ્સ સ્ટેટમેન્ટ મેળવેલ છે. આ હેકાથોન ૨૦૨૩માં ૨૦૬૨ ટીમોએ (૧૦૪૪૯ વિદ્યાર્થીઓ) રજીસ્ટ્રેશન, ૧૪૬૩ ટીમોએ પ્રોબ્લેમ સ્ટેટમેન્ટ સિલેક્શન કરેલ હતા. આ હેકથોનમાં ૧૦ સેક્ટરમાં વિજેતા થયેલ ૩૬ ટીમોને કુલ ૩.૪૨ લાખના ઈનામો આપવામાં આવેલ.

સ્ટાર્ટઅપ કોન્કલેવ-૨૦૨૩

- વર્ષ-૨૦૨૩માં સ્ટાર્ટઅપ કોન્કલેવ તથા સ્ટાર્ટઅપ એક્ટિવિશનનું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. જેમાં આશરે ૨૮૦ સ્ટોલ પર ઉદ્યોગ સહાસિકો દ્વારા રાખવામાં આવેલ વિવિધ ક્ષેત્રના સ્ટોલની આશરે ૩૦ હજારથી વધુ નાગરિકોએ મુલાકાત લીધેલ હતી.

વંચિતોનો વિકાસ

પંડિત દીનદયાળ ઉપાધ્યાયે કહ્યું હતું કે, "દરિદ્રતાના અંતિમ પગથિયે બેઠેલો માનવી અમારું પ્રથમ લક્ષ્ય છે." તેથી વંચિતોના વિકાસ માટે સતત કાર્યરત એવી મારી સરકારે સહુને સમાન તક, સમાન વ્યાય મળે અને છેવાડાના માનવીઓ પણ રાજ્યના વિકાસ માર્ગે વિશ્વાસભરી શરૂઆત કરી શકે તેવા ઉમદા હેતુથી વંચિતોના જીવનમાં ગુણાત્મક સુધારણા લાવવા અનેક નવતર યોજનાઓ અમલમાં મૂકી છે.

વિકસતી જાતિ કલ્યાણ

- રાજ્યના સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાતવર્ગો, આર્થિક રીતે પછાતવર્ગો, લઘુમુતીઓ અને વિચરતી વિમુક્ત જાતિઓના સર્વાંગી વિકાસ માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૨૫૯૯.૪૯ કરોડની જોગવાઈ સામે નવેમ્બર-૨૩ અંતિત રૂ.૧૪૭૮.૩૭ કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે.
- પ્રાથમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા આ જાતિઓના અંદાજે ૨૧ લાખ વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ શૈક્ષણિક યોજનાઓ હેઠળ આશરે રૂ.૧૭૨.૧૩ કરોડની શિષ્યવૃત્તિ રકમ ગુજરાત પોર્ટલ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના બેંક ખાતામાં જમા કરવામાં આવી છે.
- ગુજરાત બિન અનામત શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસ નિગમ દ્વારા બિન અનામત વર્ગો માટે અમલીકૃત વિવિધ શૈક્ષણિક અને રોજગારલક્ષી યોજનાઓ માટે રૂ.૫૦૦ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે.
- સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાતવર્ગોના વિદ્યાર્થીઓને વિદેશમાં ઉચ્ચ કક્ષાના અભ્યાસક્રમો માટે નવેમ્બર-૨૩ સુધીમાં અંદાજે ૩૯૭ વિદ્યાર્થીઓને રૂ.૫૫.૦૩ કરોડની લોન આપવામાં આવી છે.
- પંડિત દીનદયાળ ઉપાધ્યાય આવાસ યોજના અંતર્ગત છેવાડાના અતિપછાત, વિચરતી વિમુક્ત જાતિ, સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાતવર્ગ અને આર્થિક પછાતવર્ગના ૧૦,૦૦૦ લાભાર્થીઓને મકાન બાંધવા માટે રૂ.૯૮.૮૪ કરોડની સહાય ચુકવવામાં આવી છે.
- પીએમ યશસ્વી પ્રિ.મેટ્રિક અને પોસ્ટ મેટ્રિક શિષ્યવૃત્તિ યોજના અંતર્ગત ૩ લાખ વિદ્યાર્થીઓને રૂ.૩૬૯.૧૦ કરોડની શિષ્યવૃત્તિ વિદ્યાર્થીઓના બેંક ખાતામાં જમા કરવામાં આવી છે.

અનુસૂચિત જાતિ કલ્યાણ

- સને ૨૦૨૩-૨૪ માં અનુસૂચિત જાતિના કલ્યાણ માટે કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ રૂ.૯૮૩.૩૧ કરોડ સામે નવેમ્બર-૨૩ સુધીમાં રૂ.૫૦૬.૪૪ કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે.
- પ્રિ.મેટ્રિક શિષ્યવૃત્તિની યોજનામાં(કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચાલતી યોજના) રૂ.૭૫૦/- થી રૂ.૮૦૦૦/-સુધીની શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં છે. આ યોજનામાં નવેમ્બર-૨૩ સુધીમાં રૂ.૪૪.૬૦ કરોડના ખર્ચે ૨,૪૦,૬૫૦ વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિનો લાભ તેમજ ૧,૪૨,૨૮૯ વિદ્યાર્થીઓને ગણવેશ સહાય આપવામાં આવી છે.

- **પોસ્ટ મેટ્રિક શિષ્યવૃત્તિ યોજનામાં** રૂ.૨૫૦૦ થી ૧૩૫૦૦ સુધી (વાર્ષિક) શિષ્યવૃત્તિ ઉપરાંત માન્ય શિક્ષણ ફી અને માન્ય નોન-રીફંડેબલ ફી ચુકવવામાં આવે છે. આ યોજનામાં નવેમ્બર-૨૩ સુધીમાં રૂ.૧૧૫.૧૮ કરોડનો ખર્ચ કરી ૬૧,૬૨૨ વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- **ડૉ.આંબેડકર આવાસ યોજના** હેઠળ આવાસ દીઠ રૂ.૧,૨૦,૦૦૦ની સહાય આપવામાં આવે છે. આ યોજનામાં નવેમ્બર-૨૩ અંતિત રૂ.૫૦.૬૦ કરોડનો ખર્ચ કરી ૧૧,૫૫૬ લાભાર્થીઓને મકાન બાંધવા માટે સહાય આપવામાં આવી છે.
- **ડૉ.આંબેડકર વિદેશ અભ્યાસ લોન યોજના** અંતર્ગત વિદેશમાં ચાલતા ઉચ્ચ કક્ષાના અભ્યાસ અર્થે રૂ.૧૫ લાખની લોન ૪%ના દરે આપવામાં આવે છે. જેમાં નવેમ્બર-૨૩ અંતિત **રૂ.૯૯ કરોડનો** ખર્ચ કરી **૬૬૦ વિદ્યાર્થીઓને વિદેશમાં ભણવા માટે** લોન આપવામાં આવી છે.

સમાજ સુરક્ષા

- દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે શિષ્યવૃત્તિની યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં નવેમ્બર અંતિત કુલ-૪૬૨૧ લાભાર્થીઓને રૂ.૭૫.૯૩ લાખની સહાય આપવામાં આવેલ છે.
- ઈન્દિરા ગાંધી રાષ્ટ્રીય વૃદ્ધ પેન્શન અને વય વંદના યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં નવેમ્બર સુધીમાં કુલ-૯,૨૯,૯૪૪ લાભાર્થીઓને કુલ રૂ.૭૬૭.૯૬ કરોડની સહાય ચૂકવેલ છે.
- પાલક માતા-પિતા યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં માહે નવેમ્બર-૨૦૨૩ અંત સુધીમાં કુલ-૧૯૫૮૫ લાભાર્થીઓને કુલ રૂ.૪૦.૮૭ કરોડની સહાય ચૂકવેલ છે.

આદિજાતિ વિકાસ

આદિજાતિ વિકાસની વિવિધ કલ્યાણકારી યોજનાઓ દ્વારા અને માળાખાકીય સુવિધાઓ દ્વારા આદિજાતિ સમૂહો અને વિસ્તારનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તેવો રાજ્ય સરકારનો દ્યેય રહેલો છે.

- **વનબંધુ કલ્યાણ યોજના** અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ.૧૮,૭૫૫.૨૨ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.
- **“ગુજરાત પેટર્ન”** હેઠળ ચાલુ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ.૩૩૭.૨૮ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૦,૧૦૭ કામોનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

અનુસૂચિત જનજાતિ કલ્યાણ યોજનાઓ:

- અનુસૂચિત જનજાતિના વિદ્યાર્થીઓ માટેની **પ્રિ.એસ.એસ.સી. શિષ્યવૃત્તિની યોજના** હેઠળ નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ. ૮૪.૩૧ કરોડના ખર્ચે ૧૦.૪૪ લાખ અનુસૂચિત જનજાતિના વિદ્યાર્થીઓને લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- અનુસૂચિત જનજાતિના ધોરણ-૧ થી ૮માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને માહે-નવેમ્બર-૨૦૨૩ અંતિત રૂ. ૯૩.૮૭ કરોડના ખર્ચે ૧૦.૪૪ લાખ વિદ્યાર્થીઓને **ગણવેશ સહાયનો** લાભ આપવામાં આવેલ છે.
- હળપતિ જાતિના લાભાર્થીઓ માટે ચાલુ વર્ષે માહે-નવેમ્બર-૨૦૨૩ અંતિત ૨૪૮૧ મકાનોની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલ છે તેમજ ૫૧૫ મકાનોની કાર્યવાહી પ્રગતિમાં છે. તેમજ વ્યક્તિગત આવાસ યોજના હેઠળ ૧૨૧૫ મકાનોની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલ છે અને ૨૧૮૯ મકાનો પ્રગતિ હેઠળ છે.

- અનુસૂચિત જનજાતિ સમાજના ક્ષય, કેન્સર, રક્તપિત્ત, પ્રસૂતિના ગંભીર કેસ, વગેરેનો ભોગ બનેલ દર્દીઓને **તબીબી સારવાર તથા પૈષ્ટિક આહારના** ખર્ચમાં સહાય રૂપ થવા માટે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં રૂ. ૫.૭૮ કરોડના ખર્ચે કુલ-૧૦,૬૮૬ દર્દીઓને સહાયનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.

વન અધિકાર અધિનિયમ-૨૦૦૬

- અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પરંપરાગત આદિજાતિ સમૂદાયોને વન અધિકાર અધિનિયમ-૨૦૦૬ અન્વયે તેઓના કબ્જા હેઠળની માન્ય જમીનના રહેણાંક તેમજ જમીન ખેડવાના અધિકાર માન્ય કરવામાં આવ્યા છે. કુલ મળેલ ૧,૮૨,૮૬૯ દાવા પૈકી ૯૭,૩૪૨ દાવા માન્ય કરવામાં આવ્યા છે. સામુદાયિક દાવા હેઠળ મળેલ કુલ ૭,૧૮૭ અરજીઓ સામે ૪,૭૯૧ દાવા માન્ય કરવામાં આવ્યા છે. માળખાકીય સુવિધાઓ માટે મળેલ કુલ ૨,૧૧૮ દરખાસ્તો પૈકી ૨,૦૪૫ માન્ય કરવામાં આવી છે.

મહિલા અને બાળ કલ્યાણ

કોમળતાની સાથે અડગતા, સહનશીલતાની સાથે મક્કમતા, પરિશ્રમની સાથે પરમાર્થતા, આ ઉપરાંત ધીરજ, ગંભીરતા, નિર્મળતા અને પ્રેમનો સમુચ્ચય એટલે નારી. પ્રકૃતિએ નારીમાં મૂકેલા આવા અનેક ગુણોને વધુ સારી રીતે ખીલવવા રાજ્ય સરકાર સતત પ્રયત્નશીલ છે.

ટેક હોમ રેશન:

- આઈસીડીએસ યોજના અંતર્ગત લાભાર્થીને આપવામાં આવતા માસિક ટેક હોમ રેશન પૈકી ૬ માસ થી ૩વર્ષના સામાન્ય વજનવાળા બાળકોને બાલશક્તિના ૭ પેકેટ, ૬ માસ થી ૩ વર્ષના અતિઓછા વજનવાળા બાળકોને બાલશક્તિના ૧૦ પેકેટ, ૩ વર્ષ થી ૬ વર્ષના અતિઓછા વજનવાળા બાળકોને બાલશક્તિના ૪ પેકેટ, સગર્ભા અને ધાત્રીમાતાને માતૃશક્તિના ૪ પેકેટ, કિશોરીઓને પૂર્ણાશક્તિના ૪ પેકેટ આપવામાં આવે છે. પૂરક પોષણ માટેના કુલ લાભાર્થી અંદાજે ૨૬,૮૬,૦૦૦ છે.
- ટેક હોમ રેશનમાં આયુર્વેદિક ઔષધિઓનો ઉપયોગ કરી મુલ્યવર્ધન વધારવા વર્ષ-૨૦૨૧-૨૨ થી ૭ જિલ્લાઓમાં (નર્મદા, દાહોદ, ભાવનગર ગ્રામ્ય અને અર્બન, ડાંગ, જામનગર અને દેવભૂમિ દ્વારકા) પાઈલટ પ્રોજેક્ટ તરીકે બાળકોને બાલશક્તિ+, સગર્ભા અને ધાત્રી માતાને માતૃશક્તિ+(રસાયણ ચૂર્ણ) આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ. ૧૧.૪૯ કરોડના કુલ ખર્ચે ૨,૯૦,૦૦૦ લાભાર્થીઓને આ યોજનાનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.

દૂધ સંજીવની યોજના :

- ગુજરાત દેશનું એક માત્ર રાજ્ય છે. જેમાં દુધ સંજીવની યોજના અંતર્ગત રોજે-રોજ તાજુ ફોર્ટીફાઈડ પેશ્ચુરાઈઝ્ડ ફ્લેવર્ડ દુધ આપવામાં આવે છે. રાજ્યના ૨૦ જિલ્લાઓના ૧૪૧ આદિજાતિ અને વિકાસશીલ ઘટકોમાં દુધ સંજીવની યોજના અંતર્ગત ૬ માસ થી ૬ વર્ષના બાળકોને અઠવાડિયામાં ૫ દિવસ ૧૦૦ એમ.એલ. દૂધ આપવામાં આવે છે. જ્યારે સગર્ભા અને ધાત્રીમાતાને અઠવાડિયામાં ૨ દિવસ ૨૦૦ એમ.એલ. દુધ આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં અંદાજે ૧૦,૩૪,૦૦૦ લાભાર્થીઓને રૂ. ૯૫ કરોડના ખર્ચે આ યોજનાનો લાભ આપવામાં આવેલ છે.

મુખ્યમંત્રી માતૃશક્તિ યોજના:

- આંગણવાડી કેન્દ્રમાં નોંધાયેલ પહેલી વખતની સગર્ભા માતા હોય ત્યારથી બાળક ૨ વર્ષ સુધીનું થાય ત્યાં સુધી બાળકની માતાને દર માસે એક્સ્ટ્રા રો રેશનમાં ૧ કિલો તુવેરદાળ , ૨ કિલો ચણા અને ૧ કિલો ફોર્ટિફાઇડ સીંગતેલ આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં રૂ. ૨૧૪ કરોડની જોગવાઈ સામે અંદાજે ૧,૮૦,૦૦૦ લાભાર્થી માટે રૂ ૧૧૪.૩૬ કરોડ ખર્ચ કરવામાં આવ્યાં છે.
- **વ્હાલી દીકરી યોજના હેઠળ** સમાજમાં દીકરીઓનું જન્મ પ્રમાણ વધારવા અને બાળલગ્ન અટકાવવા તેમજ દીકરીઓની આર્થિક-સામાજિક સ્થિતિ મજબુત કરવા માટે આ યોજના અમલમાં મુકવામાં આવી છે. નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ **બે લાખ તેર હજાર એકસો પાંત્રીસ** દીકરીઓને આ યોજના અંતર્ગત સહાય આપવામાં આવેલ છે.

બાંધકામ:

- માર્ચ-૨૦૨૩ થી નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૨૮૬ આંગણવાડી કેન્દ્રો, ૪ ઘટક કચેરી તેમજ ૨ સેજા કચેરીનું લોકાર્પણ અને ૪૮ આંગણવાડી કેન્દ્રોના ખાતમૂહૂર્ત કરવામાં આવેલ છે.

પોષણ અભિયાનની સિદ્ધિઓ:-

- રાજ્યની તમામ આંગણવાડીઓ માટે ઈન્ફન્ટોમીટર, સ્ટેડીયોમીટર, બાળકોનો વજનકાંટા તથા સગર્ભા અને ઘાત્રી માતાઓ માટેના વજનકાંટા રૂ.૨૧.૫૬ કરોડના ખર્ચે ખરીદવામાં આવેલ છે. રાજ્યના આંગણવાડી કાર્યકરો દ્વારા ૪૪.૮૭ લાખ જેટલા એક્ટીવ લાભાર્થીઓની પોષણ ટ્રેકરમાં એન્ટ્રી કરવામાં આવેલ છે.

ગંગા સ્વરૂપા આર્થિક સહાય યોજના

- આ યોજના હેઠળની સહાય લાભાર્થી મહિલાનો પુત્ર ૨૧ વર્ષનો થતાં બંધ કરવામાં આવતી હતી. તે શરત રદ કરી આજીવન સહાય આપવામાં આવે છે. લાભાર્થીના ખાતામાં DBT મારફતે સહાયની રકમ સીધા જમા કરાવી ચૂકવણી કરવામાં આવે છે. રાજ્યમાં નવેમ્બર ૨૦૨૩ સુધીમાં અંદાજિત ૧૩.૭૧ લાખ જેટલા લાભાર્થીઓને સહાય ચુકવવામાં આવેલ છે.

મહિલા સ્વરોજગાર મેળા / લોન ધિરાણ મેળા (મુદ્રા કેમ્પ) યોજના

- દરેક જિલ્લા પંચાયતો દ્વારા મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકા/જીલ્લાપંચાયત ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ અને અન્ય ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓના સંકલનથી રૂ.૨ લાખની ખર્ચમર્યાદામાં મહિલા સ્વરોજગાર મેળાનું આયોજન કરવામાં આવે છે. ચાલુ વર્ષે નવેમ્બર-૨૦૨૩ અંતિત ૨૮ મહિલા સ્વરોજગાર મેળાનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

પ્રદર્શન સહ વેચાણ યોજના

- ગુજરાતના મહિલા ઉદ્યમીઓ દ્વારા ઉત્પાદિત વિવિધ ચીજ વસ્તુઓને બજારની સુવિધા પુરી પાડવા આ યોજના અમલમાં છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં નવેમ્બર- ૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૩ મેળાનું આયોજન કરેલ છે. જેમાં કુલ ૬૫૧ મહિલા હસ્તકલા કારીગરો દ્વારા ૩.૩૧૧.૦૭ લાખનું વેચાણ થયેલ છે.

નારી અદાલત

- નારી અદાલત મહિલાઓ માટે, મહિલાઓ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી બિન ઔપચારિક ન્યાય પ્રણાલી છે. જ્યાં મહિલાઓ પોતાના પ્રશ્નોનો વિનામૂલ્યે અને સરળતાથી ઉકેલ લાવી શકે છે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા દરેક તાલુકાઓ તેમજ મહાનગરપાલિકાઓમાં ૨૭૦ નારી અદાલતો શરૂ કરવામાં આવી છે. છેલ્લા એક વર્ષમાં નારી અદાલતના માધ્યમથી ૫૦૬૭ જેટલા કેસોનો નિકાલ કરવામાં આવેલ છે.

શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ

શહેરી વિકાસની વાત કરવામાં આવે તો, ગુજરાત એ ભારતના સૌથી વધુ ઔદ્યોગિકીકરણ અને શહેરીકરણ ધરાવતાં રાજ્યો પૈકીનું એક છે. ગુજરાત છેલ્લા બે દાયકાઓમાં નોંધપાત્ર શહેરીકરણનું સાક્ષી બન્યું છે. શહેરી વિસ્તારમાં રહેતા ગરીબોને માટે સારા સુવિધાયુક્ત મકાનની સગવડતા મળે એ માટે લોક ભાગીદારીથી આવાસોના નિર્માણ કરવાનાં પ્રેરણાદાયી પગલાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવાયાં છે.

સ્વર્ણિમ જયંતિ મુખ્યમંત્રી શહેરી વિકાસ યોજના

- આ યોજના અંતર્ગત મુખ્યત્વે ભૌતિક આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓ, સામાજિક આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓ, શહેરી પરિવહન, શહેરની આગવી ઓળખ ઉભી થાય તેવા કામો, ખાનગી સોસાયટીમાં જનભાગીદારી યોજના વગેરે જેવા કામો હાથ ધરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં આ યોજના માટે ૩.૭૪૫૬.૬૪ કરોડની ગ્રાન્ટની ફાળવણી સામે આશરે કુલ ૩.૫૦૭૩.૪૪ કરોડની રકમના ૧૫૧૮ પ્રોજેક્ટ્સ હાથ ધરવામાં આવેલ છે.

સ્માર્ટ સીટી મિશન

- સ્માર્ટ સીટી મિશન અંતર્ગત ભારત સરકાર દ્વારા પસંદગી પામેલ અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા, રાજકોટ, ગાંધીનગર અને દાહોદ એમ કુલ ૬ સ્માર્ટ સિટી માટે કુલ ૩.૧૧,૪૪૩ કરોડની રકમના ૩૫૧ પ્રોજેક્ટ્સ હાથ ધરવામાં આવેલ છે, જે પૈકી ૩.૯૪૧૬ કરોડના ૩૦૯ પ્રોજેક્ટ્સ પૂર્ણ થયેલ છે અને ૩.૨૦૨૬ કરોડના ૪૨ પ્રોજેક્ટ્સ પ્રગતિ હેઠળ છે.

ગિફ્ટ સિટી

- વૈશ્વિક કક્ષાના નાણાકીય કેન્દ્ર તરીકે વિકસી રહેલ ગિફ્ટ સિટી થકી ગુજરાતમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રોજગારીની તકો બહોળા પ્રમાણમાં ઊભી થઈ રહી છે. હાલમાં ગિફ્ટ સિટી ખાતે દેશનું સૌપ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સેવાઓનું કેન્દ્ર (IFSC) કાર્યરત છે કે જેમાં બે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ટોક એક્સચેન્જ, આંતરરાષ્ટ્રીય બુલિયન એક્સચેન્જ, આંતરરાષ્ટ્રીય બેન્કો તથા જાહેર ક્ષેત્ર અને ખાનગી ક્ષેત્રની બેન્કો, ઇન્સ્યોરન્સ કંપનીઓ, ગ્લોબલ ફંડ્સ, એસ્કાઈ લીઝિંગ કંપનીઓ વગેરે કાર્યરત છે. આ ઉપરાંત બે ઓસ્ટ્રેલિયન યુનિવર્સિટીના ધ્રાન્ય કેમ્પસની પણ સ્થાપના થયેલ છે. સિંગાપોર નિફ્ટીએ તેની કામગીરી સિંગાપોરથી ગિફ્ટ સિટી ખાતે તબદીલ કરેલ છે જેનું માસિક ટર્નઓવર US\$ ૭૦ બિલિયન છે તથા આજ સુધીમાં US\$ ૪૩૧ બિલિયનના નાણાકીય વ્યવહારો થયેલ છે. ગિફ્ટ સિટીના સ્પેશિયલ ઇકોનોમિક ઝોનમાંથી થતી નિકાસ જે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં ૩.૩,૪૦૨ કરોડ હતી તે વધીને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં ૩.૧૨,૩૨૫ કરોડ અને નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં ડિસેમ્બર, ૨૦૨૩ સુધીમાં ૩.૧૯,૩૧૭.૧૯ કરોડ થયેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી)

- શહેરોમાં વસતા મકાન વિહોણા લોકોને આવાસ પૂરા પાડવા માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (શહેરી) અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં કુલ ૭૧,૩૯૬ આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.
- PMAY યોજના અંતર્ગત ખાનગી ભાગીદારી મારફતે ઝૂંપડપટ્ટીમાં રહેતા લોકોને મૂળ સ્થાન પર જ પુનઃવસન અંતર્ગત મંજૂર થયેલ ૫૬,૯૫૫ આવાસો પૈકી ૧૭,૧૩૦ આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે, ક્રેડિટ લિંકડ સબસિડી સ્કીમ (સીએલએસએસ) અંતર્ગત ૫,૯૩,૨૪૬ લાભાર્થીઓને વ્યાજ સબસીડી આપેલ છે, એફોર્ડેબલ હાઉસિંગ ઈન પાર્ટનરશીપ (એએચપી) અંતર્ગત મંજૂર થયેલ ૧,૪૨,૭૩૩ આવાસો પૈકી ૯૦,૫૦૩ આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે તથા બેનીફિસીયરી લેડ કન્સ્ટ્રક્શન (બીએલસી) અંતર્ગત મંજૂર થયેલ ૧,૫૬,૯૭૮ આવાસો પૈકી ૧,૦૪,૦૭૧ આવાસોની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાત હાઉસિંગ બોર્ડ દ્વારા રી-ડેવલપમેન્ટ હેઠળ અમદાવાદ, સુરત, ભાવનગર તથા જામનગર ખાતે હયાત કુલ ૧૮૯૧ મકાનોનું બાંધકામ પ્રગતિ હેઠળ છે.

સોલિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ

- રાજ્યની ૧૬૫ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના ૧૩૮૭ વોર્ડમાં **ઘન કચરાનું ૧૦૦% ડોર ટુ ડોર કલેક્શન** થાય છે. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાંથી એકત્ર થયેલ ૧૦,૨૪૮ મેટ્રીક ટન પ્રતિ દિવસ કચરામાંથી આશરે ૮૪ ટકા કચરાનું પ્રોસેસિંગ થાય છે.

સ્વચ્છ ભારત મિશન અર્બન-ગુજરાત

ભારત સરકારના આવાસન અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા શહેરોમાં સ્વચ્છતા રહે તે માટે સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ સ્પર્ધાનું આયોજન સમગ્ર ભારતમાં કરવામાં આવે છે. જેમાં મને જણાવતા આનંદ થાય છે કે, સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ-૨૦૨૩માં :

- **સુરત મહાનગરપાલિકાને** ઈન્દોરની સાથે દેશનાં **સૌથી સ્વચ્છ શહેરનો એવોર્ડ** એનાયત કરવામાં આવ્યો અને ગાર્બેજ ફ્રી સીટી(GFC)નાં સર્ટિફિકેશનમાં ૭ સ્ટાર રેટિંગનો લક્ષ્યાંક હાંસિલ કર્યો છે.
- અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા, રાજકોટ અને જામનગર મહાનગરપાલિકાઓએ **Water+** સર્ટિફિકેટ અને GFCમાં ૩ સ્ટાર રેટિંગનો લક્ષ્યાંક હાંસિલ કર્યો છે.
- રાજ્ય કક્ષાએ ૧ લાખથી ઓછી વસ્તી ધરાવતા શહેરોમાં બાંટવા અને ૧ લાખથી ૧૦ લાખ સુધીની વસ્તી ધરાવતાં શહેરોમાં વાપી નગરપાલિકાએ પ્રથમ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.

ભાવિલક્ષી શહેરી આયોજન અને અમલ

- રાજ્યની નગર રચના યોજના જાહેર જનતા ઓનલાઇન જોઈ શકે તે માટે હાલ ગૂગલ ઈમેજ સાથે ૪૦૦ નગર રચના યોજના પોર્ટલ પર ઉપલબ્ધ છે તથા વર્ષના અંત સુધીમાં વધુ ૪૭૫ ટીપી સ્કીમોને ડિજિટલાઇઝેશન કરી વેબ પોર્ટલ પર મૂકવાનો ઉદ્દેશ છે.

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩ માં ૧ વિકાસ યોજના, ૨૩ મુસદ્દારૂપ નગર રચના યોજના, ૧૬ પ્રારંભિક નગર રચના યોજના અને ૧૨ આખરી નગર રચના યોજના મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

અગ્નિ નિવારણ સેવાઓ

- શહેરી વિકાસ વિભાગે અગ્નિ નિવારણ સેવાઓને વધુ સુદૃઢ અને પારદર્શી બનાવવાના હેતુસર રાજ્યમાં ફાયર સેફ્ટી સર્ટિફિકેટ તેમજ તેના રિન્યુઅલ સહિતની પ્રક્રિયા માટે ઓનલાઇન “ગુજરાત ફાયર સેફ્ટી કોપ” ઈ-પોર્ટલ તા.૧૫/૧૨/૨૦૨૩ના રોજ લોન્ચ કરેલ છે.

“પી.એમ.-સ્વનિધિ – PM Street Vendors AtmaNirbhar Nidhi”

- ભારત સરકારના આવાસન અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા શેરી ફેરીયાઓ તેઓની આજીવિકા માટે તેમનો વ્યવસાય શરૂ કરી શકે તે હેતુથી તેઓને વર્કિંગ કેપીટલ લોન આપવા માટે PM SVANidhi ૧૦૦% કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના લાગુ કરવામાં આવેલ છે. સદર યોજના અંતર્ગત રાજ્યમાં કુલ ૪,૨૨,૨૮૨ શેરી ફેરીયાઓને લોન સહાય આપવામાં આવેલ છે.

વીજબીલ પ્રોત્સાહક યોજના

- રાજ્યની નગરપાલિકાઓ તેમના વીજબીલોનું ચુકવણું નિયમિતપણે કરી શકે તે માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ નાં અંદાજપત્રમાં વીજબીલ પ્રોત્સાહન યોજના માટે રૂ.૧૦૦ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

પંચાયત

ગામના છેવાડાના માનવીને સરકારી યોજનાઓનો લાભ મળી રહે તે રાજ્ય સરકારની નેમ છે. ત્રિસ્તરીય પંચાયતી માળખાને સુદૃઢ બનાવવા ગ્રામ, તાલુકા, જિલ્લા પંચાયતના મકાનોનું નવીનીકરણ, રેકર્ડનું મોડર્નાઇઝેશન અને ટેકનોલોજીના મહત્તમ ઉપયોગ કરી ગામડાંના સર્વાંગી વિકાસ માટેના વિવિધ પગલાં સરકાર લઈ રહી છે.

માનવ સંસાધન સશક્તિકરણ

- પંચાયતી રાજની વહીવટી કામગીરી વધુ ઉર્જવાન બનાવવા છેલ્લા બે વર્ષમાં પંચાયત વિભાગ દ્વારા વર્ગ-૩ ની વિવિધ ૧૭ સંવર્ગની કુલ ૧૨,૭૮૬ જગાઓ પર નિમણૂક પત્ર એનાયત કરવામાં આવેલ છે
- વિભાગ દ્વારા ચાલુ વર્ષમાં પંચાયત સેવાના વર્ગ-૩ના કુલ ૪ સંવર્ગોની જગ્યાઓ માટે સીધી ભરતીથી ૬૫૬૫ ઉમેદવારોને નિમણૂકો આપવામાં આવેલ છે. જેમાં મલ્ટી પર્પઝ હેલ્થ વર્કરની ૧૮૬૬, ગ્રામ સેવકની ૮૧, તલાટી કમ મંત્રીની ૩૪૩૭ અને જુનિયર ક્લાર્કની ૧૧૮૧ જગ્યાઓનો સમાવેશ થાય છે.

૧૫મું નાણાપંચ

- ૧૫મું નાણાપંચ અંતર્ગત પાંચ વર્ષમાં સને ૨૦૨૫-૨૬ સુધીમાં રાજ્યને કુલ રૂ.૧૫,૬૫૦/- કરોડ ની માતબર રકમ કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મળનાર છે, જે પૈકી રાજ્ય સરકાર દ્વારા અત્યાર સુધીમાં મળેલ રૂ. ૯૨૩૯.૫૦ કરોડની ગ્રાંટ પંચાયતોના ખાતામાં જમા કરી દેવામાં આવી છે. જે પૈકી ચાલુ વર્ષે રૂ.૨૨૦૦ કરોડના કુલ ૩૪,૦૦૦ જેટલા કામોના લોકાર્પણ/ખાતમુહૂત કરવામાં આવેલા છે.

- નાણાપંચની ગ્રાન્ટમાંથી થનાર તમામ કામો માટે આયોજન તૈયાર કરવાથી લઈને ચુકવણા સુધીની તમામ કામગીરી “ઈ ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ”મારફતે “ઓનલાઈન” કરવામાં આવે છે. હાલ ૧,૭૧,૮૨૮ જેટલી વેપારી પેઢીઓની ઈ ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલ ઉપર નોંધણી કરવામાં આવેલી છે. રાજ્યની ૧૪,૫૩૦ ઉપરાંત ગ્રામ પંચાયતો દ્વારા ઈ-ગ્રામ સ્વરાજ પોર્ટલના માધ્યમથી અત્યાર સુધીમાં કુલ રૂ. ૫૭૭૫.૯૩/- કરોડના ચૂકવણા સફળતાપૂર્વક કરવામાં આવેલ છે.

નવીન ગ્રામ પંચાયત ઘર યોજના

- રાજ્યની ૧૦૦ ટકા ગ્રામ પંચાયતોને પંચાયત ઘરો ઉપલબ્ધ થાય તેવા હકારાત્મક અભિગમ સાથે રાજ્યની તમામ જર્જરીત ગ્રામ પંચાયતો અને ઘરવિહોણી ગ્રામ પંચાયતોના મકાનનું બાંધકામ ઝડપથી પૂર્ણ કરવા સત્તાનું વિકેન્દ્રીકરણ કરી ગ્રામ પંચાયત ઘર બનાવવા માટેની તમામ સત્તા જિલ્લા વિકાસ અધિકારીશ્રીને આપવામાં આવેલ છે. જે અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૧૬ થી ચાલુ વર્ષ:૨૦૨૩-૨૪ સુધીમાં કુલ ૫૬૮૮ નવીન ગ્રામ પંચાયત ઘર મંજૂર કરવામાં આવેલ છે, જે પૈકી ૩૩૦૫ ગ્રામ પંચાયત ઘરો પૂર્ણ થયેલ છે તથા ૧૭૦૭ ગ્રામ પંચાયત ઘરો પ્રગતિ હેઠળ છે.

જિલ્લા / તાલુકા પંચાયત મકાન ભવન બાંધકામ

- આ યોજના અંતર્ગત ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં ૧ જિલ્લા પંચાયત (સુરત) તેમજ ૨ તાલુકા પંચાયત (વાપી અને સંતરામપુર) ના નવીન ભવનનું બાંધકામ પૂર્ણ થયેલ છે.

ગ્રામ પંચાયત વિભાજન

- ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં સરકારી યોજનાઓ સહજ રીતે સુલભ થાય તેમજ ગામડાના લોકોને દૂર સુધી કામગીરી અર્થે જવું ન પડે તે માટે મોટી જૂથ ગ્રામ પંચાયતોનું વિભાજન કરી નવીન ગ્રામ પંચાયત બનાવવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ-૧૯૯૩ની કલમ-૩ની જોગવાઈ મુજબ **ઓગસ્ટ-૨૦૨૨ થી ડિસેમ્બર -૨૦૨૩ દરમિયાન ૨૯ જૂથ ગ્રામ પંચાયત** માંથી વિભાજન દ્વારા **૬૫ નવી ગ્રામ પંચાયતોની** રચના કરવામાં આવી છે.

ગ્રામ વિકાસ

મારી સરકાર દ્વારા રાજ્યના ગ્રામીણ વિસ્તારમાં વસવાટ કરતા લોકોના જીવનમાં આર્થિક ઉન્નતિ લાવવા માટે આજીવિકા, કોશલ્ય વિકાસ, સામાજિક સુરક્ષા અને માળખાકીય સુવિધાના અનેકવિધ કાર્યક્રમો સંલગ્ન વિભાગો સાથે મળીને ચલાવવામાં આવી રહ્યા છે.

અમૃત સરોવર

- આઝાદીના અમૃત મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમાં માનનીય વડાપ્રધાનશ્રીએ ૨૨ એપ્રિલ ૨૦૨૨ ના રોજ કરેલા આહ્વાનના પ્રતિસાદરૂપે ભારત સરકારશ્રી દ્વારા દેશના દરેક જિલ્લામાં ૭૫ અમૃત સરોવરના નવનિર્માણ અથવા નવીનીકરણ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ હતું. ગુજરાત રાજ્યના કુલ ૨૪૭૫ અમૃત સરોવરના લક્ષ્યાંક સામે ૨૬૪૯ અમૃત સરોવર નિર્માણ માટે કામગીરી હાથ ધરવામાં આવી, જે તમામ ૨૬૪૯ (લક્ષ્યના ૧૦૭%) અમૃત સરોવરો નું નિર્માણ/નવીનીકરણ પૂર્ણ કરી સ્થાનિક આગેવાનો, સ્વતંત્રતા સંગ્રામના સેનાનીઓ, શહીદ વીરોના પરિવારજનો, વયોવૃદ્ધો અને ગામના નાગરિકોની ઉપસ્થિતિમાં દવજવંદન સમારોહ યોજવામાં આવ્યો હતો.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (ગ્રામીણ)

- પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (ગ્રામીણ) અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ થી ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન કુલ ૬,૦૬,૦૪૧ લક્ષ્યાંક ફાળવવામાં આવેલ છે જે પૈકી ૬,૦૪,૫૬૭ આવાસોની મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે અને તે પૈકી કુલ ૪,૯૫,૬૬૬ આવાસોનું બાંધકામ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.
- રાજ્યમાં “ગોબરદાન યોજના” અંતર્ગત ૩૩ જિલ્લાઓમાં કુલ ૩૮ કલસ્ટર બેઈઝ બાયોગેસ પ્લાન્ટ માટેનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. જે અન્વયે કુલ ૭૬૦૦ વ્યક્તિગત બાયોગેસ પ્લાન્ટનો લક્ષ્યાંક નક્કી કરી ૭૬૦૦ પ્લાન્ટની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.

રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આજીવિકા મિશન

- રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આજીવિકા મિશન થકી ગ્રામીણ વિસ્તારની બહેનોનું સામાજિક ઉત્થાન થાય, જીવનધોરણ ઊંચું આવે અને આર્થિક રીતે પગભર થાય તે માટે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સ્વસહાય જૂથોની રચના કરી તેને આજીવિકાલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ સાથે જોડી આર્થિક પગભર બનાવવાનો ઉદ્દેશ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં ૨૨,૫૩૫ નવા સ્વસહાય જૂથોની, ૨,૦૧૦ ગ્રામ સંગઠનની અને ૨૩૯ કલસ્ટર લેવલ ફેડરેશનની રચના કરવામાં આવેલ છે. રીવોલ્વીંગ ફંડ પેટે કુલ ૭,૦૧૩ સ્વસહાય જૂથોને કુલ રૂ. ૨૦.૩૦/- કરોડ સહાય આપવામાં આવેલ છે. કૉમ્યુનિટી ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ફંડ પેટે ૧૫,૫૮૩ સ્વસહાય જૂથોને રૂ. ૧૪૬.૯૦/- કરોડ સહાય પેટે આપવામાં આવેલ છે. કુલ ૬૫,૪૧૪ સ્વસહાય જૂથોને કેશ કેડિટ પેટે બેન્ક માથી રૂ. ૯૯૭.૪૮/- કરોડનું ધિરાણ આપવામાં આવેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના

- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં (નવેમ્બર-૨૩ અંતિત) જમીન અને ભેજ સંરક્ષણના, જળસંગ્રહના અને ભૂ-જળ રિચાર્જના કુલ ૮૫૫૬ કામો તેમજ આજીવિકા વૃદ્ધિને લગતા ૨૪,૧૨૯ કામો પૂર્ણ થયેલ છે. કુલ રૂ. ૧૨૦.૫૬ કરોડનો ખર્ચ થયેલ છે.

શ્રમ, કૌશલ્ય વિકાસ અને રોજગાર

- **શ્રમ સેતુ પોર્ટલ:-** શ્રમસેતુ પોર્ટલ શ્રમિકોના પ્રશ્નોના નિરાકારણ માટે શ્રમ, કૌશલ્ય વિકાસ અને રોજગાર વિભાગ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જે અંતર્ગત ઔદ્યોગિક શ્રમયોગીઓના ગ્રેજ્યુઇટી ચૂકવણી અધિનિયમ, ૧૯૭૨ હેઠળના દાવા તેમજ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળની અરજીઓ ઝડપથી, સરળતાથી અને પારદર્શક રીતે ચલાવવા તમામ પ્રક્રિયા ઓનલાઇન કરવામાં આવેલ છે
- **e-Shram પોર્ટલ:-** ભારત સરકારના શ્રમ અને રોજગાર મંત્રાલય દ્વારા અસંગઠિત શ્રમયોગીઓની નોંધણી માટે eShram પોર્ટલ શરૂ કરવામાં આવેલ છે. ઈ-શ્રમ પોર્ટલ પર રાજ્યમાં ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૧ કરોડ ૧૪ લાખ ઉપરાંત અસંગઠિત શ્રમયોગીઓની નોંધણી કરવામાં આવેલ છે.
- શ્રમિક અન્નપુર્ણા યોજના અંતર્ગત રાજ્યમાં ૧૭ જીલ્લામાં કુલ ૨૭૭ કડીયાનાકા ઉપર તબક્કાવાર ભોજન વિતરણ કેન્દ્રો શરૂ કરવામાં આવેલ છે. આ યોજના અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન ડિસેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૬૦,૨૭,૬૭૯ ભોજન વિતરણ થયેલ છે.

શ્રમિક બસેરા યોજના

- નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકોને તેમના રહેઠાણની સઘનતા ધરાવતા(બાંધકામ સાઈટ સિવાયના) વિસ્તારોમાં ડીસમેન્ટલ કરી શકાય તેવા પ્રાથમિક સગવડવાળા કામચલાઉ પ્રીફેબ્રિકેટેડ આવાસોમાં ભાડેથી રહેવાની સુવિધા પૂરી પાડવા “શ્રમિક બસેરા” યોજના તા.૦૧.૦૯.૨૦૨૩થી અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.
- બાંધકામ શ્રમિકોને તેઓના કામકાજના નજીકના સ્થળે ઉત્કૃષ્ટ અને પરવડે તેવા પાયાની મૂળભૂત સુવિધાઓ સાથેના સસ્તા ભાડાના કામચલાઉ આવાસો મળી રહે તથા બાંધકામ શ્રમયોગીઓના જીવનસ્તરમાં વધારો થાય તે હેતુથી યોજના અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.
- **મુખ્યમંત્રી એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમ યોજના:-** મુખ્યમંત્રી એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમ યોજના (MATS) અંતર્ગત, પ્રતિ સ્નાતક એપ્રેન્ટીસની ભરતી માટે રૂ.૩૦૦૦/-, પ્રતિ ડિપ્લોમા એપ્રેન્ટીસની ભરતી માટે રૂ.૨૦૦૦/- અને પ્રતિ ડિપ્લોમાથી નીચેની કક્ષાના તમામ પ્રકારના એપ્રેન્ટીસની ભરતી માટે રૂ.૧૫૦૦/- નુ માસિક વળતર એકમોએ એપ્રેન્ટીસોને ચુકવેલ સ્ટાઇપેન્ડની સામે એકમોને આપવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં તા.૧૫/૧૨/૨૦૨૩ અંતિત ૧,૦૨,૩૯૨ તાલીમાર્થીઓ એપ્રેન્ટીસશીપ તાલીમનો લાભ લઈ રહેલ છે.
- **ઔદ્યોગિક ભરતીમેળા-જોબફેર:-** વર્ષ:૨૦૨૩-૨૪ માં નવેમ્બર-૨૦૨૩ અંતિત ૮૬૬ ઔદ્યોગિક ભરતીમેળાના આયોજનથી ૮૪,૫૫૪ (ચોર્યાસી હજાર પાંચસો ચોપન) ઉમેદવારોને રોજગારી પુરી પાડવામાં આવેલ છે.
- **"અનુબંધમ" વેબપોર્ટલ તથા મોબાઈલ એપ:** આ વેબપોર્ટલ થકી રોજગારવાંચ્છુ ઉમેદવારો તથા નોકરીદાતાઓ ઓનલાઈન નામ નોંધણી કરી શકે છે. અનુબંધમ વેબ પોર્ટલ ઉપર ૩,૮૪,૨૩૩ રોજગારવાંચ્છુ ઉમેદવારો તથા ૪૬,૬૨૬ નોકરીદાતાઓ નોંધાયેલા છે.
- **મેગા આઈ.ટી.આઈ. (મેગા ટેકનીકલ એન્ડ વોકેશનલ એજ્યુકેશન ટ્રેનીંગ):** રાજ્યમાં ઉદ્યોગોની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા બદલાતા સમય સાથે Industry 4.0 ને ધ્યાનમાં લઈ યુવાનો/ તાલીમાર્થીઓની સ્કીલમાં વધારો થાય તે જરૂરી છે.આજના આધુનિક સમયમાં ઔદ્યોગિક ઓટોમેશન, એડવાન્સ વેલ્ડિંગ, મેન્યુફેક્ચરિંગ ટેકનોલોજી, ઈન્ફોર્મેશન એન્ડ કમ્યુનિકેશન ટેકનોલોજી, ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ (IoT), આર્ટિફિશીયલ ઈન્ટેલિજન્સ (AI) જેવી એડવાન્સ ટેકનોલોજીને ધ્યાનમાં લઈ આ જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં રાજ્યની પાંચ ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ **કુબેરનગર, સુરત, તરસાલી, રાજકોટ અને દાહોદને મેગા આઈ.ટી.આઈ. તરીકે ડેવલપ** કરવાની રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.
- **શિક્ષણ સહાય યોજના:** શિક્ષણ સહાય યોજના હેઠળ નોંધાયેલ બાંધકામ શ્રમિકોના બે બાળકો માટે ધોરણ ૧ થી લઈને Phd સુધીના અભ્યાસમાં રૂ.૧૮૦૦ થી રૂ.૨ લાખ સુધીની મર્યાદામાં શિક્ષણ સહાય આપવામાં આવે છે. તા.૩૧/૧૨/૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૪૬,૧૦૦ શ્રમિકોને કુલ રૂ. ૪૦૩૦.૪૦ લાખની સહાય આપવામાં આવેલ છે.
- **સ્કૂલ ઓફ ડ્રોન્સ:** ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ સિવિલ એવિએશન (DGCA) દ્વારા સ્કૂલ ઓફ ડ્રોન્સ, કૌશલ્યા ઘ સ્કિલ યુનિવર્સિટી(KSU) એ રિમોટ પાઈલટ ટ્રેનીંગ ઓર્ગેનાઈઝેશન (RPTO) લાઈસન્સ મેળવનાર પ્રથમ રાજ્ય યુનિવર્સિટી છે. છેલ્લા બે વર્ષમાં રજિસ્ટર્ડ થયેલ ઉમેદવારો પૈકી આજદિન સુધીમાં કુલ ૩૦૩ તાલીમાર્થીઓને ડ્રોન પાયલોટ લાયસન્સ આપવામાં આવેલ છે.

માર્ગ અને મકાન

- માર્ગ અને મકાન વિભાગ દ્વારા કુલ ૯૩૮.૮૨ કિ.મી લંબાઈના રસ્તાઓને ૩.૫,૨૪૩.૭૭ કરોડના ખર્ચે ચાર માર્ગીયકરણ / ૧૦ મીટર / ૭ મી. પહોળા કરવાની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે ૧૫૦૮ કિ.મી. લંબાઈના રસ્તાઓનું ૩.૪૪૧૩.૧૫ કરોડની અંદાજિત રકમથી ચાર માર્ગીયકરણ / ૧૦ મીટર / ૭ મી. પહોળા કરવાની કામગીરી પ્રગતિમાં છે.
- ડભોઈ-શિનોર-માલસર-અશા રોડ નર્મદા નદી પર પુલ, ખેડા-ઘોળકા રોડ સાબરમતી નદી પર પુલ, હરીયાળા-રઘવાણજ ચોકડી રોડ વાત્રક નદી પર **નવા** પુલ સહિત **૨૭ પુલોનું** ૩.૬૯૫.૧૯ કરોડના ખર્ચે **નિર્માણ પૂર્ણ થયેલ** છે. જ્યારે ૩.૨,૪૨૫.૧૫ કરોડના ખર્ચે **૬૨ પુલોની કામગીરી પ્રગતિમાં** છે.
- નર્મદા, તાપી અને ડાંગ જિલ્લા માંથી પસાર થતા સાપુતારા-શબરીધામ-સોનગઢ-શેરુલા-ઝરવાણી થઈને સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી સુધીના ૨૩૭.૧૦ કિ.મી લંબાઈના રસ્તાઓને ૧૦ મી પહોળા કરવાનું બે તબક્કામાં આયોજન કરવામાં આવેલ છે. પ્રથમ તબક્કામાં ૯૨.૫૦ કિ.મી લંબાઈના હયાત રસ્તાઓ ને ૧૦ મી પહોળા કરવાની કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.
- મહેસાણા-પાલનપુર રસ્તાની ૬૧ કિ.મી લંબાઈમાં ૩.૪૪૩ કરોડના ખર્ચે હયાત ચારમાર્ગીય રસ્તાને બહુહેતુક પાથવે સાથે છ-માર્ગીયકરણની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે.
- **મુખ્યમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના:** વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં ૩.૧૧૧૯ કરોડની રકમના ૨૦૮૯ કિ.મી. લંબાઈના ૯૨૧ રસ્તા/પુલોના કામોની મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. જે કામો પ્રગતિ હેઠળ છે.
- ભારત સરકાર દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૧માં **પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના ફેઝ-૩** હેઠળ ૩૦૧૫ કિ.મી લંબાઈના ગ્રામ્ય માર્ગોને અંદાજિત ૩.૧૭૪૯.૬૨ કરોડના ખર્ચે ૫.૫૦ મી પહોળા કરવાનાં ૩૦૪ કામો મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. જે પૈકી ૨૩૭૪ કિ.મી, લંબાઈના ૨૩૦ કામો પૂર્ણ થયેલ છે. જ્યારે ૫૫૩ કિ.મી. લંબાઈના ૬૬ કામો પ્રગતિ હેઠળ છે.
- રાષ્ટ્રીય મહત્વના ધાર્મિક સ્થળ તેમજ પ્રવાસન સ્થળના વિકાસ માટે ખૂબ જ અગત્યની ઓખા અને બેટ દ્વારકાને જોડતી **સીંગ્લેચર બ્રીજની** કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે. જે અંતર્ગત ઓખા અને બેટ દ્વારકાને જોડતા, અરબી સમુદ્ર ઉપર ૪.૫૬ કિ.મી. એપ્રોચ રસ્તા સહિતના ચારમાર્ગીય કેબલ સ્ટેઈડ બ્રીજનું બાંધકામ **૩.૯૬૨ કરોડના ખર્ચે પૂર્ણતાના આરે** છે.
- ગાંધીનગર ખાતે ૩.૫૯૫.૫૦ કરોડની અંદાજિત રકમના વિવિધ કક્ષાના ૨૫૭૬ સરકારી આવાસોનું નિર્માણ તથા ૩. ૨૯૦ કરોડના અંદાજિત ખર્ચે માન.ધારાસભ્યશ્રીઓ માટે નવું સદસ્ય નિવાસ બાંધવાનું કામ હાલ પ્રગતિમાં છે.
- રાજભવન ખાતે વિવિધ કક્ષાના ૧૩૬ આવાસો માટે ૩.૬૦ કરોડની અંદાજિત રકમના કામ પ્રગતિ હેઠળ છે.
- ગાંધીનગર-કોબા-હાંસોલ (એરપોર્ટ) રોડ પર **રક્ષાશક્તિ સર્કલ (ઘોળાકુવા) ખાતે ફ્લાય ઓવર** બ્રિજનું ૩.૫૦ કરોડનું કામ પૂર્ણ થયેલ છે.
- ભરૂચ, જામનગર અને ગોધરા ખાતે **અતિથી ગૃહના કામો** ૩.૧૩.૯૦ કરોડના ખર્ચે પૂર્ણ કરવામાં આવ્યા છે જ્યારે ભાવનગર અને પોરબંદર ખાતે અતિથી ગૃહના કામો ૩.૧૨.૧૮ કરોડના ખર્ચે હાલ પ્રગતિમાં છે. વિજાપુર અને ઘાનપુર ખાતે ૩.૪.૧૭ કરોડના ખર્ચે વિશ્રામગૃહની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે.

ગુજરાત ઇલેક્ટ્રીક વ્હીકલ પોલીસી

- ગુજરાત સરકાર પર્યાવરણ મુદ્દે હંમેશા ગંભીર રહી છે અને એટલે જ પેટ્રોલ ડિઝલ થી ચાલતા વાહનો ના બદલે ઇલેક્ટ્રીક વાહનોને પ્રોત્સાહન આપવા ઇલેક્ટ્રીક વ્હીકલ પોલીસી અમલમાં લાવી ખૂબ જ દુરંદેશી ભર્યો નિર્ણય લીધો છે. આ પોલીસી ચાર વર્ષના સમયગાળા માટે કાર્યરત રહેશે. જેમાં અંદાજે કુલ બે લાખ ઇલેક્ટ્રીક વાહનો પર સબસીડી આપવામાં આવશે.
- સબસીડીનું ધોરણ વાહનની બેટરી કેપેસિટીના ધોરણે ટુ-વ્હીલર માટે મહત્તમ રૂા. ૨૦,૦૦૦/-, થ્રી વ્હીલર માટે મહત્તમ રૂા. ૫૦,૦૦૦/- અને ફોર વ્હીલર માટે મહત્તમ રૂા. ૧,૫૦,૦૦૦/- નિયત કરવામાં આવ્યું છે.
- અત્યાર સુધીમાં કુલ ૯૭,૫૯૪ લોકોને રૂ.૨૫૫.૧૮ કરોડની રકમ સબસીડી સ્વરૂપે તેમના ખાતામાં જમા કરાવવામાં આવેલ છે.

વાહન સ્કેપીંગ પોલીસી

- જુના અનફિટ વાહનો અકસ્માતનું મોટું કારણ બને છે ઉપરાંત પ્રદૂષણ પણ ફેલાવે છે. આવા અનફિટ વાહનો નો યોગ્ય નિકાલ થાય એ માટે વાહન સ્કેપીંગ પોલીસી ૧૩ ઓગસ્ટ-૨૦૨૧ના રોજ માન. વડાપ્રધાનશ્રીના હસ્તે ગાંધીનગર ખાતે અનાવરણ કરવામાં આવેલ. આ પોલીસી હેઠળ રાજ્યમાં કુલ પાંચ સ્કેપીંગ ફેસિલીટીને મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે. જેની વાર્ષિક સ્કેપીંગ ક્ષમતા ૩ લાખ વાહનોની છે.

વાહનના ફિટનેશ ઇન્સપેક્શન અર્થે PPP બેઝ્ડ ઓટોમેટેડ ટેસ્ટીંગ સ્ટેશન

- કેન્દ્ર સરકારની ગાઈડલાઈન મુજબ રાજ્ય સરકાર દ્વારા PPP ધોરણે ઓટોમેટેડ ફિટનેશ સેન્ટર સ્થાપવા માટે પોલીસી અમલી બનાવેલ છે.
- હાલમાં ઓટોમેટેડ ફિટનેશ સેન્ટર માટે વાહન વ્યવહાર કમિશ્નરશ્રીની કચેરી દ્વારા ૨૫ ઓટોમેટેડ ટેસ્ટીંગ સ્ટેશનને ફાઈનલ રજિસ્ટ્રેશન સર્ટીફિકેટ ઇસ્યુ કરવામાં આવેલ છે તથા કુલ ૧૮૦ ઓટોમેટેડ ટેસ્ટીંગ સ્ટેશનને શરતી પ્રાથમિક મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.

‘વાહન’ અને ‘સારથી’ની ફેસલેસ સેવાઓનો શુભારંભ

- વાહન વ્યવહાર ખાતાની કુલ ૨૦ સેવાઓ ઇ-કેવાયસીની મદદથી અને ૮ સેવાઓ મોબાઈલ OTP ની મદદથી એમ કુલ ૨૮ સેવાઓ ફેસલેસ તરીકે શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જેના અમલથી વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં નવેમ્બર-૨૩ સુધીમાં કુલ ૩,૦૪,૭૬૭ લોકોએ ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ સંબંધિત સેવા તથા કુલ ૧,૯૪,૪૩૫ લોકોએ ‘વાહન’ સેવાનો લાભ લીધેલ છે.

ડિજિટલ ચલણ અને સ્માર્ટ એન્ફોર્સમેન્ટ

- મોટર વાહન ખાતા દ્વારા ચાલુ વર્ષે કુલ ૩૫ અત્યાધુનિક ઇન્ટરસેપ્ટર વાહનો ખરીદવામાં આવ્યા છે. જે સ્માર્ટ એન્ફોર્સમેન્ટના હેતુથી સ્પીડ ગન, કેમેરા અને પબ્લીક એક્સ સીસ્ટમથી સજ્જ છે. રાજ્યમાં કુલ ૫૮ ચેકપોઈન્ટ પર આ ઇન્ટરસેપ્ટરથી સઘન કામગીરી થાય છે.
- તા.૦૧/૦૪/૨૦૨૩ થી આજ દિન સુધી અંદાજિત રૂ.૩૧.૨૪ કરોડના ખર્ચે સુરેન્દ્રનગર, મોરબી (નવું), ધાનપુર, ડેસર, લીમખેડા, મહુવા, રાજકોટ (સેટેલાઈટ) વસો, ચકલાસી ખાતે બસ સ્ટેશન મળી કુલ-૯ એકમોનું લોકાર્પણ કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં અંદાજિત રૂ.૨૮ કરોડના ખર્ચે કુકરવાડા, લોધીકા, ઉમરગામ, સુઈગામ, માતાનો મઢ, ગરબાડા વગેરે મળી કુલ ૧૩ નવીન બસ સ્ટેશનો તથા અંદાજિત રૂ.૩૬ કરોડના ખર્ચે વિજાપુર, હારિજ, ચંડોળા, અંજાર વગેરે મળી કુલ ૯ નવીન ડેપો-વર્કશોપ તેમજ રૂ.૩૨ કરોડના ખર્ચે ભાવનગર, વલસાડ, કૃષ્ણાનગર-નરોડા અને જામનગર ખાતે કુલ ૪ નવીન સ્ટાફ કોલોનીની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવી રહેલ છે.

બંદરો

બંદરોનો વિકાસ

ખાનગી મૂડીરોકાણથી વિકાસની સાથોસાથ ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડ હયાત બંદરોનો વિકાસ કરવા પણ કટિબદ્ધ છે.

- છારા ખાતે રૂ. ૪૨૯૩ કરોડનાં ખાનગી મૂડીરોકાણથી નવનિમાર્ણ થયેલ એલ.એન.જી. ટર્મિનલ વર્ષ ૨૦૨૪માં કાર્યાભિવત થનાર છે તેમજ ભાવનગર બંદરના ઉત્તર ભાગમાં બ્રાઉન ફિલ્ડ બંદર (સી.એન.જી. ટર્મિનલ અને અન્ય ટર્મિનલો) વિકસાવવા માટે અંદાજિત રૂ. ૪૦૨૪ કરોડનાં રોકાણના આયોજન માટે કન્સેશન એગ્રીમેન્ટને મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.
- દહેજ ખાતે બંદરીય સુવિધાઓનાં વિસ્તૃતિકરણ નાં ભાગરૂપે મે.પેટ્રોનેટ એલ.એન.જી. દ્વારા રૂ. ૧૭૦૦ કરોડનાં ખાનગી મૂડીરોકાણથી ત્રીજી જેટીના વિકાસ માટેની દરખાસ્તને સૈદ્ધાંતિક મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે અને મે.ગુજરાત કેમિકલ પોર્ટ ટર્મિનલ (GCPL) દ્વારા અંદાજિત રૂ. ૧૨૦૦ કરોડ ના ખર્ચે બીજી જેટી વિકસાવવા માટેનું બાંધકામ પ્રગતિ હેઠળ છે.
- મત્સ્યોદ્યોગ પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવા રૂપિયા ૧૩૦૦ કરોડના ખર્ચે વેરાવળ, માઢવાડ અને સુત્રાપાડા ખાતે મત્સ્ય બંદરો વિકસાવવાની કામગીરી હાથ ધરેલ છે.

મહેસૂલી વ્યવસ્થાપન

- મહેસૂલ વિભાગના તા: ૧૩-૦૪-૨૦૨૩ ના પરિપત્રથી ગુજરાત રાજ્યમાં સ્થપાતા **રીન્યુએબલ એનર્જીના** તમામ **પ્રોજેક્ટસને** ગુજરાત જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ-૬૫(બી) હેઠળ ડીમ્ડ એન.એ. પરવાનગીનો લાભ આપવા બાબત સુચનાઓ પરિપત્રિત કરવામાં આવેલ છે તથા તા.૦૮/૦૫/૨૦૨૩ના ઠરાવથી બિન પરંપરાગત ઊર્જા સ્ત્રોતો જેવા કે વિન્ડ/સોલાર/વિન્ડ-સોલાર હાઇબ્રીડ એનર્જીના ઉપયોગથી **ગ્રીન હાઇડ્રોજનના ઉત્પાદન** માટે સરકારી પડતર જમીન ભાડાપટે ફાળવણી કરવા અંગેની નીતિ બહાર પાડવામાં આવેલ છે.

પ્રોપર્ટીકાર્ડ

- સ્વામિત્વ યોજના હેઠળ રાજ્યના કુલ-૧૮૪૯ ગામોમાં ૨,૮૭,૫૭૪ પ્રોપર્ટીકાર્ડ આપવામાં આવ્યા છે. શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારની પ્રોપર્ટીકાર્ડ બનાવવાની યોજનાઓ હેઠળ ૧,૩૪,૭૮૮ પ્રોપર્ટીકાર્ડ તથા બિનખેતી યોજના હેઠળ કુલ ૫૦,૩૬૮ પ્રોપર્ટીકાર્ડ આપવામાં આવ્યા છે. આમ, કુલ-૪,૭૨,૭૩૦ નવા પ્રોપર્ટીકાર્ડ મિલકત ધારકોને આપી તેમની મિલકતનાં ટાઇટલ/આધારો આપવામાં આવ્યા.

iMojni

- iMojni પોર્ટલ પર કુલ ૩,૦૬,૦૨૧ માપણી અરજીઓ આવેલ છે તે પૈકી ૨,૯૧,૫૯૧ માપણી અરજીઓનો નિકાલ કરેલ છે.
- iMojni સોફ્ટવેરના iORA સાથે ઇન્ટિગ્રેશન કરતા, iMojni એપ્લીકેશનમાં તા.૨૧/૧૨/૨૦૨૩ સુધીમાં બિનખેતી હુકમથી ઓટો જનરેટ થયેલ ૪૪,૬૫૩ માપણી અરજીઓ પૈકી ૪૧,૭૦૩ અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવેલ છે.

ઘરે બેઠા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ મેળવવા અંગેની સુવિધા

- લોકો ઘરે બેઠા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ ઓનલાઇન મેળવી શકે તે માટેની સુવિધા iORA પોર્ટલ પર તા.૨૫/૧૨/૨૦૨૧ થી ઉપલબ્ધ કરેલ છે. તા.૦૧/૦૧/૨૦૨૩ થી તા.૩૦/૧૧/૨૦૨૩ સુધી કુલ- ૬૫,૬૪૮ અરજીઓ મળેલ છે તથા તે અન્વયે રૂ. ૩,૯૩,૮૮,૮૦૦/- ની આવક થયેલ છે.

કાયદો અને વ્યવસ્થાપન

મારી સરકાર પ્રજાના તમામ વર્ગો સુખ શાંતિથી રહે, રાજ્યની પ્રજાનો સર્વાંગી વિકાસ થાય, રાજ્યમાં એકંદરે શાંતિ અને સલામતી જળવાઈ રહે તે હેતુ ચરિતાર્થ કરવા તેમજ પોલીસ અને પ્રજા વચ્ચે વિશ્વાસનો સેતુ દ્ઢ બને અને પરસ્પર સહકારથી વધુ ગુનાઓ બનતાં અટકાવી જનકલ્યાણના રચનાત્મક કાર્યો કરવા કટિબદ્ધ છે.

નશાબંધી નીતિનો ચુસ્ત અમલ

- રાજ્યમાં નશાબંધીને લગતા ગુન્હાઓ નેસ્તનાબુદ કરવા એ મારી સરકારની પ્રાથમિકતા છે. ગાંજો, ચરસ, અફીણ, હેરોઈન જેવા નશીલા પદાર્થોના સેવનનું દૂષણ અસરકારક રીતે દૂર કરવા તથા આ પ્રવૃત્તિમાં સંડોવાયેલ ગુનેગારોને પકડવા ગુજરાત સરકાર દ્વારા એક અભિયાન હાથ ધરવામાં આવેલ છે. જેના ભાગરૂપે ભારતીય તટરક્ષકદળ તથા અન્ય એજન્સીઓના સહયોગથી પડોશી દેશો દ્વારા માદક પદાર્થો ગુજરાત રાજ્યમાં ઘુસાડવાના નાપાક ઇરાદાઓ સામે ગુજરાત પોલીસ સતર્ક રહી જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ થી ઓક્ટોબર-૨૦૨૩ સુધી રાજ્યમાં NDPS Act(The Narcotic Drugs and Psychotropic Substances Act) હેઠળ ૪૭૬ ગુન્હા દાખલ કરી કુલ- ૬૩૭ આરોપીઓ પકડી અંદાજે ૧૫૦૬ કરોડ રૂપિયાનો મુદ્દામાલ પકડી સમગ્ર દેશમાં નાર્કોટીક્સના દૂષણથી દેશના યુવાધનને બચાવવા માટેનો એક સંનિષ્ઠ પ્રયાસ કર્યો છે.
- ગુજરાત રાજ્યમાં એન.ડી.પી.એસ. ના કેસોનાં ઝડપી નિકાલ માટે અમદાવાદ, વડોદરા અને રાજકોટ ખાતે સ્પેશલ કોર્ટ શરૂ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ રાજ્યકક્ષાએ એક સંકલિત પ્રયાસના ભાગરૂપે ‘Anti-Narcotics Task Force’ ની રચના કરવામાં આવેલ છે.

સાયબર ક્રાઈમ

- દેશમાં આર્થિક ગુન્હાઓનો વ્યાપ ઘણો બહોળો છે. આર્થિક ગુન્હાઓ અને સાયબર ક્રાઈમ સંબંધી ફરિયાદોના નિવારણ માટે I4C (Indian Cyber Crime Coordination Centre), NCCRP પોર્ટલ(National Cyber Crime Reporting Portal), અને Cyber Crime Helpline Number-૧૯૩૦ અસરકારક કામગીરી કરી રહેલ છે.

મહિલા સુરક્ષા

- ગુજરાત રાજ્યમાં મહિલાઓ વિરૂદ્ધ થતા કેસના નિવારણ માટે તા. ૩૦/૦૫/૨૦૧૭ થી ૨૬ જિલ્લાઓમાં ઈન્વેસ્ટિગેટીવ યુનિટ ફોર ક્રાઈમ અગેઈનસ્ટ વુમન (I.U.C.A.W) મહિલા પોલીસ સ્ટેશનોમાં કાર્યરત છે.
- મહિલાઓ અને બાળકો પર અત્યાચાર અંગેના પોક્સો ના કેસોમા તપાસમા સંવેદનશીલ અભિગમથી સમયસર ચાર્જશીટ થાય અને મોનીટરીંગ થાય તે માટે ITSSO પોર્ટલ (Investigation Tracking System for Sexual Offences) કાર્યરત કરવામા આવેલ છે.

સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી

- સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે કુલ -૧,૩૯,૧૦૦ મહિલાઓને સ્વરક્ષણ તાલીમ આપવાનાં લક્ષ્યાંક સામે ઓક્ટોબર-૨૦૨૩ સુધી ૯૧,૩૮૪ મહિલાઓને સ્વરક્ષણની તાલીમ આપેલ છે .
- સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી હેઠળ એપ્રિલ-૨૦૨૩ થી ઓક્ટોબર-૨૦૨૩ સુધી કુલ ૮૮,૩૬૧ બાળકોને ટ્રાફિકના નિયમો અંગે તાલીમ અને જાણકારી આપવામાં આવેલ છે.

નાણા વ્યવસ્થાપન

કરવેરાની ઓનલાઇન ચૂકવણી

- રાજ્યના કરોની સમયસર ઓનલાઇન વસૂલાત માટે સાયબર ટ્રેઝરી પોર્ટલ કાર્યરત છે.
- સંકલિત નાણાંકીય વ્યવસ્થાપન પદ્ધતિ અંતર્ગત ઈન્ટરનેટ બેન્કીંગ સુવિધા મારફત રાજ્યના કરદાતાઓને પોતાના કરો ઓન લાઇન ભરવાની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરવામાં આવેલ છે. હાલ GST, પ્રોફેશનલ ટેક્સ, રોયલ્ટી, રોડ ટેક્સ, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી વગેરે આવકનું ઓનલાઇન Collection થાય છે.

ઈ-પેમેન્ટ

- રાજ્યના તમામ ઉપાડ અને વહેંચણી અધિકારીશ્રીઓને ડિજિટલ સિગ્નેચર ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ છે જેના થકી ઈ-પેમેન્ટથી રકમ સીધી બેંક ખાતામાં જમા કરવામાં આવે છે.
- IFMS અંતર્ગત તમામ કર્મચારીઓ, પેન્શનરો તથા સંબંધિત લાભાર્થીઓના ખાતામાં સીધે સીધી રકમ જમા થાય તે માટે e-Payment સુવિધાની અમલવારી રાજ્યના તમામ ૩૩ જિલ્લા તિજોરી કચેરીમાં કરવામાં આવે છે .

પેન્શનરો માટે કરવામાં આવેલ સરળતા

- રાજ્યના અંદાજીત ૫,૧૦,૮૭૪ પેન્શનરોના **પેન્શનનું ચુકવણી** તિજોરી કચેરીઓ દ્વારા **ઈ-પેમેન્ટથી** કરવામાં આવે છે.
- જે જિલ્લાઓમા પેન્શનરોની સંખ્યા વધુ છે, તેવા જિલ્લાઓમા પેન્શનરોને હાલાકી ન પડે તે માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા અલગ **પેન્શન ચુકવણી કચેરી** શરૂ કરવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીમાં અમદાવાદ, ગાંધીનગર, વડોદરા, રાજકોટ, સુરત જિલ્લાઓમાં અલગ પેન્શન ચુકવણી કચેરી શરૂ કરવામાં આવેલ છે.
- પેન્શનરો ઘરેબેઠાં હયાતીની ખરાઈ કરી શકે તે માટે **“જીવન પ્રમાણ પોર્ટલ”** ની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાયેલ છે.
- Pension Portal Gujarat પરથી પેન્શનરો પોતાની વિગતવાર માસિક પેન્શનની માહિતી ઓનલાઇન મેળવી શકે છે.
- નવી વર્ધિત પેન્શન યોજના અંતર્ગત તા.૩૦-૧૧-૨૦૨૩ સુધીમાં ૨,૪૬,૬૮૫ લાભાર્થીઓના કેંદ્રીયકૃત યોજના હેઠળ PRAN (Permanent Retirement Account Number) મેળવી તેઓનો માસિક ફાળો તથા રાજ્ય સરકારનો ફાળો કેંદ્રીયકૃત યોજના હેઠળ જમા કરાવવામાં આવે છે.
- ગુજરાત સામૂહિક જૂથ (જનતા)અકસ્માત વીમા યોજના હેઠળ કુલ ૩.૯૪ કરોડથી વધારે લાભાર્થીઓને આવરી લેવામાં આવેલ છે.
- આ યોજના હેઠળ ખાતેદાર ખેડૂત, ખાતેદાર ખેડૂતના પતિ અથવા પત્ની, તેમના તમામ સંતાન, અસંગઠિત શ્રમિકો, ગુજરાતના પ્રાથમિકથી કોલેજ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ, પોલીસ કર્મચારીઓ, વિધવા, વિકલાંગ, હિરાઘસુ કારીગરો જેવા લાભાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.
- ચાલુ નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં રાજ્યને કરવેરાની રૂ. ૮૦,૪૭૭ કરોડની આવક થયેલ છે.
- **જીએસટી કાયદા હેઠળ નોંધણી** મેળવવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા પારદર્શક-સરળ બની રહે, ease of doing business ને પ્રોત્સાહન મળે અને પ્રામાણિક કરદાતાઓને ઝડપથી નોંધણી નંબર મળી શકે તે હેતુથી સમગ્ર દેશમાં પાયલટ પ્રોજેક્ટ તરીકે ગુજરાત રાજ્યમાં **“બાયોમેટ્રિક બેઈઝ્ડ આધાર ઓથેન્ટિકેશન”**ની પ્રક્રિયા અમલી બનેલ છે. નોંધણી મેળવનાર અરજીકર્તાએ પોતાનાં ઘંઘાનાં સ્થળેથી દુર જવું ન પડે તે માટે સમગ્ર

રાજ્યમાં કુલ ૧૨ સ્થળોએ **જીએસટી સુવિધા કેન્દ્રો** ઊભા કરી “State of Art” તરીકે વિકસાવવામાં આવેલ છે. આ તમામ કેન્દ્રો અત્યાધુનિક તકનીકી સાધનો અને જાણકાર સ્ટાફથી સજ્જ છે.

રમતગમત અને સંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ

રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યના ભવ્ય ઐતિહાસિક, સાહિત્યિક અને સાંસ્કૃતિક વારસાને ગરિમાપૂર્ણ રીતે ઉજાગર કરવાની સાથોસાથ યુવાનો, કલાકારો અને કૌશલ્ય ધરાવતા ખેલવીરોને પ્રોત્સાહન આપી તેમની પ્રતિભાનો દેશ અને દુનિયાને પરિચય થાય તેવા બહુયામી આયોજનો સફળતાપૂર્વક અમલમાં મુકવામાં આવ્યાં છે.

- વર્ષ ૨૦૧૦થી શરૂ કરેલ **ખેલ મહાકુંભ** હેઠળ દર વર્ષે ગ્રામ્યકક્ષાથી રાજ્યકક્ષા સુધીની વિવિધ સ્પર્ધાઓનું આયોજન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. સને-૨૦૨૪ માં શરૂ થયેલ **ખેલ મહાકુંભ ૨.૦** માં અંદાજિત ૬૬ લાખ ખેલાડીઓએ ઉત્સાહપૂર્વક રજીસ્ટ્રેશન કરાવેલ છે. ભારત સરકારના **DBT (ડાયરેક્ટ બેનીફીટ ટ્રાન્સફર)** અભિગમ મુજબ વિજેતા ખેલાડીઓને RTGS મારફતે ચૂકવણું કરવામાં આવશે.
- ભારત સરકારના નવીન અભિગમને આગળ વધારતા દેશના તમામ **રાજ્યોના સ્થાપના દિવસની ઉજવણી ગુજરાતના રાજભવન ખાતે** કરવામાં આવી રહી છે. અત્યાર સુધી ૨૩ રાજ્યોના સ્થાપના દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી છે. જેમાં જે-તે રાજ્યોના સાંસ્કૃતિક ગૃપોને ગાંધીનગર ખાતે આમંત્રિત કરીને કાર્યક્રમ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.
- ભારતે મેળવેલ આઝાદીને ૭૫ વર્ષ પૂર્ણ થતાં હોઈ તેની ઉજવણીના ભાગરૂપે દેશવાસીઓમાં દેશભક્તિની લાગણી ફેલાવાના હેતુથી ભારત સરકારે “આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ” હેઠળ ૧૨ માર્ચ ૨૦૨૧ થી ૧૫ ઓગસ્ટ ૨૦૨૩ સુધી ૭૫ અઠવાડીયા દરમિયાન વિવિધ કાર્યક્રમો આયોજીત કરેલ હતા. આ કાર્યક્રમોમાં આઝાદીના ૭૫ વર્ષના સ્વતંત્રતા સંઘર્ષ, વિચારો, સિદ્ધિઓ, કાર્યો અને સંકલ્પો એમ પાંચ સ્તંભો પર વિશેષ બળ આપવામાં આવ્યું હતું.
- “**મારી માટી મારો દેશ**” અભિયાન અંતર્ગત નવી દિલ્હી ખાતે યોજાયેલા ભવ્ય કાર્યક્રમમાં માનનીય પ્રધાનમંત્રીશ્રીના હસ્તે જે ટોચના ૩ રાજ્યોને “આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ એવોર્ડ” એનાયત કરવામાં આવ્યો તેમાં બીજા ક્રમે ગુજરાતનો સમાવેશ થાય છે.
- રાજ્યના સામાન્ય વિસ્તારો તથા આદિજાતિ વિસ્તારોમાં આવેલ **સરકારી જિદ્યા/તાલુકા ગ્રંથાલયોના નવીન સ્માર્ટ ભવનના નિર્માણની** કામગીરી પ્રગતિમાં છે. વડોદરા, આણંદ, જામનગર, ભરૂચ અને વ્યારા ખાતે કાર્યરત સરકારી ગ્રંથાલયોને **સ્માર્ટ ગ્રંથાલય** તરીકે વિકસાવવાની તથા રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલય, ગાંધીનગરના **આધુનિકીકરણની** કામગીરી પ્રગતિ હેઠળ છે.
- ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા **વિશ્વ માતૃભાષા દિવસે ‘માતૃભાષા મહોત્સવ’**નું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. જે અંતર્ગત ગુજરાતના ૩૦૦થી વધુ સાહિત્યકારો વિવિધ સ્થળોએ ઉપસ્થિત રહ્યા હતાં. માતૃભાષા મહોત્સવમાં કવિ સંમેલન, પરિસંવાદ જેવા વિવિધ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું.

વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી

ઈન્ફોર્મેશન અને ટેકનોલોજીને લગતા ઉત્પાદન અને સેવા આપતી કંપનીઓ સ્થાપવા અને સ્થપાયેલ કંપનીઓ વિસ્તારવા માટે પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા તેમજ રાજ્ય સરકારની આઈ.ટી./ આઈ.ટી.ઈ.એસ. નીતિનું અમલીકરણ વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

- ભારતને સેમિકંડક્ટર ક્ષેત્રે આત્મનિર્ભર બનાવવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સેમિકંડક્ટર પ્રોગ્રામ શરૂ કરવામાં આવેલ, જે અંતર્ગત સેમિકંડક્ટર મેન્યુફેક્ચરીંગ માટે થનાર રોકાણને

ગુજરાતમાં આકર્ષવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા એક આગવી સેમિકંડક્ટર નીતિ રજૂ કરવામાં આવેલ. એક **અલાયટી સેમિકંડક્ટર નીતિ અને મિશનનું નિર્માણ કરનાર** ગુજરાત દેશનું પ્રથમ રાજ્ય બન્યું છે, જે આપણા માટે ગૌરવની વાત છે.

- અમેરીકાની સેમિકંડક્ટર મેમરી મેન્યુફેક્ચરીંગ ક્ષેત્રની અગ્રેસર કંપની **માઈક્રોન દ્વારા તેના નવા સેમિકંડક્ટર પ્લાન્ટ માટે** ગુજરાતના **સાણંદ જી.આઈ.ડી.સીની પસંદગી કરવામાં** આવી અને અંદાજિત બાવીસ હજાર પાંચસો કરોડના પ્રોજેક્ટ ખર્ચે સેમિકંડક્ટર એસેમ્બલી ટેસ્ટ માર્કિંગ પેકેજીંગ (ATMP) પ્રોજેક્ટ સાથે **ગુજરાતમાં દેશની પ્રથમ સેમિકંડક્ટર ચીપનું વ્યાપારી ધોરણે ૨૦૨૫ થી ઉત્પાદન થશે.** આ પ્રોજેક્ટથી ઉચ્ચ કૌશલ્યવાન નવી ૫૦૦૦ પ્રત્યક્ષ તથા ૧૫૦૦૦ પરોક્ષ રોજગારીની તકોનું ગુજરાતમાં સર્જન થશે.
- આ પ્રોજેક્ટની સ્થાપનાથી સેમિકંડક્ટર ઉત્પાદન સાથે જોડાયેલ અન્ય સપ્લાય ચેન ઉદ્યોગો માટે ગુજરાત પ્રથમ પસંદગીનું સ્થળ બનશે.
- **સાવલી ટેકનોલોજી એન્ડ બિઝનેસ ઈન્ક્યુબેટર(STBI)** દ્વારા અત્યાર સુધી ૧૦૦થી વધુ સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને ઉદ્યોગ-સાહસિકોને ઈન્ક્યુબેશનની સુવિધા પૂરી પાડેલ છે. તથા ૧૧ જેટલી સંસ્થાઓ સાથે સહકાર અર્થે MoU કરેલ છે બાયોસ્પેક્ટ્રમ જેવા નામાંકિત સર્વે મુજબ, આ સંસ્થા ત્રણ વર્ષથી દેશના પ્રથમ પાંચ જાહેર ક્ષેત્રના બાયો-ઈન્ક્યુબેટરમાં સ્થાન ધરાવતી સંસ્થા બની છે.
- **ગુજરાત બાયો ટેકનોલોજી રીસર્ચ સેન્ટર(GBRC)** દ્વારા છેલ્લા સાડા પાંચ વર્ષમાં વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય, રાષ્ટ્રીય અને રાજ્યની એજન્સીઓ પાસેથી આશરે રૂ. ૭૮ કરોડના સંશોધન ભંડોળ સાથે ૪૫ થી વધુ પ્રોજેક્ટ ચલાવવામાં આવેલ છે.
- ભારત સરકારના મહત્વના ફ્લેગશિપ પ્રોગ્રામ જેવા કે, જીનોમ ઈન્ડિયા ઈનિશિએટિવ, ઈન્ડિયન SARS-CoV-2 જીનોમ સિક્વેન્સિંગ કન્સોર્ટિયા, TATVAM પ્રોજેક્ટમાં ગુજરાત બાયો ટેકનોલોજી રીસર્ચ સેન્ટર મહત્વનું યોગદાન આપી રહેલ છે.
- **ગુજરાત સાયન્સ સીટીના** મુખ્ય આકર્ષણોમાં વિષય વસ્તુ પર આધારીત પેવેલીયન, ભવ્ય શ્રી-ડી આઈએક્સ થિયેટર, પ્લેનેટ અર્થ, નેચર પાર્ક, લાઈફ સાયન્સ પાર્ક, મલ્ટિમિડીયા લેસર એન્ડ ફાઉન્ટેન શો, હોલ ઓફ સાયન્સ અને સ્પેસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. સાયન્સ સીટી ખાતે નવા સ્થપાયેલ **એકવેટિક ગેલેરી અને રોબોટિક્સ ગેલેરીના** પેવેલીયનો વિશેષ આકર્ષણ બન્યા છે. સાયન્સ સીટી ખાતે વૈવિધ્ય સભર આકર્ષણોના કારણે મુલાકાતીઓની સંખ્યામાં ઉતરોત્તર વધારો થઈ રહેલ છે.
- **આઈ.ટી. નીતિ (૨૦૧૬-૨૦૨૧)** અંતર્ગત અત્યાર સુધી કુલ ૧૩૬ કરોડ રકમની સહાય આઈ.ટી ઔદ્યોગિક એકમોને ચૂકવવામાં આવી છે. જ્યારે **આઈ.ટી./ આઈ.ટી.ઈ.એસ. નીતિ (૨૦૨૨-૨૭)**થી ગુજરાતમાં નવી ૧ લાખ રોજગારીનું સર્જન થશે અને ગુજરાતનું આઈ.ટી નિકાસ (Export) આઠ ગણું વધી ૨૫ હજાર કરોડ જેટલું થશે.
- **રાજ્યની ઈલેક્ટ્રોનિક્સ પોલિસી** હેઠળ અત્યાર સુધી કુલ રૂ.૨૯૮.૬૩ કરોડ રકમની સહાય ઈલેક્ટ્રોનિક્સ ક્ષેત્રના ઔદ્યોગિક એકમોને ચૂકવવામાં આવી છે.

વન અને પર્યાવરણ

પર્યાવરણની સમસ્યાઓનો એકમાત્ર ઉપાય વૃક્ષ ઉછેરનો છે. આપણા પ્રશ્નો અને જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં રાખીને વધુ ને વધુ વિસ્તાર વૃક્ષારોપણ થાય તે માટે જુદી જુદી યોજનાઓ હેઠળ વૃક્ષારોપણના કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકવામાં આવેલ છે. વરસાદનું પાણી જમીનમાં ઉતરે અને ઘોવાણ થતું અટકે તે માટે ભૂમિ અને ભેજ સંરક્ષણ યોજના હેઠળ વાવેતરો ઉપરાંત વન તલાવડી અને ચેક ડેમ પણ કરવામાં આવે છે. રણ સરહદે હવામાન તથા જમીનને માફક આવે તેવા વૃક્ષોનું વાવેતર કરવામાં આવે છે તેમજ દરિયાકાંઠે ખાડી વિસ્તારોમાં ચેરના વૃક્ષોના વાવેતર જેવી યોજનાઓ અમલમાં છે.

- વર્ષ ૨૦૨૧ના ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઈન્ડિયાના અહેવાલ મુજબ, ગુજરાતમાં **વન આરછાદિત વિસ્તાર** (વન વિસ્તાર અને વન વિસ્તાર બહાર) માં વર્ષ ૨૦૧૯ની સરખામણીએ વધારો થયો છે. વર્ષ ૨૦૧૯માં કુલ વન આરછાદિત વિસ્તાર ૧૪,૮૫૭ ચો.કિ.મી હતો, જે વર્ષ ૨૦૨૧ના અહેવાલ પ્રમાણે ૧૪,૯૨૬ ચો.કિ.મી જેટલો થયેલ છે.
- રાજ્ય સરકારના **ઘાસ સુધારણા કાર્યક્રમના** અથાગ પ્રયત્નોથી ઘાસ ઉત્પાદનમાં અકલ્પનીય સિદ્ધિ મેળવેલ છે, છેલ્લા ૧૦ વર્ષમાં ઘાસનાં ઉત્પાદનમાં ૩.૫૩ ગણી વૃદ્ધિ હાંસલ થયેલ છે. તેમજ વર્ષ:૨૦૨૨-૨૩ માં, ૨૩૯ લાખ કિ.ગ્રા ઘાસનું ઉત્પાદન થયેલ છે.
- વન વિસ્તારની આસપાસ રહેતા લોકો માટે વાંસની ઉપલબ્ધતા વધારવા તેમજ તેમના માટે આજીવિકાના સાધનોમાં વધારો કરવાના હેતુથી વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ તથા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૨૫,૦૬૦ હેક્ટરમાં વાંસ સુધારણાની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવેલ છે, જેના પરિણામે અંદાજિત ૯૫ લાખ વાંસનું વનોમાં રહેતા સ્થાનિકોને મફત વિતરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- **“૭૪ મા વન મહોત્સવ”** ની ઉજવણી દરમિયાન રાજ્યમાં ૧૦.૪૦ કરોડ રોપાનું વિતરણ કરવાનું આયોજન કરેલ હતું, જેની સામે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૦.૦૮ કરોડ રોપાનું વિતરણ કરવામાં આવેલ છે.
- ચાલુ વર્ષે રાજ્યમાં ૩૧(એકત્રીસ) **પવિત્ર ઉપવન** તૈયાર કરવાના આયોજન સામે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૨ ઉપવન તૈયાર થયેલ છે. તથા ૧૨૨ **વન કુટીર** તૈયાર કરવાના આયોજન સામે નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં ૪૦ વન કુટીર તૈયાર થયેલ છે.
- રાજ્યમાં એશિયાઈ સિંહોની સંખ્યા વર્ષ ૨૦૦૫માં ૩૫૯ હતી જે વર્ષ ૨૦૨૦માં ૬૭૪ થયેલ છે જેમાં ૨૯% નો વધારો નોંધાયો છે. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨માં ૧૫.૦૭ લાખ તથા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ૧૯.૭૦ લાખ મુલાકાતીઓએ ગીર અભયારણ્યની મુલાકાત લીધી.

વહીવટી સુધારણા

ચિંતન શિબિર

- રાજ્ય કક્ષાની ૧૦મી ચિંતન શિબિર ૧૯મી મે થી ૨૧મી મે, ૨૦૨૩ દરમિયાન ગુજરાતના નર્મદા જીલ્લામાં એકતાનગર, સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી ખાતે યોજાઈ હતી. આ શિબિરમાં માન.મુખ્યમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ, કેબિનેટ મંત્રીશ્રીઓ, રાજ્ય કક્ષાના મંત્રીશ્રીઓ ઉપરાંત અનેક મહાનુભાવો સહિત કુલ ૨૦૯ સહભાગીઓ તેમજ વિષય નિષ્ણાંત અને ગેસ્ટ સ્પીકર ઉપસ્થિત રહ્યાં હતા.
- ચિંતન શિબિરમાં **આરોગ્ય અને પોષણ, શિક્ષણમાં ગુણાત્મક સુધારણા, સરકાર અને સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કર્મચારીઓ માટે તાલીમ અને ક્ષમતા નિર્માણ, ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને ક્ષમતા નિર્માણ, શહેરીકરણ અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ** પર ચર્ચા- વિચારણા અને ભલામણો રજૂ કરવામાં આવી છે.

સરદાર પટેલ લોકપ્રશાસન સંસ્થા

- સરદાર પટેલ લોકપ્રશાસન સંસ્થા (સ્પીપા) ખાતે યુપીએસસી સીવીલ સર્વિસીઝ પરીક્ષા માટે ઉમેદવારોને વિના મૂલ્યે પ્રશિક્ષણ આપવામાં આવે છે. યુ.પી.એસ.સી. સીવીલ સર્વિસીઝ પરીક્ષા ૨૦૨૨ના અંતિમ પરીણામમાં સ્પીપાના કુલ ૧૬ ઉમેદવારો સફળ થયેલ. સંસ્થાના સ્થાપના વર્ષ ૧૯૯૨ થી હાલ પર્યન્ત સુધીમાં કુલ ૨૬૦ ઉમેદવારો સફળ થયેલ છે.

આયોજન

વિકસિત ગુજરાત@૨૦૪૭

- ગુજરાત રાજ્યએ વિઝન ડોક્યુમેન્ટના રૂપમાં **Viksit Gujarat @ 2047** અહેવાલ તા. ૧૦ જાન્યુઆરી, ૨૦૨૪ના રોજ વાયબ્રન્ટ ગુજરાત ગ્લોબલ સમિટ ૨૦૨૪માં પ્રકાશિત કરેલ છે, જે દેશમાં પ્રથમ છે. આ ડોક્યુમેન્ટ નીતિ આયોગ, રાજ્ય સરકારના વિવિધ

વિભાગો, સંસ્થાઓ અને અન્ય ભાગીદારો સાથે ચર્ચા વિચારણા કરી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. આ ડોક્યુમેન્ટ્સમાં નાગરીકોના “Living Well” અને “Earning Well” ના સિદ્ધાંતને અનુરૂપ વિવિધ સેક્ટર જેવા કે; આરોગ્ય, પોષણ, શિક્ષણ, ઉદ્યોગ અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તથા અન્ય બાબતો માટે ટૂંકા ગાળાના અને લાંબા ગાળાના (૨૦૪૭ સુધીના) લક્ષ્યાંકો નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ છે. આમ, ગુજરાતનો વિકાસ ચોક્કસ દિશામાં તેની સમયમર્યાદામાં થાય તે માટેની નીતિ ઘડતર માટે આ ડોક્યુમેન્ટ પથદર્શિ બની રહેશે.

માહિતી અને પ્રસારણ

- રાજ્ય સરકારની વિવિધ કલ્યાણકારી યોજનાઓની જાણકારી રાજ્યના અંતરિયાળ વિસ્તારના લોકોને ઝડપથી મળે તે હેતુથી દસ્તાવેજી ફિલ્મો, ખાસ મલ્ટી મીડિયા દસ્તાવેજી ચિત્રો તેમજ ટી.વી ક્લિપ્સ અને રેડિયો ઝીંગલનું માહિતી ખાતા દ્વારા નિર્માણ કરવામાં આવે છે. ગુજરાતના ઘરતીપુત્રો અને કૃષિને પ્રાકૃતિક કૃષિ તરફ વાળવા માટે ગુજરાતના માહિતી ખાતાએ સંચાર પ્રસારના તમામ ક્ષેત્રોનો સમુચિત ઉપયોગ કરીને મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવ્યો છે.
- માહિતી ખાતાએ પત્રકારો માટે સામૂહિક જૂથ વીમા યોજના અમલમાં મૂકી છે. આ યોજના હેઠળ ૨૫ થી ૬૦ વર્ષ વયની વયના, માન્ય પત્રકારોને આવરી લેવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ કુદરતી મૃત્યુના કિસ્સામાં રૂ. એક લાખ તથા અકસ્માત મૃત્યુના કિસ્સામાં રૂ. પાંચ લાખનું વીમા કવચ પુરું પડવામાં આવે છે. જે અંતર્ગત ૧૧૮૨ માન્ય પત્રકારોને વીમા કવચ પૂરું પાડવામાં આવેલ છે.

કુટિર અને ગ્રામોદ્યોગ

- One District One Product પ્રોગ્રામનો હેતુ ગ્રાહકોને સ્થાનિક રીતે બનાવેલ ઉત્પાદનો ખરીદવા માટે પ્રોત્સાહિત કરીને, જાગૃતિ વધારવા, વેચાણ વધારવા અને સ્થાનિક અર્થતંત્રને ટેકો આપવાનો છે. G20 સમિટમાં રાજ્યોના One District One Product ઉત્પાદનનું વ્યાપકપણે પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યું.
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પુરસ્કૃત “પીએમ-વિશ્વકર્મા” નામની આ નવી યોજનાનો હેતુ કારીગરોનાં ઉત્પાદનો અને સેવાઓની ગુણવત્તામાં સુધારો કરવાનો છે, તેમજ વિશ્વકર્મા સ્થાનિક અને વૈશ્વિક મૂલ્ય શ્રંખલાઓ સાથે જોડાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. આ યોજનાનો ધ્યેય વિશ્વકર્મા એટલે કે કારીગરો અને હસ્તકલા કારીગરોને તેમના સંબંધિત વેપારમાં મૂલ્ય વૃદ્ધિની શ્રંખલાને આગળ વધારવા, સક્ષમ બનાવવા માટે શરૂઆતથી માંડીને અંત સુધી સર્વગ્રાહી સહાય પ્રદાન કરવાનો છે. આ અંતર્ગત ગુજરાત સરકાર દ્વારા રાજ્યનાં તમામ જિલ્લાઓમાં બહોળા પ્રમાણમાં વ્યવસાયિક કારીગરોમાં વેરીફિકેશનની કામગીરી હાથ ધરેલ છે, જેઓને ટૂંક સમયમાં પ્રાથમિક તાલીમ આપવાની શરૂઆત કરવામાં આવશે. જેથી તેઓમાં ઉદ્યોગ સાહસિકતાનું કૌશલ્ય વિકસાવી શકાય.

નાગરિક ઉદ્ધયન

- રાજ્ય સરકાર દ્વારા આરોગ્ય ક્ષેત્રે ૨૧ માર્ચ ૨૦૨૨થી શરૂ કરેલ એર એમ્બ્યુલન્સ સેવા અંતર્ગત જાન્યુઆરી ૨૦૨૩થી ડિસેમ્બર ૨૦૨૩ સુધીમાં ૧૦ મેડીકલ ફ્લાઈટ પેશન્ટ સાથે અને ૧૫ માનવ અંગોને સફળતાપૂર્વક પહોંચાડવામાં આવેલ છે. પ્રવાસન ક્ષેત્રે હવાઈ ઉદ્ધયનના આકર્ષણને સંતોષવા સાબરમતી રિવરફ્રન્ટ ખાતે તેમજ ઘોરડો કચ્છ રણોત્સવ દરમિયાન હેલિકોપ્ટર જોય રાઈડની સેવાઓ શરૂ કરી છે. આ ઉપરાંત “ઉડાન” યોજના હેઠળ રાજ્યના શહેરો સાથે અન્ય રાજ્યો સાથેની ફ્લાઈટ શરૂ કરાઈ છે.

ન્યાયતંત્ર

- વાહન અંગેના કાયદાનો ભંગ કરનાર વ્યક્તિને આર.ટી.ઓ અને ટ્રાફિક પોલીસ દ્વારા આપવામાં આવતા ઈ-ચલણ માટે નાગરિકોને અસુવિધાનો સામનો ન કરવો પડે તે માટે વિભાગ દ્વારા ફુલ-૨૦ જેટલી વર્ચ્યુઅલ ટ્રાફિક કોર્ટોની રચના કરેલ છે.

- રાજ્યમાં ન્યાયિક કાર્યવાહીને વેગવંતી બનાવવા માટે નામ. હાઈકોર્ટની ભલામણ મુજબ ડીસ્ટ્રીક્ટ જજની કુલ- ૧૦૧ જગ્યાઓ, મેટ્રોપોલીટન મેજિસ્ટ્રેટની કુલ- ૨૫ જગ્યાઓ, સીવીલ જજની કુલ-૦૫ જગ્યાઓ ઉભી કરેલ છે. તે જ પ્રમાણે ન્યાયિક કાર્યવાહીને ઝડપી બનાવવા માટે તાબાની અદાલતોમાં કુલ-૪૭૨૬ સ્ટાફની નવીન જગ્યાઓ ઉભી કરેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩માં ચેરીટીતંત્રની સંયુક્ત ચેરીટી કમિશનરની કચેરી તથા જાહેર ટ્રસ્ટોની નોંધણી કચેરીઓ સુરત, ભાવનગર, પાટણ, દેવભુમિ દ્વારકા (ખંભાળીયા), રાજકોટ, તથા વડોદરાની કચેરીઓના મકાન બાંધકામ માટે ભૂમિપૂજન કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન રાજ્યમાં સ્વચ્છ અને હરીયાળા વીજ ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન પુરૂ પાડવા રાજ્ય સરકારે જાહેર કરેલ પવન ઊર્જા નિતિ - ૨૦૧૬ હેઠળ વધુ ૫૮૩.૩૭ મેગાવોટ ક્ષમતાના વિન્ડફાર્મ નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કાર્યરત કરાયા છે. આમ રાજ્યની કુલ **પવન વિદ્યુત ઉત્પાદન ક્ષમતા** વધીને **૧૦,૩૮૨.૫૨૫ મેગાવોટ** થઈ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન રાજ્યમાં કુલ ૧૦૮૬ મેગાવોટ કુલ ક્ષમતાના સોલાર પાવર પ્લાન્ટ નવેમ્બર-૨૦૨૩ સુધીમાં કાર્યરત કર્યા છે. જેથી રાજ્યની કુલ **સોલાર ઉત્પાદન ક્ષમતા** વધીને **૧૦,૦૩૧.૩૦ મેગાવોટ** થઈ છે
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં વિવિધ સરકારી ઇમારતો સરકારી કોલેજો, કોર્ટ સંકુલ, પોલીસ સ્ટેશન, સરકારી સિવિલ હોસ્પિટલો પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર વગેરે ઉપર નવેમ્બર-૨૦૨૩ ની સ્થિતિએ કુલ ૨૪૫૧ ઇમારતો પર રૂ. ૨૬૨.૪૧ કરોડના ખર્ચે ૪૮.૭૮ મેગાવોટ સોલાર ફોટોવોલ્ટેઈક રૂફટોપ સિસ્ટમની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે.
- વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન ઘોરણ ૯ થી ૧૨ તથા કોલેજમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને બેટરી સંચાલિત ડ્વિચક્રિ વાહન માટે નવેમ્બર-૨૦૨૩ની સ્થિતિએ કુલ રૂ.૨.૫૭ કરોડની સબસીડી (સહાય) આપવામાં આવેલ છે.

કલાઈમેટ ચેન્જ

પંદરમી વિધાનસભાના આ સન્માનીય ગૃહને સંબોધવાનો મને અવસર મળ્યો છે ત્યારે મને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે, માનવીય સંવેદનાથી ઘબકતી, આર્થિક પ્રગતિ અને માનવ શક્તિના વિકાસને વરેલી મારી સરકાર સામાન્ય માનવીની સર્વાંગી સુખાકારી અને રાજ્યની વિકાસ યાત્રામાં તમામ નાગરિકોની ભાગીદારીના ધ્યેય સાથે સતત કાર્યરત છે. વિશાળ જનસમુદાયના હિતને હંમેશાં અગ્રતા આપી કરવામાં આવતી કામગીરી થકી રાજ્યના વિકાસની સામાન્ય પ્રજાજનને અનુભૂતિ થઈ છે. સરકાર તેઓની પડખે છે એવો અહેસાસ પ્રજાને થાય તેવું દાયિત્વ મારી સરકારે નિભાવ્યું છે. ગુજરાત દેશનું ગ્રોથ એન્જિન છે અને તેને વધુ મજબૂત બનાવવાની આપણા સૌની જવાબદારી છે.

મારી સરકારે પ્રજાકલ્યાણના સંકલ્પને સાકાર કરવા **‘સૌનો સાથ, સૌનો વિકાસ, સૌનો વિશ્વાસ અને સૌનો પ્રયાસ’** ના સૂત્રથી કરેલા ભગીરથ પ્રયત્નોના પરિણામે ગુજરાતની પ્રજામાં સરકાર પ્રત્યે આપણાપણું પેદા થયું છે. આપ સૌ આપના જાહેર જીવનના અનુભવો અને પ્રજાની અપેક્ષાઓ નજર સમક્ષ રાખીને આ સભાગૃહમાં જનતાના પ્રતિનિધિ તરીકે આપનું શ્રેષ્ઠતમ યોગદાન આપશો તેવી અભિલાષા રાખું છું. આપ સૌ વધુને વધુ પ્રજાલક્ષી નિર્ણયોમાં સહભાગી બની સવા છ કરોડ ગુજરાતીઓના સર્વાંગી વિકાસ અને ઉત્કર્ષ માટે સક્રિય રીતે પ્રયત્નશીલ રહેશો તેવા વિશ્વાસ સાથે આપ સૌને મારી શુભકામનાઓ પાઠવું છું.

ભારત માતા કી જય

જય જય ગરવી ગુજરાત

*****

सत्यमेव जयते

गुजरात सरकार

गुजरात के राज्यपाल
श्री आचार्य देवव्रत
द्वारा
गुजरात विधानसभा में दिया गया
अभिभाषण

गांधीनगर
गुरुवार, १ फरवरी, २०२४

माननीय अध्यक्ष एवं विधान सभा के माननीय सदस्यगण,

पंद्रहवीं गुजरात विधानसभा के चौथे सत्र के मंगल प्रारंभ पर मैं आप सभी का ऊष्मापूर्ण स्वागत करता हूँ। इस सत्र की शुरुआत में सबसे पहले अहिंसा के पुजारी और सत्य के अन्वेषक राष्ट्रपिता महात्मा गांधी, अखंड भारत के निर्माता सरदार वल्लभभाई पटेल, गुजरात के महान सपूत पूज्यश्री रविशंकर महाराज, राज्य के महान सपूत इंदुलाल याज्ञिक और देश की आजादी में अमूल्य योगदान देने वाले सभी स्वतंत्रता सेनानियों का स्मरण करते हुए मैं उन्हें श्रद्धापूर्वक नमन करता हूँ।

अंतरराष्ट्रीय स्तर पर कई मुद्दों पर अपनी छवि प्रस्तुत करने और वैश्विक मुद्दों पर अपने मत को दृढ़ता पूर्वक प्रकट करने के लिए भारत को पिछले वर्ष **G20 समूह की मेजबानी** करने का अवसर प्राप्त हुआ था। जिसका गुजरात सहित पूरे भारत में सफलतापूर्वक आयोजन किया गया। गुजरात में आयोजित G20 की विभिन्न सत्रह (17) बैठकों की शानदार सफलता का श्रेय "टीम गुजरात" को जाता है। हमने बहुत अच्छी योजना के साथ जी-20 बैठकें सम्पन्न करके गुजरात की एक प्रमुख छवि बनाई है। इतने बड़े आयोजन को समयबद्ध योजना के साथ सम्पन्न करने के लिए अब गुजरात को चुना जाएगा। प्रधानमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी के नेतृत्व में भारत को जी-20 की अध्यक्षता संभालने का अवसर मिला, देश में इकसठ (61) स्थानों पर लगभग दो सौ (200) अलग-अलग बैठकें आयोजित की गईं। गुजरात को सर्वाधिक सत्रह (17) बैठक का आयोजन करने का सौभाग्य मिला, हमने यह काम बड़ी सटीकता, दक्षता और परिश्रम से किया है।

गुजरात सिर्फ चार अक्षरों का शब्द नहीं है बल्कि एक ऐसी जगह है जहां लाखों लोगों के सपने सच होते हैं। गुजरात की यह छवि रातोंरात नहीं बनी है। यह दो दशक पहले गुजरात के तत्कालीन मुख्यमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी द्वारा सबका साथ, सबका विकास के साथ शुरू की गई विकास यात्रा का परिणाम है। दो दशक पहले वर्ष 2003 में **वाइब्रेंट गुजरात के रूप में** बोया गया एक छोटा सा बीज आज एक विशाल और जीवंत वटवृक्ष बन गया है। माननीय प्रधानमंत्रीश्री के दृष्टिकोण से प्रेरित होकर, **वाइब्रेंट गुजरात ग्लोबल समिट** का दसवां संस्करण लोगों की अभूतपूर्व प्रतिक्रिया के साथ 10 जनवरी से 12 जनवरी, 2024 तक महात्मा मंदिर, गांधीनगर में सफलतापूर्वक आयोजित किया गया था। इस ग्लोबल समिट का मुख्य विषय **"गेट वे टु द फ्यूचर"** था। शिखर सम्मेलन की जीवंतता को राज्य के सभी जिलों तक फैलाने के प्रयास में, राज्य भर में **"वाइब्रेंट गुजरात वाइब्रेंट डिस्ट्रिक्ट"** कार्यक्रम नामक एक नई पहल का आयोजन किया गया। अमृतकाल के प्रथम वाइब्रेंट गुजरात शिखर सम्मेलन होने के नाते, यह समिट **विकसित भारत@2047** के लिए राज्य के रोडमैप के लक्ष्यों को हासिल करने में मील का पत्थर साबित होगा। इस समिट में चार देशों (यू.ई., मोजाम्बिक, तिमोर-लेस्ते और चेक गणराज्य) के प्रमुखों, विभिन्न देशों के मंत्रियों, वैश्विक सीईओ, बहुपक्षीय संगठनों के प्रतिनिधियों और बुद्धिजीवियों ने भाग लिया। इस संस्करण में अब तक के सर्वाधिक पैंतीस (35) देश भागीदार देश के रूप में शामिल हुए। समिट से पहले और मुख्य समिट के हिस्से के रूप में डेढ़ सौ (150) से अधिक सेमिनार और कार्यक्रम आयोजित किए गए। इस समिट के दौरान बीटुबी, बीटुजी, वन-टू-वन मीटिंग, कंट्री सेमिनार के अलावा सतत विकास को ध्यान में रखते हुए फ्यूचर रेडी एम.ओ.यु. को अधिक प्राधान्य दिया गया है।

समिट के तहत **वाइब्रेंट गुजरात ग्लोबल ट्रेड शो** का भव्य आयोजन किया गया। वाइब्रेंट गुजरात समिट के 20 वर्ष पूरे होने का जश्न मनाते हुए, जो अन्य राज्यों के लिए भी एक आदर्श साबित हुआ है, माननीय प्रधानमंत्री के द्वारा स्मारक सिक्के और टिकट जारी किए गए और ई-कॉफी टेबल बुक एवं शोध रिपोर्ट "वाइब्रेंट गुजरात: ए रोल मॉडल फॉर धी कंट्री" का अनावरण किया गया।

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवता: यह पंक्ति 'नारीशक्ति वंदन आंध्रानियम' से वस्तुतः चरितार्थ हुई है। राज्य सरकार ने सदैव महिला केन्द्रित विकास को बढ़ावा दिया है। 'नारीशक्ति वंदन अधिनियम' का ऐतिहासिक कानून महिला सशक्तिकरण को और बढ़ावा देगा। महिलाएं राजनीतिक क्षेत्र में बड़ी जिम्मेदारी निभा सकेंगी। जिसके माध्यम से महिलाएं महिला सशक्तिकरण पर नीतियां बनाने में योगदान देंगी।

कच्छ में राज्य सरकार द्वारा 2006 से शुरू किया गया धोरडो रणोत्सव कच्छ के ग्रामीण जीवन में सामाजिक, आर्थिक-पर्यावरणीय उत्थान का एक प्रमुख स्तंभ बन गया है। आज 'धोरडो' पर्यटन की वैश्विक पहचान बन चुका है। संयुक्त राष्ट्र की एजेंसी वर्ल्ड टूरिज्म द्वारा धोरडो को दुनिया के सर्वश्रेष्ठ पर्यटन गांवों की सूची में शामिल किया गया है। संयुक्त राष्ट्र विश्व पर्यटन संगठन (UNWTO) द्वारा उज्बेकिस्तान के समरकंद में आयोजित 'बेस्ट टूरिज्म विलेज-2023' पुरस्कार समारोह के दौरान भारत के एकमात्र धोरडो को 'बेस्ट टूरिज्म विलेज' पुरस्कार से सम्मानित किया गया है। विश्व में पर्यटन के शिखर कच्छ के सफेद रेगिस्तान को यह पुरस्कार गुजरात की गौरवपूर्ण उपलब्धि में एक और सीमाचिह्न के रूप में अंकित हुआ है।

साथ ही, इस वर्ष यूनेस्को द्वारा गुजरात के गरबा को 'अमूर्त सांस्कृतिक विरासत' घोषित किए जाने के कारण गुजरात की पहचान स्वरूप गरबा को वैश्विक पहचान भी प्राप्त हुई है।

दृढ़ संकल्प सफलता की पहली सीढ़ी है। अगर किसी भी काम को करने का दृढ़ निश्चय कर लिया जाए और उसकी सही योजना बनाई जाए तो सफलता के साथ-साथ समृद्धि का द्वार भी खुल जाता है। एक कदम जो भारतीयों के लिए समृद्धि का द्वार खोलेगा वह है विकसित भारत संकल्पयात्रा। इस यात्रा के आयोजन का मुख्य उद्देश्य हाशिये पर रहे उन लोगों तक पहुंचना है, जो विभिन्न योजनाओं के लाभ के पात्र हैं, लेकिन उन्हें लाभ नहीं मिला है। साथ ही, इसका उद्देश्य योजनाओं की जानकारी प्रसारित करके नागरिकों के बीच जागरूकता पैदा करना, सरकारी योजनाओं के लाभार्थियों के साथ बातचीत करना और उनके अनुभव को जानना तथा यात्रा के दौरान सौ (100) प्रतिशत लक्ष्य प्राप्त करने के लिए संभावित लाभार्थियों को विशिष्ट विवरण के माध्यम से पंजीकृत करना और उन्हें सरकारी योजनाओं का लाभ दिलाना है।

विकसित भारत संकल्पयात्रा के दौरान आयुष्मान भारत योजना, प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना, प्रधानमंत्री आवास योजना, उज्ज्वला योजना, प्रधानमंत्री विश्वकर्मा योजना, किसान सम्मान योजना, अटल पेंशन योजना तथा प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने और रासायनिक उर्वरकों के उपयोग में कमी सहित सत्रह (17) योजनाओं को शामिल किया गया है।

माननीय प्रधानमंत्री जी का ड्रीम प्रोजेक्ट 'पी.एम. मित्र (मेगा इंटिग्रेटेड टेक्सटाइल रीजन एंड अपैरल-पीएम मित्र) पार्क' देश के सात राज्यों में स्थापित किया जाएगा। जिसके भाग स्वरूप गुजरात में नवसारी के वाँसीबोरसी में एक हजार एक सौ इकतालीस (1141) एकड़ में पीएम मित्र पार्क के निर्माण हेतु राज्य एवं केन्द्र सरकार के बीच एमओयू किए गए हैं। इस पार्क में एक ही छत के नीचे कताई, बुनाई, प्रसंस्करण/रंगाई और छपाई से लेकर परिधान निर्माण तक एक एकीकृत कपड़ा मूल्य श्रृंखला होगी, जिसमें विश्व स्तरीय 'प्लग एंड प्ले' बुनियादी ढांचा उपलब्ध किया जाएगा।

बल्क ड्रग पार्क: थोक दवाओं की विनिर्माण लागत को महत्वपूर्ण रूप से कम करने और मानकीकृत परीक्षण और बुनियादी ढांचे तक आसान पहुंच प्रदान करके घरेलू थोक दवा उद्योग की प्रतिस्पर्धात्मकता को बढ़ाने के उद्देश्य से महत्वपूर्ण हैं। उसी को ध्यान में रखते हुए, गुजरात सरकार ने एक प्रस्ताव प्रस्तुत किया है और "प्रमोशन ऑफ बल्क ड्रग पार्क" योजना के तहत भरूच जिले के जंबुसर में आठसौ पंद्रह दशमलव चौवालीस (815.44) हेक्टेयर क्षेत्र में एक बल्क ड्रग पार्क स्थापित करने के लिए भारत सरकार से सैद्धांतिक मंजूरी प्राप्त की है।

"एक भारत-श्रेष्ठ भारत" के मंत्र के साथ देश के प्रत्येक राज्य की सांस्कृतिक विरासत का सम्मान करने के लिए, गुजरात सरकार के द्वारा सोमनाथ महादेव की पवित्र उपस्थिति में ऐतिहासिक सौराष्ट्र-तमिल संगम कार्यक्रम का भव्य आयोजन किया गया। यह कार्यक्रम दक्षिण भारतीय और पश्चिम भारतीय संस्कृतियों का मिश्रण है। लगभग बारह सौ वर्षों की लम्बी अवधि के बाद इतनी भव्यता से कोई कार्यक्रम आयोजित किया गया

कृषि एवं किसान कल्याण

गुजरात राज्य पूरे देश में एक ऐसा राज्य है जहां कृषि और उद्योग की विकास दर समानांतर हो रही है। राज्य की विभिन्न कृषि विकास योजनाएँ और उनका प्रभावी कार्यान्वयन, सिंचाई सुविधाओं में वृद्धि, पानी के कुशल और बुद्धिमतापूर्ण उपयोग के लिए फव्वारे और ड्रिप सिंचाई का क्षेत्र बढ़ाने की योजनाएँ, कृषि अनुसंधान और व्यावहारिक प्रौद्योगिकी तथा विशेषज्ञता बहुत ही कम समय में किसानों के खेतों तक पानी पहुंचाने का राज्य सरकार का अभिगम रहा है।

प्राकृतिक कृषि

- राज्य में प्राकृतिक कृषि को बढ़ावा देने के लिए देशी गाय पर आधारित पूर्ण प्राकृतिक खेती करने वाले किसानों के परिवार को एक गाय के रख-रखाव लागत में सहायता प्रदान करने की योजना, पूर्ण रसायन मुक्त डांग के तहत प्राकृतिक खेती करने वाले किसानों के लिए वित्तीय सहायता की योजना एवं प्राकृतिक कृषि के कार्यान्वयन के लिए जिला और **गुजरात प्राकृतिक कृषि विकास बोर्ड** की रचना की गई है।
- राज्य में प्राकृतिक खेती प्रणाली में विशेष संसाधनों, शिक्षा और विस्तार के लिए "**गुजरात प्राकृतिक कृषि विज्ञान विश्वविद्यालय**" की स्थापना की गई है।
- राज्य में प्राकृतिक कृषि प्रणाली का ज्ञान ग्राम स्तर पर प्रत्येक किसान को उपलब्ध कराने के लिए 1 मई 2023 को राज्य के स्थापना दिवस से अब तक 10-10 ग्राम पंचायतों के एक हजार चार सौ छियासठ (1466) क्लस्टर की रचना की गई हैं। प्रत्येक क्लस्टर में एक तकनीकी अधिकारी या कर्मचारी (तकनीकी मास्टर ट्रेनर) और प्राकृतिक कृषि अपनाने वाले एक सफल किसान (फार्मर मास्टर ट्रेनर) द्वारा क्लस्टर के प्रत्येक गांव में प्रशिक्षण और प्रदर्शन के माध्यम से ज्ञान प्रदान किया जा रहा है। अब तक 23 लाख से अधिक किसानों को प्राकृतिक कृषि का प्रशिक्षण दिया जा चुका है।
- **कृषि राहत पैकेज** : मार्च 2023 के महीने में बेमौसम बारिश, बिपरजॉय चक्रवात, भारी बारिश और नदियों में बाढ़ तथा अतिरिक्त बारिश के कारण फसल क्षति सहित विभिन्न प्राकृतिक आपदाओं के सामने कृषि राहत पैकेज के रूप में 13 जिलों में सैंतीस हजार पैंतालीस (37,045) किसान लाभार्थियों को कुल पिच्चासी दशमलव उनन्चास (85.49) करोड़ रुपये, कच्छ और बनासकांठा जिले के पचास हजार छह सौ सत्ताईस (50,627) किसान लाभार्थियों को कुल एक सौ तैंतीस दशमलव उन्नीस (133.19) करोड़ रुपये और भरूच, नर्मदा तथा वडोदरा जिलों के कुल बाईस हजार एक सौ छियालीस (22,146) किसान लाभार्थियों को बासठ दशमलव तिहत्तर (62.73) करोड़ रुपये का भुगतान किया गया है।
- **प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधि योजना**: प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधि योजना के अंतर्गत अब तक चौसठ दशमलव तेरह (64.13) लाख लाभार्थियों के बैंक खातों में एक से पंद्रह किशतों में कुल पन्द्रह हजार चार सौ सात दशमलव बयासी (15407.82) करोड़ रुपये की धनराशि सीधे जमा की जा चुकी है।

- **समर्थन मूल्य पर खरीद:** राज्य के किसानों को कृषि उपज का वाजिब दाम दिला पाने के उद्देश्य से, वर्ष 2022-23 के दौरान सरकार द्वारा कुल एक लाख तिरानबे हजार सत्तासी (1,93,087) किसानों से कुल दो हजार दो सौ बारह दशमलव बरानवे (2212.92) करोड़ मूल्य की चार लाख बारह हजार नौ सौ साठ दशमलव बाईस (4,12,960.22) मीट्रिक टन विभिन्न कृषि उत्पादनों की समर्थन मूल्य पर खरीदारी की है।
- **कृषि यंत्रीकरण** के लिए वर्ष 2023-24 में कुल तिरपन हजार एक सौ चौवन (53,154) लाभार्थियों को सौ तैतालिस दशमलव छियालिस (243.46) करोड़ रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया गया।
- **कृषि क्षेत्र में उन्नत ड्रोन तकनीक (कृषि विमान) के उपयोग की योजना:** वर्ष 2022-23 के दौरान राज्य में कुल बाईस हजार चार सौ नवासी (22,489) एकड़ क्षेत्र में उन्नत ड्रोन तकनीक (कृषि विमान) के उपयोग पर छह हजार तीन सौ बारह (6312) किसानों को इकतालीस दशमलव चौहत्तर (41.74) लाख रुपये की सहायता राशि से लाभान्वित किया गया है।
- **अंतर्राष्ट्रीय मिलेट वर्ष-2023:** भारत सरकार ने वर्ष 2023 को अंतर्राष्ट्रीय मिलेट वर्ष के रूप में मनाने का निर्णय लिया था, जिसके तहत भारत सरकार का दृष्टिकोण था कि मिलेट फसलों के उत्पादन में वृद्धि करने के लिए गुजरात सरकार द्वारा दैनिक जीवन में भोजन में "श्री अन्न" का उपयोग किया जाए। राज्य में फसलों के मूल्यवर्धन द्वारा किसानों की आय बढ़ाने हेतु 35 करोड़ रुपये की मिलेट विकास योजना लागू की गई है।

गुजरात एग्रो इंडस्ट्रीज कॉर्पोरेशन लिमिटेड

- सरकार की किसानोन्मुखी योजनाओं के साथ-साथ किसानों को उचित मूल्य पर गुणवत्तापूर्ण रासायनिक उर्वरक भी उपलब्ध कराया जाता है। वर्ष 2023-24 में नवम्बर-2023 तक **3.31 लाख मीट्रिक टन रासायनिक उर्वरक** की आपूर्ति की जा चुकी है।

बागवानी

राज्य के किसानों को बागवानी फसलों के लिए उन्नत तकनीक प्रदान करने के उद्देश्य से राज्य में सात (7) **उत्कृष्टता केंद्र** (साबरकांठा, गिर सोमनाथ, कच्छ, मेहसाणा, वलसाड, इसरामा (आणंद) और मजीवाणा में कार्यरत हैं। इसके अलावा, राज्य में अहमदाबाद, जामनगर और खेड़ा तथा तीन अलग-अलग आदिवासी क्षेत्रों नर्मदा, पंचमहाल और अरावली में नए उत्कृष्टता केंद्र बनाए जा रहे हैं।

पशुपालन

- गुजरात राज्य के आर्थिक और सामाजिक विकास में पशुपालन और डेयरी क्षेत्र का महत्वपूर्ण योगदान है।
- वर्ष 2023-24 में नवम्बर-2023 तक पशु स्वास्थ्य के क्षेत्र में उनचालीस दशमलव तेरह (39.13) लाख पशुओं का उपचार किया गया तथा तीन हजार एक सौ दो (3102) पशु स्वास्थ्य मेले आयोजित किये गये।
- वर्ष 2023-24 में अब तक प्रदेश में 1 करोड़ 45 लाख मवेशियों को खरवा मोवासा का टीका लगाया जा चुका है।

मुख्यमंत्री गौ माता पोषण योजना

- वर्ष 2023-24 में मुख्यमंत्री गौ माता पोषण योजना के अंतर्गत सार्वजनिक न्यास अधिनियम के अंतर्गत पंजीकृत गौशालाओं एवं पांजरापोलों में रखी गई गायों एवं भैंसों के भरण-पोषण के लिए प्रति पशु प्रतिदिन 30/- रुपये की नकद सहायता दी जाती है।
- मुख्यमंत्री गौ माता पोषण योजना के अंतर्गत वर्ष 2023-24 में अब तक लगभग तीन दशमलव छयासठ (3.66) लाख गौवंश के लिए एक सौ अड़तालिस दशमलव सतावन (148.57) करोड़ रुपये की भरण-पोषण सहायता प्रदान की गई है।

डेयरी सहायता

- सौराष्ट्र-कच्छ क्षेत्र के दुग्ध संघों को ढांचागत सुविधाओं हेतु सहायता योजना के अंतर्गत वर्ष 2023-24 के दौरान जूनागढ़ जिला सहकारी दुग्ध उत्पादक संघ, मोरबी जिला सहकारी दुग्ध उत्पादक संघ और जामनगर जिला सहकारी दुग्ध उत्पादक संघ की 30 करोड़ रुपये की परियोजनाओं के लिए राज्य सरकार द्वारा सोलह दशमलव नवासी (16.89) करोड़ रुपये की सहायता राशि पारित की गई हैं और पहले चरण में कुल 8 करोड़ रुपये आवंटित किये गये हैं।

मत्स्य पालन

- हाई स्पीड डीजल वैट राहत योजना के अंतर्गत समुद्र में जानेवाले मछुआरों को वर्ष 2023-24 हेतु कुल चार सौ तैयालिस दशमलव चौवालिस (443.44) करोड़ रुपये के प्रावधान के सामने दिसंबर तक तीन सौ बत्तीस दशमलव अठावन (332.58) करोड़ रुपये की सहायता प्रदान की गई है और सहायता राशि का पारदर्शी रूप से ऑनलाइन माध्यम से भुगतान किया जाता है।
- सरकार द्वारा अधिसूचित 107 मत्स्य पालन केंद्रों पर आवश्यकता के अनुसार बुनियादी ढांचे, आधुनिकीकरण/उन्नयन और ट्रेजिंग जैसे कार्यों के लिए वर्ष 2023-24 के लिए 100% राज्य द्वारा पुरस्कृत योजना के रूप में दो सौ पच्चीस दशमलव उनासी (225.79) करोड़ रुपये का प्रावधान किया गया है।
- इसके अलावा नाबार्ड द्वारा ऋण सहायता से चार मत्स्य बंदरगाह माढ़वाड, सूत्रापाड़ा, नवाबंदर और वेरावल चरण- दो को विकसित करने के लिए वर्ष 2023-24 में तीन सौ सैंतीस दशमलव पचास (337.50) करोड़ रुपये का प्रावधान किया गया और साथ ही केंद्र पुरस्कृत योजना के रूप में माँगरोल चरण-तीन मत्स्य बंदरगाह के विकास हेतु वर्ष 2023-24 के लिए सतत्तर दशमलव पचास (77.50) करोड़ रुपये का प्रावधान किया गया है। उपर्युक्त सभी संरचनात्मक कार्यों के लिए दिसंबर तक कुल एक सौ अठानवें दशमलव अड़तीस (198.38) करोड़ रुपये खर्च किए गए हैं।

सहकार

बाजार समिति की व्यवस्था

- किसानों को कृषि उपज की उचित कीमत दिलाने के लिए एक मजबूत बाजार प्रणाली आवश्यक है। राज्य सरकार की नीति है कि राज्य में किसानों को उनके खेत के पास ही यार्ड की सुविधा उपलब्ध करायी जाये। वर्तमान में, राज्य में 212 मुख्य यार्ड और 192 उप यार्ड सहित 404 बाजार हैं। राज्य सरकार ने निजी मंडियों को भी किसानों को अधिकतम मार्केट यार्ड सुविधा प्रदान करने हेतु अनुमति दी है। वर्तमान में राज्य में 30 निजी मंडियों को लाइसेंस दिया गया है।

जल प्रबंधन

प्रकृति के पंचमहाभूतों में जल अस्तित्व का आधार है। जल की उपलब्धता किसी पारिस्थितिकीय तंत्र की उत्पत्ति, वृद्धि और विकास का आधार है जो उस संस्कृति या समाज के जीवन की गुणवत्ता और समृद्धि का माप है। मुख्यमंत्री श्री भूपेन्द्रभाई पटेल के नेतृत्व वाली राज्य सरकार आम लोगों की पर्याप्त और स्वच्छ पेयजल की बुनियादी जरूरतों को पूरा करके पेयजल प्रबंधन में पूरे देश के लिए एक पथदर्शक बन गई है।

- सौराष्ट्र क्षेत्र के 11 जिलों में 115 जलाशयों को भरने के लिए महत्वाकांक्षी **सौराष्ट्र नर्मदा अवतरण (सौनी) योजना** की चार लिंक पाइपलाइन के अंतर्गत 32 पैकेजों का काम पूरा हो चुका है। तथा 4 पैकेज पर कार्य प्रगति पर है। पूरे किए गए कार्यों के माध्यम से अब तक 85 जलाशयों, 146 गांव के तालाबों और 927 चेक बांधों को लगभग पचहत्तर हजार साठ (75,060) मिलियन क्यूबिक फीट नर्मदा नीर से भर दिया गया है। जिसके माध्यम से लगभग छह लाख पचास हजार (6,50,000) एकड़ विस्तारमें सिंचाई सुविधा सुदृढ़ की गई है और राजकोट, गोंडल, जामनगर, भावनगर, बोटाद, राणपुर और मोरबी जैसे शहरों में पीने के पानी की सुविधाओं में सुधार किया गया है।
- राज्यभर में जल संसाधनों का व्याप बढ़ाने के लिए **सुजलाम सुफलाम जल अभियान** के तहत पिछले छह वर्षों में कुल अठानबे हजार दो सौ चौंतीस (98,234) कार्य पूरे किए गए हैं। जिनमें से तालाबों को गहरा करने के कुल पैंतीस हजार तीन सौ तीन (35,303) कार्य किये जा चुके हैं तथा कुल इक्कीस हजार तीन सौ नवासी (21,389) चेक डैमों की डीसीलिंग की जा चुकी है। जिससे जल भंडारण क्षमता में एक लाख सात हजार छह सौ इक्कीस (1,07,621) लाख घन फीट की वृद्धि हुई है।
- राज्य सरकार ने सिंचाई योजनाओं के जल प्रबंधन में किसानों को शामिल किया है। अधिक से अधिक कृषक सिंचाई समितियों को **सहभागी सिंचाई** प्रणाली का संचालन सौंपने के लिए सरकार लगातार प्रयासरत है। सितंबर-2023 तक, सहभागी सिंचाई के तहत दो हजार आठ सौ सैंतीस (2837) समितियों द्वारा आठ लाख पचास हजार पाँच सौ इकसठ (8,50,561) हेक्टेयर क्षेत्र को सिंचाई का लाभ मिल रहा है।
- इस वर्ष नवम्बर-2023 तक प्रदेश में विभिन्न योजनाओं के माध्यम से 124 छोटे चेक डेम तथा 109 बड़े चेक डेमों समेत **कुल 233 चेक डेमों** के काम पूर्ण किये जा चुके हैं। इसके अतिरिक्त 116 छोटे चेक डेम एवं 63 बड़े चेक डेम के कार्य प्रगति पर है,

जिससे अगले वर्ष सात हजार (7000) हेक्टेयर क्षेत्र को सिंचाई लाभ मिलेगा। नवंबर-2023 तक कुल एक लाख सत्तासी हजार एक सौ पैतालीस (1,87,145) से अधिक चेक डेमो से लगभग चार लाख इक्यावन हजार नौ सौ अठानबे (4,51,998) हेक्टेयर क्षेत्र को प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष सिंचाई के लाभ मिल रहे हैं।

- जल संचय के क्षेत्र में राज्य द्वारा किये गये कार्यों को देश में एक मॉडल कार्य के रूप में सराहा गया है। हजारों चेक डेम, खेत तालाब, स्लुइस बांध, जल मंदिर, झील गहरीकरण अभियान, पुरानी नहरों की मरम्मत और आधुनिकीकरण, ड्रिप और सूक्ष्म सिंचाई प्रणाली, सुजलाम सुफलाम योजना, नमक प्रवेश नियंत्रण योजना आदि से महत्वपूर्ण और अपेक्षित परिणाम मिले हैं। जल संचय अभियान के कारण, गुजरात में जल स्तर बढ़ना शुरू हो गया है और कृषि उत्पादन में भारी वृद्धि हुई है।
- उत्तर गुजरात क्षेत्र में नर्मदा जल के लाभ से वंचित बनासकांठा जिले के थराद, धानेरा, डीसा, दियोदर और कांकरेज तहसील के गांवों के लिए सरकार द्वारा 02 नई पाइपलाइन परियोजनाओं की सैद्धांतिक मंजूरी दी गई है। इन योजनाओं से पन्द्रह हजार (15,000) हेक्टेयर से अधिक क्षेत्र को सिंचाई का प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष लाभ मिलेगा।
- नवसारी जिले के विरावल-कस्बापार गांव में पूर्णा नदी पर 110 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से **पूर्णा टाइडल रेग्युलेटर** का निर्माण कार्य प्रगति पर है। इस योजना से नवसारी शहर और आसपास के 21 गांवों को पीने का पानी उपलब्ध होगा। इसके अलावा, समुद्री जल से लवणता बढ़ना बंद हो जाएगी और भूजल की गुणवत्ता में सुधार होगा।
- जनजातीय क्षेत्रों में जहां दूरदराज/पहाड़ी क्षेत्रों में पानी पहुंचाना मुश्किल था, वहां **उदवहन पाइपलाइन योजनाओं** का सफलतापूर्वक आयोजन/कार्यान्वयन किया गया है।
- पानम उच्च स्तरीय नहर आधारित पंचमहाल जिले के शहेरा और गोधरा तहसील के 38 गांवों के 53 तालाबों और महीसागर जिले के लुनावाड़ा तहसील के नौ तालाबों को मिलाकर कुल 62 तालाबों को इस योजना से लाभान्वित करने हेतु 137 करोड़ रुपये के कार्य प्रगति पर हैं। जिसका लाभित क्षेत्र आठ हजार पाँच सौ (8500) हेक्टेयर है।
- सूरत जिले के उमरपाड़ा और नर्मदा जिले के डेडीयापाड़ा तहसील के आदिवासी क्षेत्र के 73 गांवों की इक्कीस हजार सात सौ बत्तीस (21,732) हेक्टेयर भूमि में सिंचाई सुविधा प्रदान करने हेतु कुल सात सौ ग्यारह (711) करोड़ रुपये की अनुमानित लागत पर **तापी-करजण लिंक पाइपलाइन परियोजना** प्रगति पर है।
- **कच्छ** क्षेत्र में नर्मदा के बाढ़ अधिशेष एक मिलियन एकड़ फीट पानी वितरित करने के लिए पहले चरण में चार हजार एक सौ अठारह (4118) करोड़ की लागत से **तीन पाइपलाइन योजनाओं** का कार्य प्रगति पर है और कुल मिलाकर, यह तीन लाइनें नर्मदा नदी के बाढ़ के अतिरिक्त पानी को 38 सिंचाई योजनाओं तक पहुंचाएंगी और 77 गांवों की एक लाख चार हजार दो सौ सोलह (1,04,216) हेक्टेयर भूमि को सिंचाई का लाभ मिलेगा एवं पानी की कमी वाली रापर, अंजार, मुंद्रा, भुज, मांडवी और नखत्राणा तहसीलों को लाभ मिलेगा।

- बनासकांठा जिले में पायलट प्रोजेक्ट के तहत, ऐसे मामलों में जहां किसानों ने अपने खर्च पर खेत तालाबों का निर्माण किया है, सरकार ने जियो मेम्ब्रेन लगाए हैं और ऐसे तालाब बहुत उपयोगी साबित हुए हैं। पानी की कमी वाले क्षेत्रों में, यदि खेत तालाबों का निर्माण किया जाता है और उनमें जियो मेम्ब्रेन लगाए जाते हैं, तो मानसून के दौरान वर्षा का पानी सीधा मिट्टी में नहीं जाता है और किसान प्रतिकूल परिस्थितियों में फसलों को बचाने के लिए संग्रहित पानी का उपयोग कर सकते हैं। इस वर्ष, राज्य सरकार ने 38 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से राज्य के 10 जिलों की 86 तहसीलों में तीन हजार पचास (3050) खेत तालाबों में जियो मेम्ब्रेन (500 माइक्रोन प्लास्टिक परत के साथ) फिट करने की योजना लागू की है।

जलापूर्ति

राज्य के दूरदर्शी नेतृत्व में राज्य के जल आपूर्ति विभाग के 22 वर्षों के पेयजल सुरक्षा के उद्देश्य से योजना और कार्यान्वयन के कारण आज ग्रामीण क्षेत्रों में तीन हजार दो सौ (3200) एमएलडी पेयजल उपलब्ध कराया गया है, जो गुजरात मॉडल की उपलब्धि का एक उत्कृष्ट उदाहरण है।

- जल आपूर्ति के लिए केवल भूजल पर निर्भर रहने के बजाय बड़े पैमाने पर सतही जल की आपूर्ति करने के लिए, सरदार सरोवर नहर एवं अन्य जल स्रोत आधारित जल आपूर्ति योजनाओं के लिए राज्य सरकार ने तीन हजार दो सौ (3200) कि.मी. मुख्य पाइपलाइनों का विशाल नेटवर्क बिछाकर देश में अपनी तरह के पहले "राज्यव्यापी जल आपूर्ति ग्रिड" के माध्यम से राज्य के चौदह हजार छह सौ सत्रह (14,617) गांवों और 241 शहरी क्षेत्रों में पेयजल सुविधा प्रदान करने में सफलता प्राप्त की है। बाकी रहे गांवों को भी क्रमशः सतही जल आधारित जल आपूर्ति योजनाओं में सम्मिलित करने के लिए कार्य प्रगति पर है।
- राज्य सरकार द्वारा जल जीवन मिशन अंतर्गत "नल से जल योजना" के तहत ग्रामीण क्षेत्रों के सभी घरों में नल से जल पहुंचाने का कार्य वर्ष 2022 तक पूरा करने का लक्ष्य रखा गया था। राज्य सरकार द्वारा क्षेत्रों के 91 लाख से अधिक घरों को नल के द्वारा पेयजल की आपूर्ति के लिए जोड़ा गया है।
- ग्रामीण क्षेत्रों में दूर-दराज के लोगों को पेयजल उपलब्ध कराने के लिए उन्नीस हजार पाँच सौ अठ्ठासी (19,588) मिनी पाइप योजनाएं और दो लाख अनासी हजार सात सौ सोलह (2,79,716) हैंडपंप लगाए गए हैं। जिनमें से सत्रह हजार चार सौ अठहत्तर (17,478) मिनी पाइप योजनाएं और दो लाख सोलह हजार एक सौ छियालीस (2,16,146) हैंडपंप आदिवासी क्षेत्रों में कार्यान्वित किए गए हैं और सरकार ने सुदूर, पहाड़ी तथा आंतरिक क्षेत्रों में रहने वाले आदिवासी लोगों की सुविधाओं में लगातार वृद्धि की है।

सरदार सरोवर नर्मदा योजना

सरदार सरोवर योजना गुजरात राज्य में नर्मदा नदी पर निर्मित एक अंतरराज्यीय बहुउद्देश्यीय परियोजना है।

- सरदार सरोवर योजना के दोनों बिजलीघरों के चालू होने से एक हजार चार सौ पचास (1450) मेगावाट की स्थापित क्षमता हासिल की गई है। दिसंबर-2023 तक कुल पाँच हजार नौ सौ पैंतीस दशमलव शून्य चार (5935.04) करोड़ इकाई बिजली का उत्पादन किया गया है।
- नर्मदा योजना की वडोदरा, मियागाम, सौराष्ट्र और कच्छ शाखा नहर पर विभिन्न स्थानों पर मिनी पावर स्टेशनों का निर्माण कार्य प्रगति पर है। इन मिनी पावर स्टेशनों के जरिए करीब 85.46 मेगावाट बिजली पैदा करने की योजना है। दिसंबर-2023 के अंत तक कुल 42.02 करोड़ इकाई बिजली का उत्पादन किया गया है।
- कच्छ शाखा नहर की कुल 357 कि.मी. लंबाई में निर्माण कार्य पूरा हो चुका है।
- दिसम्बर-2023 तक कुल 17.92 लाख हेक्टेयर सिंचित क्षेत्र में से 17.21 लाख हेक्टेयर क्षेत्र में शाखा नहरों का कार्य पूर्ण कर सिंचाई क्षमता का विकास किया जा चुका है।

खाद्य, नागरिक
आपूर्ति एवं
उपभोक्ता मामले

"राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा अधिनियम-2013" के अंतर्गत अनुदानित दर पर खाद्यान्न का वितरण"

- "राष्ट्रीय खाद्य सुरक्षा अधिनियम-2013" (एन.एफ.एस.ए.) के अंतर्गत शामिल राज्य के अंत्योदय एवं प्राथमिकता वाले परिवारों को मिलने वाले योजनागत लाभों के तहत भारत सरकार की "प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना" अंतर्गत वर्ष 2023 में राज्य की कुल 3.54 करोड़ जनसंख्या को मासिक आधार पर निःशुल्क गेहूँ और चावल वितरित किया गया है।

राज्य सरकार द्वारा रियायती दरों पर खाद्यान्न का वितरण

- राज्य सरकार द्वारा प्रदेश के 72 लाख एन.एफ.एस.ए. कार्डधारकों को खाद्य सुरक्षा के साथ-साथ पोषण सुरक्षा प्रदान करने के लिए वर्ष 2023 में प्रति माह प्रति कार्ड 50 रुपये की रियायती दर पर एक किलोग्राम तुवर दाल, 30 रुपये की राहत दर पर एक किलोग्राम चने और एक रुपये के अत्यंत रियायती दर पर डबल-फोर्टिफाइड नमक का वितरण किया गया है।
- नवम्बर-2023 तक बाईस हजार नौ सौ अठ्ठासी (22,988) मीट्रिक टन तुवर दाल, चौवन हजार छह सौ बावन (54,652) मीट्रिक टन चना एवं छियालीस हजार नौ सौ तैंतीस (46,933) मीट्रिक टन डबल-फोर्टिफाइड नमक वितरित किया जा चुका है।
- वर्ष में आने वाले दो त्योहारों, जन्माष्टमी और दिवाली के दौरान, राज्य सरकार द्वारा लाभार्थी परिवारों को प्रति कार्ड एक लीटर डबल फ़िल्टर्ड मूंगफली का तेल रियायती दर पर वितरित किया गया है और चालू वर्ष में नवंबर-2023 तक 138 लाख पाउच वितरित किए गए हैं।

"प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना"

- "प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना" के अंतर्गत शामिल 38 लाख लाभार्थी परिवारों और राज्य सरकार की "पीएनजी/एलपीजी सहाय योजना" के लाभार्थियों सहित राज्य के लगभग **38.20 लाख लाभार्थियों** को वर्ष में दो बार मुफ्त एलपीजी सिलेंडर रिफिलिंग किया जाता है।
- विभाग के स्वामित्व वाले राज्यभर में स्थित अनाज भंडारण गोदामों में दिन-प्रतिदिन की गतिविधियों की निगरानी और भंडारण एवं वितरण की प्रक्रिया में पारदर्शिता लाने के लिए राज्य में कुल **317 गोदाम स्थानों पर सीसीटीवी कैमरे** लगाने का काम हो चुका है और आवश्यक मॉनिटरिंग हेतु गुजरात राज्य नागरिक आपूर्ति निगम के मुख्य कार्यालय में कमांड और नियंत्रण केंद्र तथा जिला कार्यालयों में वीडियो वॉल सुविधा स्थापित की गई है।

राशन कार्ड सेवाएँ "माय राशन" मोबाइल एप्लिकेशन के माध्यम से ऑनलाइन उपलब्ध हैं

- सार्वजनिक वितरण प्रणाली को और अधिक पारदर्शी एवं प्रभावी बनाने तथा नागरिकों को राशन कार्ड की ऑनलाइन सेवाएँ आसानी से उपलब्ध कराने हेतु प्रशासनिक सुधारों के एक भाग के रूप में "माय राशन" मोबाइल ऐप तैयार किया गया है। जिससे प्रत्येक राशन कार्ड धारक अपने राशन कार्ड का विवरण, परिवार के सदस्यों का विवरण, स्वयं के लिए उपलब्ध मात्रा, मात्रा की लागत, पिछले 6 महीनों के वितरण विवरण, बिल रसीद, निकटतम उचित मूल्य की दुकानों का स्थान आदि जैसी बुनियादी जानकारी प्राप्त कर सकता है और आपूर्ति के बारे में शिकायत भी कर सकता है।
- बिजली किसी भी राज्य के सामाजिक और आर्थिक विकास के लिए एक प्रमुख आवश्यक मानदंड है। वर्ष 2021-22 में राज्य की औसत प्रति व्यक्ति बिजली की खपत दो हजार दो सौ तिरासी (2283) यूनिट थी। जो वर्ष 2022-23 में दो हजार चार सौ दो दशमलव उनचास (2402.49) यूनिट है, जो प्रदेश के विकास को प्रतिबिंबित करता है।
- वर्ष 2023-24 में दो हजार तीन सौ बयासी (2382) मेगावाट की वृद्धि के साथ राज्य की कुल स्थापित क्षमता अड़तालीस हजार छह सौ बारह (48,612) मेगावाट हो जायेगी। जिसमें से **गैर-पारंपरिक ऊर्जा** की स्थापित क्षमता बाईस हजार छह सौ उनहत्तर (22,669) मेगावाट है, जो कुल स्थापित क्षमता का 47% है।
- राज्य के किसानों के लिए उनके कृषि विद्युत कनेक्शन के विद्युत भार को नियमित करने के लिए घोषित स्वैच्छिक विज्ञापन योजना 2022 के तहत कुल 50 हजार से अधिक किसान लाभान्वित हुए हैं और इन किसानों को अनुमानित कुल 39 करोड़ रुपये की राहत दी गई है।
- इस वर्ष जून 2023 में चक्रवात बिपोरजॉय के कारण गुजरात के कच्छ, सौराष्ट्र और उत्तरी गुजरात क्षेत्रों में लगभग एक लाख से अधिक बिजली लाइनें / ट्रांसफार्मर केंद्र क्षतिग्रस्त हुए थे। हालांकि, राज्य सरकार की अग्रिम योजना के कारण, जानमाल का कोई नुकसान नहीं हुआ और शहरों और गांवों में 24 से 72 घंटे में, जबकि कृषि क्षेत्रों में फीडर पर 15 दिनों में बिजली आपूर्ति बहाल कर दी गई।

ऊर्जा और पेट्रोकेमिकल्स

- दुनिया का सबसे बड़ा तीस हज़ार (30,000) मेगावाट क्षमता का नवीकरणीय ऊर्जा पार्क खावड़ा-कच्छ में विकसित किया जा रहा है। जिसमें दिसंबर-2024 तक 50% और दिसंबर-2026 तक 100% बिजली क्षमता स्थापित करने का लक्ष्य है।
- राज्य में नवीन सब-स्टेशनों, बिजली की लाइन, और बिजली के प्रवहन ढांचे को अधिक सुदृढ़ बनाने के कार्य हेतु मार्च-2023 के अंत तक कुल तीन हज़ार छह सौ उनचास (3649) करोड़ रुपये खर्च किए गए हैं।
- गुजरात सरकार द्वारा राज्य के किसानों को दिन में बिजली उपलब्ध कराने के लिए एक अभिनव दृष्टिकोण "किसान सूर्योदय योजना" लागू की गई है। जिसके तहत जरूरी संरचनात्मक नेटवर्क बनाने के लिए तीन हज़ार पाँच सौ (3500) करोड़ रुपये आवंटित किये गये हैं। इस योजना के तहत सात हज़ार चौरासी (7084) गांवों में दिन के समय विद्युतीकरण भी शुरू कर दिया गया है।
- कृषि विद्युत कनेक्शन योजना के तहत इस वर्ष चालीस हज़ार आठ सौ पैंतालीस (40,845) कृषि विद्युत कनेक्शन उपलब्ध कराने के लक्ष्य के सामने नवम्बर-2023 तक उनतालीस हज़ार नौ सौ अड़तीस (39,938) कृषि विद्युत कनेक्शन उपलब्ध कराये गये हैं।
- राज्य के आवासीय बिजली उपभोक्ताओं के बीच सौर ऊर्जा की खपत बढ़ाने के उद्देश्य से "सूर्य गुजरात" सोलर रूफटॉप योजना के तहत नवंबर-2023 तक चार लाख चौरानबे हज़ार पाँच सौ अड़सठ (4,94,568) सौर सिस्टम स्थापित किए गए हैं, जिसकी कुल स्थापित क्षमता एक हज़ार नौ सौ सत्तावन (1957) मेगावाट है।
- प्रधानमंत्री किसान ऊर्जा सुरक्षा एवं उत्थान महाभियान (पीएम-कुसुम) योजना घटक-बी के तहत वर्ष 2022-23 में एक हज़ार आठ सौ उनहत्तर (1869) सौर पंप स्थापित किए गए हैं और चालू वर्ष में 152 करोड़ रुपये की लागत से लगभग चार हज़ार नौ सौ पचास (4950) सौर पंपसेट लगाने की योजना है।
- बनासकांठा जिले की वाव तहसील के राधानेसडा गांव में बंजर भूमि पर स्थापित होने जा रही अल्ट्रा मेगा सौर ऊर्जा परियोजना (यूएमएसपीपी), कुल 700 मेगावाट में से 600 मेगावाट की सौर परियोजनाएं कार्यान्वित हो चुकी हैं।

हरित हाइड्रोजन

- भारत के 75वें स्वतंत्रता दिवस पर माननीय प्रधानमंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी ने राष्ट्रीय हाइड्रोजन मिशन की घोषणा की और बाद में केंद्र सरकार ने 2030 तक प्रति वर्ष 5 मिलियन मीट्रिक टन हरित हाइड्रोजन प्राप्त करने के महत्वाकांक्षी लक्ष्य के साथ राष्ट्रीय हरित हाइड्रोजन मिशन की घोषणा की।
- राज्य सरकार गुजरात को हरित हाइड्रोजन उत्पादन और निर्यात का केंद्र बनाने के लिए हरित हाइड्रोजन उत्पादन क्षमता के निर्माण पर ध्यान केंद्रित कर रही है। राज्य ने हाल ही में हरित हाइड्रोजन उत्पादन के लिए बिजली की आपूर्ति के लिए आरई परियोजनाओं के विकास के लिए भूमि नीति 2023 की घोषणा की है और डेवलपर्स को आवंटन के लिए 2 लाख हेक्टेयर भूमि निर्धारित की है, जिसके परिणामस्वरूप लगभग 40 लाख एमटीपीए (वार्षिक मीट्रिक टन) की हरित हाइड्रोजन उत्पादन क्षमता उपलब्ध होगी।

- हाल ही में आयोजित वाइब्रेंट गुजरात वैश्विक निवेश शिखर सम्मेलन 2024 में हरित हाइड्रोजन क्षेत्र में कुल 3 लाख करोड़ रुपये से ज्यादा के एमओयू. (MOU) हो चुके हैं।
- इस प्रकार, माननीय प्रधान मंत्री श्री नरेंद्रभाई मोदी के दृष्टिकोण और माननीय मुख्यमंत्री श्री भूपेन्द्रभाई पटेल के नेतृत्व में, गुजरात हरित हाइड्रोजन उत्पादन में एक वैश्विक नेता के रूप में उभरने की ओर अग्रसर है।
- सीओपी-26 समिट में जलवायु कार्रवाई के भाग स्वरूप भारत सरकार द्वारा प्रस्तुत पंचामृत के अनुसार, वर्ष 2030 तक गैर-पारंपरिक ऊर्जा संसाधनों और देश की 50% ऊर्जा आवश्यकता का उपयोग करके नवीकरणीय ऊर्जा के माध्यम से 500 गीगावॉट ऊर्जा प्राप्त करने का लक्ष्य निर्धारित किया गया है। राज्य सरकारें राज्य के लक्ष्यों को भारत सरकार के लक्ष्यों के साथ जोड़कर स्वच्छ ऊर्जा की ओर ऊर्जा परिवर्तन में महत्वपूर्ण भूमिका निभा रही हैं। इन लक्ष्यों को हासिल करने के लिए गुजरात सरकार ने **नवीकरणीय ऊर्जा नीति-2023** की घोषणा की है।

उद्योग

धोलेरा विशेष निवेश क्षेत्र

- धोलेरा विशेष निवेश क्षेत्र, दिल्ली-मुंबई औद्योगिक गलियारे के भीतर गुजरात सरकार की एक प्रमुख परियोजना है। वर्तमान में, औद्योगिक और गैर-औद्योगिक उद्देश्यों के लिए भूमि का आवंटन किया जाता है। औद्योगिक और गैर-औद्योगिक उद्देश्यों के लिए कुल 531 एकड़ भूमि आवंटित की गई है। आने वाले वर्षों में इस आवंटित भूमि पर स्थापित होने वाली औद्योगिक इकाइयों में करीब 1.50 लाख करोड़ रुपये का निवेश होगा और रोजगार के अनुमानित एक लाख अवसर पैदा होंगे। धोलेरा विशेष निवेश क्षेत्र के तहत नियोजित चार हजार चार सौ (4400) मेगावॉट सौर पार्क में से 300 मेगावॉट सौर पार्क चालू है। जो हरित औद्योगीकरण शब्द की विशेषता का द्योतक है।

पीएम गतिशक्ति

- पीएम गतिशक्ति के 2 वर्षों के साथ, गुजरात भौतिक और सामाजिक बुनियादी ढांचे की योजना के लिए डेटा-संचालित निर्णय लेने के लिए माननीय प्रधानमंत्री द्वारा शुरू किए गए सुशासन उपकरण का उपयोग करने में अग्रणी राज्य बन गया है। गुजरात ने अंतर-विभागीय समन्वय के लिए राज्य सरकार की एक हजार एक सौ (1100) से अधिक डेटा परतें, 84 पोर्टल और 46 ऑनलाइन एनओसी बनाई हैं। गुजरात आगे चलकर आर्थिक योजना और शासन में इस नवीन उपकरण का अधिक प्रभावी ढंग से उपयोग करने के लिए प्रतिबद्ध है।

लॉजिस्टिक्स इज़ अक्रॉस डिफरेंट स्टेट्स (LEADS)

- भारत सरकार का वाणिज्य और उद्योग मंत्रालय राज्यों में लॉजिस्टिक्स प्रदर्शन को बेंचमार्क करने के लिए 2018 से 'लॉजिस्टिक्स इज़ अक्रॉस डिफरेंट स्टेट्स (LEADS)' पर एक वार्षिक सर्वेक्षण रिपोर्ट जारी कर रहा है। भारत सरकार ने दिसंबर-2023 में वर्ष 2023 के लिए LEADS रैंकिंग की घोषणा की। इसके लिए राज्यों को चार समूहों में वर्गीकृत किया गया था, तटीय, स्थलरुद्ध, उत्तर-पूर्वी और केंद्र शासित प्रदेश इन समूहों में गुजरात को तटीय राज्यों में 'अचीवर' श्रेणी में रखा गया था।

स्टार्टअप

- भारत सरकार द्वारा लगातार 4 बार से गुजरात को "स्टार्टअप रैंकिंग फ्रेमवर्क" के तहत पूरे देश में "सर्वश्रेष्ठ प्रदर्शनकर्ता" घोषित किया गया है। पिछले आठ वर्षों में, गुजरात ने एक मजबूत स्टार्टअप इकोसिस्टम विकसित किया है और गर्व से दुनिया के सामने खड़ा है। जिसमें भारत सरकार द्वारा अनुमोदित नौ हजार चार सौ (9400) से अधिक स्टार्टअप और 200 से अधिक राष्ट्रीय स्तर के इनक्यूबेटर केंद्र अस्तित्व में आ चुके हैं।

मांडल-बेचराजी सर

- मांडल-बेचराजी विशेष पूंजी निवेश क्षेत्र और इसके आसपास मारुति सुजुकी और होंडा जैसी अंतरराष्ट्रीय औद्योगिक इकाइयों की स्थापना के साथ गुजरात एक ऑटोमोबाइल केंद्र के रूप में उभर रहा है। गुजरात सरकार ने मारुति सुजुकी इंडिया लिमिटेड (एमएसआईएल) द्वारा सात हजार तीन सौ (7300) करोड़ रुपये का ईवी बैटरी प्लांट और तीन हजार एक सौ (3100) करोड़ रुपये का ईवी विनिर्माण संयंत्र स्थापित करने के लिए 2022 में एमएसआईएल के पास अतिरिक्त 50 एकड़ जमीन आवंटित की है। जिससे प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रूप से लगभग सवा लाख रोजगार सृजित होंगे।

लघु, सूक्ष्म और मध्यम उद्योग

- राज्य सरकार द्वारा एमएसएमई के तहत मिनी क्लस्टर योजना, प्लॉट और शेड योजना, लघु, सूक्ष्म और मध्यम उद्यमों के लिए बाजार विकास योजना और औद्योगिक नीति के तहत उद्यमियों को पूंजी निवेश सहायता, ब्याज सहायता सहित विभिन्न योजनाओं के तहत सहायता प्रदान करने का प्रावधान किया गया है और चालू वित्तीय वर्ष में औद्योगिक नीति 2015 के तहत 435 करोड़ रुपये से अधिक की सहायता और औद्योगिक नीति 2020 के तहत 621 करोड़ रुपये से अधिक की सहायता वितरित की गई है।

गुजरात टेक्सटाइल नीति

- कपड़ा मूल्य श्रृंखला में शामिल इकाइयों को प्रोत्साहित करने के लिए राज्य सरकार ने ब्याज सब्सिडी योजना और अन्य प्रोत्साहनों की घोषणा की है जिसके तहत इस वर्ष एक हजार करोड़ रुपये से अधिक का वितरण किया गया है।

भूस्तर विज्ञान और खनिज विज्ञान

- गुजरात राज्य में कुल 422 खनन पट्टे और सात हजार तीन सौ तेरह (7,313) खदान पट्टे मौजूद हैं। जिससे पिछले वर्ष राज्य सरकार को दो हजार बहत्तर (2,072) करोड़ रुपये की राजस्व आय हुई है। राज्य के खनिज समृद्ध क्षेत्रों में प्रमुख खनिज चूना पत्थर और बॉक्साइट के कुल 18 ब्लॉक ई-नीलामी के माध्यम से आवंटित किए गए हैं और अब तक लघु खनिज ब्लॉकों के एक हजार नौ सौ पचास (1,950) ब्लॉकों की सफलतापूर्वक नीलामी की गई है।

पर्यटन

- राज्य सरकार ने वडनगर में लगभग 100 करोड़ रुपये की लागत से स्वदेश दर्शन और अन्य विकास कार्यों को पूरा किया है और वर्तमान में लगभग 50 करोड़ रुपये के कार्य प्रगति पर हैं। हिल स्टेशन सापूतारा, सासन गिर-देवलिया पार्क, नडा बेट, धोलावीरा, ऊपर कोट किले का पुनर्निर्माण और संरक्षण कार्य किया गया है। गुजरात पर्यटन निगम द्वारा अगस्त-2023 में वाराणसी और अयोध्या में पर्यटन सूचना केंद्र शुरू किया गया है।

धरोई बांध क्षेत्र का विकास

- गुजरात सरकार धरोई क्षेत्र को विश्व स्तरीय पर्यटन स्थल के रूप में विकसित कर रही है। यह परियोजना उत्तरी गुजरात के लिए एक लंगर के रूप में कार्य करेगी जो धरोई को 90 किमी के दायरे में निकटतम पर्यटन स्थल से जोड़ेगी। धरोई पर्यटकों की विभिन्न मांगों जैसे आध्यात्मिक, सांस्कृतिक, विरासत, पर्यावरण और मनोरंजन के लिए एक संपूर्ण पैकेज के रूप में आसपास के अन्य पर्यटन स्थलों के साथ एक लंगर के रूप में कार्य करेगा।

स्वास्थ्य एवं परिवार कल्याण

- राज्य सरकार "स्वास्थ्य और कल्याण" दोनों दृष्टिकोणों के साथ राज्य में लोगों के स्वास्थ्य और कल्याण को सुनिश्चित करने के लिए उपचारात्मक और निवारक दोनों स्वास्थ्य सेवाएं उपलब्ध कराने के लिए प्रतिबद्ध है। नौ हजार दो सौ इकतीस (9231) उप-केंद्रों, एक हजार चार सौ निन्यानबे (1499) प्राथमिक स्वास्थ्य केंद्रों, 365 सामुदायिक स्वास्थ्य केंद्रों और 104 अस्पतालों के साथ गुजरात अन्य राज्यों की तुलना में सबसे आगे है।
- वर्ष के दौरान विभिन्न राज्य सरकारी अस्पतालों और स्वास्थ्य केंद्रों में लगभग 4.57 करोड़ ओपीडी रोगियों और 50.67 लाख आईपीडी रोगियों का इलाज किया गया। और 892 आयुर्वेद और होम्योपैथी क्लीनिकों और अस्पतालों में, लगभग 56.27 लाख रोगियों को ओपीडी उपचार और 2 लाख रोगियों को आईपीडी उपचार प्रदान किया गया है।
- राज्य सरकार द्वारा वर्ष 2023-24 हेतु दिनांक 03.01.2024 तक विभिन्न सरकारी अस्पतालों एवं स्वास्थ्य केन्द्रों को 621.42 करोड़ रुपये की लागत से दवाएँ, चिकित्सा उपकरण, सर्जिकल सामान आदि की आपूर्ति की जा चुकी है।
- स्वास्थ्य सेवाओं को मजबूत करने के लिए राज्य सरकार ने अस्पतालों, स्वास्थ्य केंद्रों, महाविद्यालयों, छात्रावासों आदि के निर्माण और स्वास्थ्य सेवाओं के ढांचागत सुदृढ़ीकरण पर वर्ष 2023-24 में अब तक एक हजार चार सौ चौहत्तर (1474) करोड़ रुपये खर्च किये हैं। वर्ष के दौरान 203 नई एम्बुलेंस जोड़ी गई हैं।
- "सतत विकास लक्ष्यों" के विभिन्न संकेतकों में, लक्ष्य नंबर 3 में, जो कि "अच्छा स्वास्थ्य और कल्याण" है, गुजरात राज्य पूरे देश में पहले स्थान पर है।
- लोगों के अच्छे स्वास्थ्य हेतु सुरक्षा कवच प्रदान करने के लिए राज्य सरकार "पीएमजेवाई-एमए" योजना के तहत दो हजार चार सौ इकहत्तर (2,471) निर्धारित की गई प्रक्रियाओं के लिए प्रति परिवार प्रति वर्ष 10 लाख रुपये तक स्वास्थ्य कवच प्रदान करती है। इस योजना के तहत दिनांक 24.01.2024 तक कुल 2.33 करोड़ लाभार्थियों को पंजीकृत किया गया है और उन्हें आयुष्मान कार्ड दिए गए हैं।

- स्कूल स्वास्थ्य जांच कार्यक्रम के तहत वर्ष 2023-24 में दिसम्बर तक 0-18 वर्ष की आयु के कुल 1.32 करोड़ से अधिक बच्चों की जांच की गई। इस कार्यक्रम की शुरुआत से अब तक 226 किडनी प्रत्यारोपण, 28 लीवर प्रत्यारोपण, तीन हजार बारह (3012) कॉकलियर प्रत्यारोपण, 198 अस्थि मज्जा प्रत्यारोपण, एक लाख उनचास हजार पाँच सौ निन्यानबे (1,49,599) हृदय रोग उपचार, चौबीस हजार दो सौ तिरासी (24,283) किडनी संबंधी उपचार और सोलह हजार छह सौ चौबीस (16,624) कैंसर संबंधी उपचार राज्य सरकार के बजट से निःशुल्क किए गए हैं।
- राज्य के सरकारी एवं निजी मेडिकल कॉलेजों में स्नातक स्तर की छह हजार तीन सौ पचास (6350) सीटों में 700 सीटों की वृद्धि के साथ कुल सात हजार पचास (7050) सीटें हो गयी हैं। राज्य के सरकारी और निजी मेडिकल कॉलेजों में स्नातकोत्तर स्तर की दो हजार तीन सौ सैंतालीस (2347) सीटों में 414 सीटों की वृद्धि के साथ कुल दो हजार सात सौ इकसठ (2761) सीटें हो गई हैं।
- मेडिसिटी अहमदाबाद के सिविल अस्पताल परिसर में अंग प्रत्यारोपण, कैंसर, कार्डियोलॉजी के अलावा उच्चतम स्तर के उपचार के लिए जीसीआरआई कैंसर अस्पताल, किडनी अस्पताल, यूएन मेहता और मातृ एवं शिशु अस्पताल जैसे सुपरस्पेशलिटी अस्पताल कार्यरत हैं। मास्टर प्लान के अनुसार ट्रॉमा सेंटर, एक हजार दो सौ (1200) बेड हॉस्पिटल, नर्सिंग कॉलेज, डेंटल हॉस्पिटल और पैरापलेजिया कॉलेजों का नवीनीकरण पूरा कर लिया गया है ताकि सभी प्रकार की बीमारियों का इलाज एक ही स्थान पर न्यूनतम लागत पर किया जा सके और विशेष कक्ष और पोस्टमार्टम कक्ष के लिए 60 करोड़, रैन बसेरा हेतु 40 करोड़ रुपये, और कन्या छात्रावास हेतु 50 करोड़ रुपये के कार्य प्रगति पर हैं। इसी प्रकार राज्य के चार जोन वडोदरा, भावनगर, जामनगर, सूरत में जच्चा-बच्चा, किडनी, स्पाइन, कार्डियाक आदि की सुपर स्पेशलिटी शुरू करने के लिए एक हजार नौ सौ पचास (1950) करोड़ रुपये के विकास कार्यों का प्रारंभ हो गया है।
- गंभीर स्थिति में तत्काल और अच्छा इलाज उच्च स्तरीय अस्पतालों में मिलना बहुत जरूरी है, जिसके लिए राज्य स्तर पर "स्मार्ट रेफरल सिस्टम" (एसआरएस) विकसित किया गया है, जिसे हर प्राथमिक स्वास्थ्य केंद्र से लेकर कॉलेज और अस्पताल तक लागू किया जा रहा है।

शिक्षा

शिक्षा समाज की एक बुनियादी जरूरत है। गुजरात में बच्चों की शिक्षा को बालवाटिका से लेकर उच्च शिक्षा तक शिक्षा की दिक्षा देने के लिए राज्य के सौम्य एवं दृढ़ मुख्यमंत्री श्री भूपेन्द्र भाई पटेल के मार्गदर्शन में राज्य सरकार शिक्षा के सुदृढ़ बुनियादी ढांचे को बेहतर ढंग से विकसित कर लाखों बच्चों को नये आयामों के साथ सर्वांगीण विकास के लिए शिक्षित कर रही है।

प्राथमिक शिक्षा

- प्रति कक्षा शिक्षक उपलब्ध कराने के उद्देश्य से राज्य के सरकारी और सहायता प्राप्त प्राथमिक विद्यालयों, विशेषकर 'मिशन स्कूल ऑफ एक्सीलेंस' के चयनित विद्यालयों में उपलब्ध रिक्तियों पर एक संविदा 'ज्ञान सहायक' रखने का निर्णय लिया गया है।

जिसमें पन्द्रह हजार (15,000) पद राज्य सरकार द्वारा स्वीकृत किये गये हैं। पहले चरण के अंत में नौ हजार छह सौ बासठ (9662) ज्ञान सहायकों की नियुक्ति की जा चुकी है और शेष रिक्तियों को भरने के लिए दूसरे चरण की प्रक्रिया जारी है।

- **राष्ट्रीय शिक्षा नीति-2020** के अनुसार शैक्षणिक वर्ष 2023-24 से राज्य के सभी सरकारी प्राथमिक विद्यालयों में बाल वाटिका का अनिवार्य सार्वभौमिक कार्यान्वयन शुरू किया गया है। जिसमें राज्य में कुल पाँच लाख सोलह हजार छह सौ इक्कीस (5,16,621) विद्यार्थियों ने **बाल वाटिका में प्रवेश** प्राप्त किया है।
- राज्य के अशासकीय सहायता प्राप्त माध्यमिक एवं उच्चतर माध्यमिक विद्यालयों में प्राचार्यों की भर्ती केन्द्रीय स्तर पर आयोजित की गयी है तथा एक हजार चार सौ इकतालीस (1441) प्राचार्यों की नियुक्ति प्रक्रिया पूर्ण कर ली गयी है।
- वर्ष 2023-24 में तीन हजार पाँच सौ अट्टाईस (3528) विद्यालयों में पन्द्रह हजार चार सौ (15,400) नये कक्षाओं के निर्माण एवं दो हजार चार सौ तीन (2403) विद्यालयों में चौबीस हजार सात सौ उनासी (24,779) कक्षाओं की मरम्मत हेतु तीन हजार तीन सौ अठारह दशमलव बासठ (3318.62) करोड़ रुपये का कार्य कराया गया है।

उच्च एवं तकनीकी शिक्षा

गुजरात पब्लिक यूनिवर्सिटी अधिनियम 2023

- राज्य में उच्च शिक्षा प्रदान करने वाले सार्वजनिक विश्वविद्यालयों में गुणवत्ता प्रशासन, उत्कृष्ट शिक्षण, स्वायत्तता, लोकतांत्रिक आधार पर पर्याप्त प्रतिनिधित्व, सामाजिक और आर्थिक क्षेत्रों में विश्वविद्यालयों की भागीदारी के लिए विभिन्न अधिनियमों को दिनांक 09.10.2023 से निरस्त करना 'गुजरात पब्लिक यूनिवर्सिटी अधिनियम -2023' लागू किया गया है।
- उच्च शिक्षा में प्रवेश, परिणाम और रोजगार (Enrolment To Employment) तक की सम्पूर्ण जानकारी प्राप्त करने के उद्देश्य से उच्च शिक्षा के क्षेत्र में विद्यार्थियों के प्रवेश के समय से ही उनकी शिक्षा, ज्ञान और कौशल का सुचारू ढंग से ट्रैकिंग करने के लिए, शिक्षित युवाओं की रोजगार क्षमता में वृद्धि हो और साथ ही युवा टेकनॉक्रेट्स भी अपने उद्यमों की स्थापना कर सकें तथा उन्हें अपनी सम्पूर्ण क्षमता का उपयोग करने का अवसर प्राप्त कराने हेतु मेरी सरकार द्वारा "Students' Academic Monitoring, All Round Review, Training and Hand Holding of Young Aspirants (SAMARTHYA)" सामर्थ्य संस्थान योजना शुरू की गई है।
- नई शिक्षा नीति, 2020 के तहत, विद्यार्थियों को विभिन्न विश्वविद्यालयों में प्रवेश के लिए अलग-अलग पंजीकरण शुल्क का भुगतान करना पड़ता था, विद्यार्थियों पर इस शुल्क के बोझ को कम करने और विभिन्न विश्वविद्यालयों के प्रवेश फॉर्म भरने से बचने के लिए, सामर्थ्य संस्थान योजना के अंतर्गत "गुजरात कॉमन एडमिशन सर्विसीस पोर्टल-GCAS" लॉन्च किया गया।

- **मुख्यमंत्री युवा स्वावलंबन योजना (MYSY)** के तहत वर्ष 2023-24 के दौरान कुल बहतर हजार पाँच सौ (72,500) छात्रों को **375 करोड़ रुपये की सहायता** वितरित की जाएगी। इस योजना के तहत अब तक कुल चार लाख साठ हजार आठ सौ उनहतर (4,60,869) छात्रों को दो हजार एक सौ दस दशमलव सड़सठ (2110.67) करोड़ रुपये की सहायता वितरित की जा चुकी है।
- **मुख्यमंत्री छात्रवृत्ति योजना (CMSS)** के तहत वर्ष 2023-24के दौरान कुल दो हजार पाँच सौ (2500) छात्रों को 30 करोड़ रुपये की सहायता वितरित की जाएगी। इस योजना के तहत अब तक तेरह हजार दो सौ दो (13,202) छात्रों को कुल 102.92 करोड़ रुपये वितरित किये जा चुके हैं।
- **मुख्यमंत्री कन्या केळवनी निधि योजना (MKKN)** के तहत वर्ष 2023-24 में अठारह हजार पाँच सौ निन्यानबे (18,599) छात्राओं को कुल 553.23 करोड़ रुपये की सहायता वितरित की गई है।
- **खोज योजना (Scheme of Developing High Quality Research)**– इस योजना के तहत पीएचडी पाठ्यक्रम में अनुसंधान करनेवाले विद्यार्थियों को उच्च स्तर के गुणवत्ता वाले अनुसंधान के प्रति अभिमुखता के लिए वित्तीय सहायता प्रदान की जाती है। इस योजना के तहत अब तक कुल तीन हजार पाँच सौ छियालीस (3546) विद्यार्थियों को कुल 75.14 करोड़ रुपये का वितरण किया गया है।

गुजरात ज्ञान गुरु प्रश्नोत्तरी (G3Q)

- मेरी सरकार शिक्षा के क्षेत्र में अनेक नवीन पहल कर रही है। राज्य के विद्यार्थी मेधावी, प्रतिभावान एवं ज्ञानवान बनें तथा सभी प्रकार के ज्ञान से युक्त लोगों के लिए सरकार द्वारा किये जा रहे कार्यों से अवगत हों, इसी उद्देश्य से शिक्षा विभाग द्वारा यह योजना बनायी गयी है। 'गुजरात ज्ञानगुरु क्विज़' (G3Q) 9वीं से 12वीं में पढ़ने वाले सभी विद्यार्थियों के साथ-साथ कॉलेजों और विश्वविद्यालयों और गुजरात के सभी नागरिकों के लिए लॉन्च किया गया है। पिछले साल 25 लाख से ज्यादा लोगों ने इन क्विज़ में हिस्सा लिया और लाखों के इनाम जीते। इस शानदार सफलता के बाद इस वर्ष 'गुजरात ज्ञानगुरु क्विज़ (G3Q 2.0) दिनांक 24/12/2023 से मुख्यमंत्री के आदेश पर शुरू किया गया। पूरे साल विजेताओं को 25 करोड़ रुपये के पुरस्कार और अध्ययन यात्राएं मिलेंगी।

छात्र स्टार्ट-अप और नवाचार नीति (एसएसआईपी 2.0)

- G20 समिट के तहत गुजरात नॉलेज सोसाइटी, शिक्षा विभाग द्वारा SSIP 2.0 के तहत "न्यू इंडिया वाइब्रेंट हैकथॉन 2023" का आयोजन किया गया। जिसमें सरकारी विभागों, जिला विकास अधिकारी कार्यालयों, कलेक्टर कार्यालयों और नगर निगमों, सार्वजनिक उपक्रमों से 231 समस्या विवरण प्राप्त हुए हैं। इस हैकथॉन 2023 में दो हजार बासठ (2062) टीमों (दस हजार चार सौ उनचास (10449) विद्यार्थियों) ने पंजीकरण कराया, एक हजार चार सौ तिरेसठ (1463) टीमों ने समस्या कथन का चयन किया। इस हैकथॉन में 10 क्षेत्रों की 36 विजेता टीमों को 42 लाख रुपये के पुरस्कार दिये गये।

स्टार्टअप कॉन्क्लेव-2023

- वर्ष-2023 में स्टार्टअप कॉन्क्लेव एवं स्टार्टअप प्रदर्शनी का आयोजन किया गया। जिसमें लगभग 280 स्टॉलों पर उद्योगपतियों द्वारा लगाए गए विभिन्न क्षेत्रों के स्टॉलों का 30 हजार से अधिक लोगों ने दौरा किया।

वंचितों का विकास

पं.दीनदयाल उपाध्याय ने कहा था, "गरीबी के अंतिम पायदान पर बैठा मनुष्य हमारा पहला लक्ष्य है।" इसलिए, मेरी सरकार ने, जो कि वंचितों के विकास के लिए लगातार काम कर रही है, वंचितों के जीवन में गुणात्मक सुधार लाने के लिए समान अवसर, समान न्याय और यहां तक कि हाशिए पर रहने वाले लोग राज्य के विकास पथ पर एक आश्चर्य शुरूआत कर सकें ऐसे उमदा उद्देश्य के साथ कई नवीन योजनाएं लागू की हैं।

विकासशील जाति का कल्याण

- राज्य के सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़े वर्गों, आर्थिक रूप से पिछड़े वर्गों, अल्पसंख्यक एवं घुमंतु विमुक्त जातियों के समग्र विकास के लिए वर्ष 2023-24 में दो हजार पाँच सौ निन्यानबे दशमलव उनचास (2599.49) करोड़ रुपये के प्रावधान के सामने नवंबर-23 तक एक हजार चार सौ अठहत्तर दशमलव सैंतीस (1478.37) करोड़ रुपये खर्च किए गए।
- प्राथमिक विद्यालय में पढ़ने वाले इन जातियों के लगभग 21 लाख छात्रों को विभिन्न शैक्षणिक योजनाओं के तहत गुजरात पोर्टल के माध्यम से 172.13 करोड़ रुपये की छात्रवृत्ति राशि विद्यार्थियों के बैंक खातों में जमा कराई गई है।
- गुजरात बिन-आरक्षित शैक्षिक और आर्थिक विकास निगम ने बिन-आरक्षित वर्गों के लिए कार्यान्वित विभिन्न शैक्षिक और रोजगार उन्मुख योजनाओं के लिए 500 करोड़ रुपये आवंटित किए गए हैं।
- सामाजिक और शैक्षिक रूप से पिछड़े वर्ग के विद्यार्थियों को विदेश में उच्च अध्ययन के लिए नवंबर-23 तक लगभग 397 विद्यार्थियों को 55.03 करोड़ रुपये के ऋण दिए गए हैं।
- पंडित दिनदयाल उपाध्याय आवास योजना के तहत अति पिछड़ी, घुमंतु मुक्त जाति, सामाजिक एवं शैक्षणिक रूप से पिछड़े वर्ग तथा आर्थिक रूप से पिछड़े वर्ग के दस हजार(10,000) लाभार्थियों को आवास निर्माण के लिए 98.84 करोड़ रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया गया है।
- पीएम यशस्वी प्री-मैट्रिक और पोस्ट-मैट्रिक छात्रवृत्ति योजना के तहत 3 लाख विद्यार्थियों के लिए 369.10 करोड़ रुपये की छात्रवृत्ति विद्यार्थियों के बैंक खातों में जमा की गई है।

अनुसूचित जाति का कल्याण

- वर्ष 2023-24 में अनुसूचित जाति के कल्याण के लिए कुल बजटीय प्रावधान 983.31 करोड़ रुपये के सामने नवंबर-23 तक **506.44 करोड़ रुपये** खर्च किये गये हैं।
- **प्री-मैट्रिक छात्रवृत्ति योजना** (केंद्र और राज्य सरकार द्वारा संचालित योजना) में 750/- रुपये से 8000/- रुपये तक की छात्रवृत्ति दी जाती है। इस योजना के तहत नवम्बर-23 तक 44.60 करोड़ रुपये की लागत से दो लाख चालीस हजार छह सौ पचास (2,40,650) विद्यार्थियों को छात्रवृत्ति एवं एक लाख बयालीस हजार दो सौ नवासी (1,42,289) विद्यार्थियों को यूनिफॉर्म सहायता से लाभान्वित किया गया है।
- **पोस्ट मैट्रिक छात्रवृत्ति योजना** दो हजार पाँच सौ (2500) से तेरह हजार पाँच सौ (13500) रुपये (सालाना) तक की छात्रवृत्ति के अलावा अनुमोदित ट्यूशन फीस और अनुमोदित गैर-वापसी योग्य शुल्क प्रदान करती है। इस योजना के तहत नवम्बर-23 तक 115.18 करोड़ रुपये व्यय कर इकसठ हजार छह सौ बाईस (61,622) विद्यार्थियों को छात्रवृत्ति का लाभ दिया गया है।
- **डॉ. अम्बेडकर आवास योजना** के तहत प्रति आवास एक लाख बीस हजार (1,20,000) रुपये की सहायता प्रदान की जाती है। इस योजना में नवम्बर-23 तक ग्यारह हजार पाँच सौ छप्पन (11,556) लाभार्थियों को 50.60 करोड़ रुपये खर्च कर आवास निर्माण हेतु सहायता प्रदान की गयी है।
- **डॉ. अम्बेडकर विदेश विद्या ऋण योजना** के तहत विदेश में उच्च अध्ययन के लिए 4% की दर पर 15 लाख रुपये का ऋण दिया जाता है। जिसमें नवंबर-23 तक **99 करोड़ रुपये** खर्च कर **660 विद्यार्थियों को विदेश में पढ़ाई के लिए** ऋण दिया गया है।

सामाजिक सुरक्षा

- दिव्यांगजन छात्रवृत्ति योजना के अंतर्गत वर्ष 2023-24 में नवंबर के अंत तक कुल चार हजार छह सौ इक्कीस (4621) लाभार्थियों को कुल 75.93 लाख रुपये सहायता के रूप में प्रदान किये गये हैं।
- इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृद्ध पेंशन एवं वय वंदना योजना के तहत वर्ष 2023-24 में नवंबर माह तक कुल नौ लाख उनतीस हजार नौ सौ चौवालीस (9,29,944) लाभार्थियों को कुल सात सौ सड़सठ दशमलव छियानबे (767.96) करोड रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया गया है।
- पालक माता-पिता योजना के अंतर्गत वर्ष 2023-24 में नवंबर-2023 के अंत तक प्रति माह उन्नीस हजार पाँच सौ पचासी (19585) लाभार्थियों को कुल चालीस दशमलव सतासी (40.87) करोड रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया गया है।

जनजातीय विकास

आदिवासी विकास के लिए विभिन्न कल्याणकारी योजनाओं और ढांचागत सुविधाओं के माध्यम से राज्य सरकार का उद्देश्य आदिवासी समूहों और क्षेत्र का समग्र विकास करना है।

- **वनबंधु कल्याण योजना** के तहत वर्ष 2023-24 के लिए अठारह हजार सात सौ पचपन दशमलव बाईस (18,755.22) करोड़ रुपये प्रदान किए गए हैं।
- **"गुजरात पैटर्न"** के तहत चालू वर्ष 2023-24 के लिए 337.28 करोड़ रुपये का प्रावधान किया गया है। जिसमें नवम्बर-2023 तक दस हजार एक सौ सात (10,107) कार्यों की योजना बनाई गई है।

अनुसूचित जनजाति कल्याण योजनाएँ

- अनुसूचित जनजाति के विद्यार्थियों के लिए प्री-एसएससी छात्रवृत्ति योजना के तहत नवंबर-2023 तक 84.31 करोड़ रुपये की लागत से 10.44 लाख अनुसूचित जनजाति के विद्यार्थियों को लाभ दिया गया है।
- अनुसूचित जनजाति के कक्षा 1 से 8 तक के विद्यार्थियों के लिए नवंबर-2023 तक 93.87 करोड़ रुपये की लागत से 10.44 लाख विद्यार्थियों को **यूनिफ़ॉर्म सहायता** का लाभ दिया गया है।
- चालू वर्ष में नवंबर-2023 तक हळपति जाति के लाभार्थियों के लिए दो हजार चार सौ इक्यासी (2481) घरों की प्रक्रिया पूरी हो चुकी है और 515 घरों की प्रक्रिया प्रगति पर है। साथ ही व्यक्तिगत आवास योजना के तहत एक हजार दो सौ पन्द्रह (1215) आवासों की प्रक्रिया पूरी कर ली गयी है। साथ ही दो हजार एक सौ नवासी(2189) आवासों का कार्य प्रगति पर है।
- अनुसूचित जनजाति समुदायों के तपेदिक, कैंसर, ल्यूकेमिया, मातृत्व के गंभीर मामलों आदि से पीड़ित रोगियों के लिए **चिकित्सा उपचार और पौष्टिक आहार की लागत** में सहायता हेतु नवंबर-2023 तक 5.78 करोड़ रुपये की लागत से कुल दस हजार छह सौ छियासी (10,686) मरीजों को सहाय राशि से लाभान्वित किया गया है।

वन अधिकार अधिनियम-2006

- वन अधिकार अधिनियम-2006 के तहत अनुसूचित जनजातियों और अन्य पारंपरिक जनजातीय समुदायों को उनके कब्जे वाली मान्यता प्राप्त भूमि पर आवासीय और खेती करने का अधिकार देने की मान्यता दी गई है। प्राप्त कुल एक लाख बयासी हजार आठ सौ उनहत्तर (1,82,869) दावों में से सत्तानबे हजार तीन सौ बयालीस (97,342) दावों को मंजूरी दे दी गई है। सामुदायिक दावों के तहत प्राप्त कुल सात हजार एक सौ सत्तासी (7,187) आवेदनों में से चार हजार सात सौ इक्यानबे (4,791) दावों को मंजूरी दे दी गई है। बुनियादी ढांचे के लिए प्राप्त कुल दो हजार एक सौ अठारह (2,118) प्रस्तावों में से दो हजार पैतालीस (2,045) को मंजूरी दे दी गई है।

महिला एवं बाल कल्याण

कोमलता के साथ अडिगता, सहनशीलता के साथ दृढ़ता, परिश्रम के साथ दान, साथ ही धैर्य, गंभीरता, शांति और प्रेम ही नारी की समग्रता है। ऐसे अनेक गुण जो प्रकृति ने महिलाओं में रखे हैं, उन्हें बेहतर ढंग से विकसित करने के लिए राज्य सरकार लगातार प्रयास कर रही है।

टेक होम राशन:

- आईसीडीएस योजना के तहत लाभार्थी को दिए जाने वाले मासिक टेक होम राशन में 6 महीने से 3 वर्ष के सामान्य वजन वाले बच्चों के लिए बालशक्ति के 7 पैकेट, 6 महीने से 3 वर्ष के बेहद कम वजन वाले बच्चों के लिए बालशक्ति के 10 पैकेट, 3 से 6 वर्ष की आयु के बेहद कम वजन वाले बच्चों के लिए बालशक्ति के 4 पैकेट, गर्भवती एवं स्तनपान कराने वाली माता को मातृशक्ति के 4 पैकेट एवं किशोरियों को पूर्णाशक्ति के 4 पैकेट दिये जाते हैं। पूरक पोषण के कुल लाभार्थियों की संख्या लगभग छब्बीस लाख छियासी हजार (26,86,000) हैं।
- पायलट प्रोजेक्ट के रूप में 7 जिलों (नर्मदा, दाहोद, भावनगर ग्रामीण और शहरी, डांग, जामनगर और देवभूमि द्वारका) में वर्ष-2021-22 से टेक होम राशन में आयुर्वेदिक जड़ी-बूटियों का उपयोग करके उसका मूल्य बढ़ाने के लिए बच्चों को बालशक्ति+ गर्भवती और स्तनपान कराने वाली माताओं को मातृशक्ति+ (रसायन) चूर्ण दिया जाता है। वर्ष 2023-24 में कुल ग्यारह दशमलव उनचास (11.49) करोड़ रुपये की लागत से इस योजना से दो लाख नब्बे हजार (2,90,000) लाभार्थी लाभान्वित हुए हैं।

दूध संजीवनी योजना:

- गुजरात देश का एकमात्र राज्य है, जिसमें दूध संजीवनी योजना के तहत प्रतिदिन ताजा फोर्टिफाइड पाश्चराइज्ड फ्लेवर्ड दूध उपलब्ध कराया जाता है। राज्य के 20 जिलों के 141 आदिवासी एवं विकासशील भागों में दूध संजीवनी योजना के तहत 6 माह से 6 वर्ष तक के बच्चों को सप्ताह में 5 दिन 100 मि.ली. दूध दिया जाता है। जबकि गर्भवती एवं स्तनपान कराने वाली माताओं को सप्ताह में 2 दिन 200 मि.ली. दूध दिया जाता है। वर्ष 2023-24 में लगभग दस लाख चौतीस हजार (10,34,000) लाभार्थियों को 95 करोड़ रुपये की लागत से इस योजना का लाभ प्रदान किया गया है।

मुख्यमंत्री मातृशक्ति योजना:

- पहली बार गर्भवती होनेवाली मां को आंगनवाड़ी केंद्र में पंजीकृत होने से लेकर बच्चे के 2 वर्ष की आयु तक पहुंचने तक, हर महीने अतिरिक्त कच्चे राशन के रूप में एक किलो तुवर दाल, दो किलो चना और एक किलो फोर्टिफाइड मूंगफली का तेल दिया जाता है। वर्ष 2023-24 में लगभग एक लाख अस्सी हजार (1,80,000) लाभार्थियों के लिए 214 करोड़ रुपये के प्रावधान के सामने 114.36 करोड़ रुपये खर्च किये गये हैं।
- **व्हाली दीकरी (प्यारी बेटी) योजना** के तहत समाज में बेटियों की जन्म दर बढ़ाने और बाल विवाह को रोकने तथा बेटियों की सामाजिक-आर्थिक स्थिति को मजबूत करने के लिए यह योजना लागू की गई है। नवम्बर-2023 तक कुल **दो लाख तेरह हजार एक सौ पैंतीस** बेटियों को इस योजना के तहत सहायता दी जा चुकी है।

निर्माण:

- मार्च-2023 से नवम्बर-2023 तक 286 आंगनवाड़ी केन्द्र, 4 घटक कार्यालय एवं 2 सेजा कार्यालय का उद्घाटन एवं 49 आंगनवाड़ी केंद्रों का भूमिपूजन किया जा चुका है।

पोषण अभियान की उपलब्धियाँ:-

- राज्य की सभी आंगनवाड़ियों के लिए 21.56 करोड़ रुपये की लागत से इन्फेंटोमीटर, स्टैडोमीटर, बच्चों के लिए वजन मापने के तौल कांटा और गर्भवती और स्तनपान कराने वाली माताओं के लिए वजन मापने के तौल कांटा खरीदे गए हैं। प्रदेश की आंगनवाड़ी कार्यकर्ताओं द्वारा 44.87 लाख सक्रिय लाभार्थियों की प्रविष्टि पोषण ट्रेकर में की गई है।

गंगा स्वरूपा आर्थिक सहायता योजना

- इस योजना के तहत सहायता तब बंद हो जाती थी जब लाभार्थी महिला का बेटा 21 वर्ष का हो जाता था। वह शर्त माफ कर दी गई है और आजीवन सहायता प्रदान की गई है। सहायता राशि का भुगतान डीबीटी के माध्यम से लाभार्थी के खाते में सीधे जमा करके किया जाता है। राज्य में नवंबर 2023 तक अनुमानित 13.71 लाख लाभार्थियों को वितरण किया गया है।

महिला स्वरोजगार मेला/ऋण क्रेडिट मेला (मुद्रा शिविर) योजना

- महिला स्वरोजगार मेले का आयोजन प्रत्येक जिला पंचायत द्वारा महानगरपालिका/नगरपालिका/जिला पंचायत चैंबर ऑफ कॉमर्स और अन्य औद्योगिक संगठनों के समन्वय से दो लाख रुपये की लागत सीमा पर किया जाता है। इस वर्ष नवम्बर-2023 तक 28 महिला स्वरोजगार मेलों का आयोजन किया गया है।

प्रदर्शनी सह-विक्रय योजना

- यह योजना गुजरात की महिला उद्यमियों द्वारा उत्पादित विभिन्न उत्पादों को बाजार सुविधा प्रदान करने के लिए लागू की गई है। वर्ष 2023-24 में नवम्बर-2023 तक 13 मेलों का आयोजन किया जा चुका है। जिसमें 651 महिला हस्तशिल्प कारीगरों द्वारा कुल 311.07 लाख रुपये की बिक्री की गयी है।

महिला न्यायालय

- महिला न्यायालय महिलाओं द्वारा, महिलाओं के लिए संचालित एक अनौपचारिक न्याय प्रणाली है। जहां महिलाएं अपनी समस्याओं का समाधान निःशुल्क एवं आसानी से कर सकेंगी। राज्य सरकार द्वारा प्रत्येक तहसील और नगरपालिका में 270 महिला अदालतें शुरू की गई हैं। पिछले एक वर्ष में नारी अदालत के माध्यम से पाँच हजार सड़सठ (5067) मामलों का निपटारा किया गया है।

शहरी विकास और शहरी आवास निर्माण

जब शहरी विकास की बात आती है, तो गुजरात भारत में सबसे अधिक औद्योगिक और शहरीकृत राज्यों में से एक है। पिछले दो दशकों में गुजरात में महत्वपूर्ण शहरीकरण हुआ है। शहरी क्षेत्रों में रहने वाले गरीबों को सर्व-सुविधायुक्त आवास की सुविधा मिल सके, इसके लिए राज्य सरकार ने जनभागीदारी से आवास निर्माण के प्रेरक कदम उठाये हैं।

स्वर्णिम जयंती मुख्यमंत्री शहरी विकास योजना

- इस योजना के अंतर्गत मुख्य रूप से भौतिक अवसंरचना, सामाजिक अवसंरचना, शहरी परिवहन, शहर की विशिष्ट पहचान बनाने के कार्य, निजी समाज में जनभागीदारी योजना आदि कार्य किये जाते हैं। वर्ष 2023-24 में इस योजना के लिए सात हजार चार सौ छप्पन दशमलव चौंसठ (7456.64) करोड़ रुपये के अनुदान आवंटन के मुकाबले लगभग पाँच हजार तिहत्तर दशमलव चौवालीस (5073.44) करोड़ रुपये की कुल राशि की एक हजार पाँच सौ अठारह (1518) परियोजनाएं शुरू की गई हैं।

स्मार्ट सिटी मिशन

- स्मार्ट सिटी मिशन के तहत भारत सरकार द्वारा चयनित कुल 6 स्मार्ट शहरों अहमदाबाद, सूरत, वडोदरा, राजकोट, गांधीनगर और दाहोद के लिए ग्यारह हजार चार सौ तैंतालीस (11,443) करोड़ रुपये की 351 परियोजनाएं शुरू की गई हैं, जिनमें से 9416 करोड़ रुपये की 309 परियोजनाएं पूर्ण हो चुकी हैं और दो हजार छब्बीस (2026) करोड़ रुपये की 42 परियोजनाएं प्रगति पर हैं।

गिफ्ट सिटी

- वैश्विक वित्तीय केंद्र के रूप में विकसित हो रही गिफ्ट सिटी के माध्यम से गुजरात में प्रत्यक्ष और अप्रत्यक्ष रोजगार के अवसर पैदा हो रहे हैं। वर्तमान में, देश का पहला अंतर्राष्ट्रीय वित्तीय सेवा केंद्र (आईएफएससी) गिफ्ट सिटी में कार्य कर रहा है, जिसमें दो अंतर्राष्ट्रीय स्टॉक एक्सचेंज, एक अंतर्राष्ट्रीय बुलियन एक्सचेंज, अंतर्राष्ट्रीय बैंक और सार्वजनिक क्षेत्र और निजी क्षेत्र के बैंक, बीमा कंपनियां, वैश्विक फंड, विमान पट्टे पर देने वाली कंपनियां शामिल हैं। इसके अलावा, दो ऑस्ट्रेलियाई विश्वविद्यालयों के शाखा परिसर भी स्थापित किए गए हैं। सिंगापुर निफ्टी ने अपना परिचालन सिंगापुर से गिफ्ट सिटी में स्थानांतरित कर दिया है, जिसका मासिक कारोबार 70 बिलियन अमेरिकी डॉलर है। और अब तक 431 बिलियन अमेरिकी डॉलर का वित्तीय लेनदेन किया जा चुका है। गिफ्ट सिटी के विशेष आर्थिक क्षेत्र से निर्यात, जो वित्त वर्ष 2021-22 में तीन हजार चार सौ दो (3,402) करोड़ रुपये था, जो बढ़कर वित्त वर्ष 2022-23 में बारह हजार तीन सौ पच्चीस (12,325) करोड़ रुपये और वित्त वर्ष 2023-24 में दिसंबर, 2023 तक उन्नीस हजार तीन सौ सत्रह दशमलव उन्नीस (19,317.19) करोड़ रुपये हो गया है।

प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी)

- शहरों में रहने वाले बेघर लोगों को आवास उपलब्ध कराने के लिए राज्य सरकार द्वारा प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी) के तहत वर्ष 2023-24 में कुल इकहत्तर हजार तीन सौ छियानबे (71,396) आवास निर्माण का कार्य पूर्ण किया गया है।
- पीएमएवाई योजना के तहत निजी भागीदारी के माध्यम से झुग्गीवासियों के यथास्थान पुनर्वास के लिए स्वीकृत छप्पन हजार नौ सौ पचपन (56,955) आवास इकाइयों में से सत्रह हजार एक सौ तीस (17,130) आवास इकाइयां पूरी हो चुकी हैं, क्रेडिट लिंक्ड सब्सिडी योजना (सीएलएसएस) के तहत पाँच लाख तिरानबे हजार दो सौ छियालीस (5,93,246) लाभार्थियों को ब्याज सब्सिडी प्रदान की गई, अफोर्डेबल हाउसिंग इन

पार्टनरशिप (एएचपी) के तहत स्वीकृत एक लाख बयालीस हजार सात सौ तैंतीस (1,42,733) आवासों में से नब्बे हजार पाँच सौ तीन (90,503) आवासों का कार्य सम्पन्न हो चुका है और बेनीफिसियरी लेड कंस्ट्रक्शन (बीएलसी) के तहत स्वीकृत एक लाख छप्पन हजार नौ सौ अठहत्तर (1,56,978) आवासों में से एक लाख चार हजार इकहत्तर (1,04,071) आवासों का कार्य पूर्ण हो चुका है।

- गुजरात हाउसिंग बोर्ड द्वारा पुनर्विकास के तहत अहमदाबाद, सूरत, भावनगर और जामनगर में कुल एक हजार आठ सौ इक्यानबे (1891) घर निर्माणाधीन हैं।

ठोस अपशिष्ट प्रबंधन

- राज्य के 165 स्थानीय स्वशासन निकायों के एक हजार तीन सौ सत्तासी (1387) वार्डों में **ठोस अपशिष्ट का 100% डोर टु डोर कलैक्शन** किया जा रहा है। स्थानीय स्वराज संस्थानों से प्रतिदिन एकत्र किये जाने वाले दस हजार दो सौ अड़तालीस (10,248) मीट्रिक टन कचरे में से लगभग 84 प्रतिशत का प्रसंस्करण किया जाता है।

स्वच्छ भारत मिशन शहरी-गुजरात

शहरों में स्वच्छता बनाए रखने के लिए भारत सरकार के आवास और शहरी मामलों के मंत्रालय द्वारा पूरे भारत में स्वच्छ सर्वेक्षण प्रतियोगिता आयोजित की जाती है। जिसमें मुझे यह कहते हुए खुशी हो रही है कि स्वच्छ सर्वेक्षण-2023 में:

- **सूरत नगर निगम** को इंदौर के साथ देश के सबसे स्वच्छ शहर का पुरस्कार दिया गया और कचरामुक्त शहर (जीएफसी) प्रमाणन में 7 स्टार रेटिंग लक्ष्य हासिल किया।
- अहमदाबाद, सूरत, वडोदरा, राजकोट और जामनगर की नगर पालिकाओं ने जीएफसी में वॉटर + सर्टिफिकेट और (जीएफसी) प्रमाणन में 3 स्टार रेटिंग का लक्ष्य हासिल कर लिया है।
- राज्य स्तर पर 1 लाख से कम आबादी वाले शहरों में बंटवा और 1 लाख से 10 लाख की आबादी वाले शहरों में वापी नगरपालिका ने पहला स्थान हासिल किया है।

भविष्योन्मुखी शहरी योजना एवं कार्यान्वयन

- वर्तमान में 400 नगर रचना योजनाएँ जनता के लिए ऑनलाइन देखने के लिए गूगल इमेज के साथ पोर्टल पर उपलब्ध हैं और वर्ष के अंत तक 475 और टीपी योजनाओं को डिजिटल बनाने और उन्हें वेबपोर्टल पर रखने का लक्ष्य है।
- वर्ष 2023 में राज्य सरकार द्वारा एक विकास योजना, 23 प्रारूप नगर नियोजन योजनाएं, 16 प्रारंभिक नगर नियोजन योजनाएं और 12 अंतिम नगर नियोजन योजनाएं अनुमोदित की गई हैं।

अग्नि निवारण सेवाएँ

- शहरी विकास विभाग ने आग की रोकथाम सेवाओं को और अधिक मजबूत और पारदर्शी बनाने के उद्देश्य से राज्य में अग्नि सुरक्षा प्रमाणपत्र एवं नवीनीकरण सहित प्रक्रिया के लिए दिनांक 15.12.2023 को एक ऑनलाइन "गुजरात फायर सेफ्टी कॉप" ई-पोर्टल लॉन्च किया है।

"पीएम-स्वनिधि - पीएम स्ट्रीट वेंडर्स आत्मनिर्भर निधि"

- रेहड़ी-पटरी वालों को अपना आजीविका व्यवसाय शुरू करने के लिए कार्यशील पूंजी ऋण प्रदान करने के लिए आवास एवं शहरी कार्य मंत्रालय, भारत सरकार द्वारा पीएम स्वनिधि 100% केंद्र पुरस्कृत योजना लागू की गई है। राज्य में कुल चार लाख बाईस हजार दो सौ बयासी (4,22,282) स्ट्रीट वेंडर्स को इस योजना के तहत ऋण सहायता दी गई है।

बिजली बिल प्रोत्साहक योजना

- राज्य की नगरपालिकाएं अपने बिजली बिलों का भुगतान नियमित रूप से कर सकें इसके लिए राज्य सरकार ने वर्ष 2023-24 के बजट में बिजली बिल प्रोत्साहन योजना हेतु 100 करोड़ रुपये का प्रावधान किया है।

पंचायत

गांव के अंतिम छोर पर रह रहे लोगों को सरकारी योजनाओं का लाभ मिले इसके लिए राज्य सरकार प्रतिबद्ध है। त्रिस्तरीय पंचायत संरचना को मजबूत करने के लिए, सरकार गांव, तहसील, जिला पंचायत भवनों का नवीनीकरण, अभिलेखों का आधुनिकीकरण और प्रौद्योगिकी का अधिकतम उपयोग करके गांवों के समग्र विकास के लिए विभिन्न उपाय कर रही है।

मानव संसाधन सशक्तिकरण

- पंचायती राज के प्रशासनिक कार्यों को और अधिक सशक्त बनाने के लिए पंचायत विभाग ने पिछले दो वर्षों में तृतीय श्रेणी के 17 संवर्गों में कुल बारह हजार सात सौ छियासी (12,786) पदों पर नियुक्ति पत्र प्रदान किये हैं।
- चालू वर्ष में पंचायत सेवा वर्ग-3 के कुल 4 संवर्ग पदों पर सीधी भर्ती के माध्यम से छह हजार पाँच सौ पैंसठ (6565) अभ्यर्थियों की नियुक्ति की गयी है। इसमें मल्टी पर्पस हेल्थवर्कर के एक हजार आठ सौ छियासठ (1866) पद, ग्रामसेवक के 81 पद, तलाटी सह मंत्री के तीन हजार चार सौ सैंतीस (3437) पद और जूनियर क्लर्क के एक हजार एक सौ इक्यासी (1181) पद शामिल हैं।

15वाँ वित्त आयोग

- 15वें वित्त आयोग के अंतर्गत वर्ष 2025-26 तक पांच वर्षों में राज्य को केंद्र सरकार से कुल पन्द्रह हजार छह सौ पचास (15,650) करोड़ रुपये की राशि प्राप्त होनी है, जिसमें से राज्य सरकार को पंचायतों के खातों में नौ हजार दो सौ उनतालीस दशमलव पचास (9239.50) करोड़ रुपये का अनुदान जमा किया गया है। जिसमें से दो हजार दो सौ (2200) करोड़ रुपये के कुल चौतीस हजार (34,000) कार्यों का लोकार्पण/ भूमिपूजन इस वर्ष किये गये हैं।
- वित्त आयोग के अनुदान से किए जाने वाले सभी कार्यों की योजना बनाने से लेकर वितरण तक के सभी कार्य "ई-ग्राम स्वराज पोर्टल" के माध्यम से "ऑनलाइन" किए जाते हैं।

ई-ग्राम स्वराज पोर्टल पर वर्तमान में एक लाख इकहत्तर हजार आठ सौ अट्ठाईस (1,71,828) व्यावसायिक कंपनियाँ पंजीकृत हैं। राज्य की चौदह हजार पाँच सौ तीस (14,530) से अधिक ग्राम पंचायतों द्वारा ई-ग्राम स्वराज पोर्टल के माध्यम से अब तक कुल पाँच हजार सात सौ पचहत्तर दशमलव तिरानबे (5775.93) करोड़ रुपये का भुगतान सफलतापूर्वक किया जा चुका है।

नवीन ग्राम पंचायत घर योजना

- राज्य की शत-प्रतिशत ग्राम पंचायतों को पंचायत भवन उपलब्ध कराने हेतु सकारात्मक दृष्टिकोण के साथ सभी जीर्ण-शीर्ण ग्राम पंचायतों एवं आवासविहीन ग्राम पंचायतों के आवासों के निर्माण में तेजी लाने के उद्देश्य से राज्य में ग्राम पंचायत आवासों के निर्माण के अधिकार का विकेन्द्रीकरण करते हुए सभी शक्तियाँ जिला विकास अधिकारी को दे दी गई हैं। जिसके तहत 2016 से चालू वर्ष 2023-24 तक कुल पाँच हजार छह सौ अट्ठासी (5688) नए ग्राम पंचायत भवन स्वीकृत किए गए हैं, जिनमें से तीन हजार तीन सौ पाँच (3305) ग्राम पंचायत भवनों का निर्माण पूरा हो चुका है और एक हजार सात सौ सात (1707) ग्राम पंचायत भवन का निर्माण प्रगति पर है।

जिला/तहसील पंचायत भवन निर्माण

- इस योजना के तहत चालू वित्तीय वर्ष में 1 जिला पंचायत (सूरत) और 2 तहसील पंचायत (वापी और संतरामपुर) के नए भवनों का निर्माण पूरा हो चुका है।

ग्राम पंचायत प्रभाग

- समूह ग्राम पंचायतों को विभाजित करके नई ग्राम पंचायतें बनाई गई हैं ताकि ग्रामीण क्षेत्रों में सरकारी योजनाएं आसानी से पहुंच सकें और ग्रामीणों को काम के लिए दूर न जाना पड़े।
- अगस्त-2022 से दिसंबर-2023 तक गुजरात पंचायत अधिनियम-1993 की धारा-3 के प्रावधान के अनुसार अगस्त-2022 से दिसंबर-2023 के दौरान 29 समूह ग्राम पंचायतों का विभाजन करके 65 नई ग्राम पंचायतें बनाई गई हैं।

ग्राम विकास

प्रदेश के ग्रामीण क्षेत्रों में रहने वाले लोगों के जीवन में आर्थिक उत्थान लाने के लिए मेरी सरकार द्वारा सहयोगी विभागों के सहयोग से आजीविका, कौशल विकास, सामाजिक सुरक्षा एवं आधारभूत संरचना के विभिन्न कार्यक्रम चलाये जा रहे हैं।

अमृत सरोवर

- 22 अप्रैल 2022 को आजादी के अमृत महोत्सव के अवसर पर माननीय प्रधानमंत्री द्वारा किए गए आह्वान की प्रतिक्रिया में, भारत सरकार ने देश के प्रत्येक जिले में 75 अमृत सरोवरों का निर्माण या नवीनीकरण करने का निर्णय लिया। गुजरात राज्य में कुल दो हजार चार सौ पचहत्तर (2475) अमृत सरोवर के लक्ष्य के मुकाबले दो हजार छह सौ उनचास (2649) अमृत सरोवर के निर्माण का कार्य शुरू किया गया, सभी दो हजार छह सौ उनचास (2649) (लक्ष्य का 107%) अमृत सरोवर का निर्माण/नवीनीकरण पूरा करके स्थानीय नेताओं, स्वतंत्रता सेनानियों शहीद वीरों के परिवार, बुजुर्ग और गांव के नागरिकों की उपस्थिति में ध्वजारोहण समारोह आयोजित किया गया।

प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण)

- प्रधानमंत्री आवास योजना (ग्रामीण) के अंतर्गत वर्ष 2016-17 से 2022-23 के दौरान कुल छह लाख छह हजार इकतालीस (6,06,041) लक्ष्य आवंटित किये गये हैं, जिनमें से छह लाख चार हजार पाँच सौ सडसठ (6,04,567) आवास स्वीकृत किये गये हैं तथा कुल चार लाख पंचानबे हजार छह सौ छियासठ (4,95,666) आवासों का निर्माण पूरा कर लिया गया है।
- राज्य में "गोबरधन योजना" के तहत 33 जिलों में कुल 38 क्लस्टर आधारित बायोगैस प्लान्ट की योजना बनाई गई है। जिसके अनुसार सात हजार छह सौ (7600) व्यक्तिगत बायोगैस प्लान्ट का लक्ष्य निर्धारित किया गया है और सात हजार छह सौ (7600) प्लान्ट का निर्माण पूरा कर लिया गया है।

राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन

- राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन के माध्यम से ग्रामीण क्षेत्रों में बहनों के सामाजिक उत्थान के लिए स्वयं सहायता समूहों का निर्माण कर उनके जीवन स्तर को ऊपर उठाना तथा उन्हें आजीविका गतिविधियों से जोड़कर आर्थिक मजबूती प्रदान करना है।
- वर्ष 2023-24 में बाईस हजार पाँच सौ पैंतीस (22,535) नये स्वयं सहायता समूह, दो हजार दस (2,010) ग्राम संगठन तथा 239 क्लस्टर लेवल फेडरेशन का गठन किया गया है। रिवाँल्विंग निधि के रूप में कुल सात हजार तेरह (7,013) स्वयं सहायता समूह को कुल 20.30 करोड़ रुपये की सहायता प्रदान की गई है। सामुदायिक निवेश निधि के अंतर्गत पन्द्रह हजार पाँच सौ तिरासी (15,583) स्वयं सहायता समूह को कुल 146.90 करोड़ रुपये की सहायता प्रदान की गई है। कुल पैंसठ हजार चार सौ चौदह (65,414) स्वयं सहायता समूहों को बैंक से रुपये का नकद ऋण के रूप में 997.48 करोड़ रुपये का वितरण किया गया है।

प्रधानमंत्री कृषि सिंचाई योजना

- वर्ष 2023-24 (नवंबर-23 तक) में मिट्टी एवं नमी संरक्षण, जल भंडारण एवं भूजल पुनर्भरण के कुल आठ हजार पाँच सौ छप्पन (8556) कार्य तथा आजीविका संवर्धन से संबंधित चौबीस हजार एक सौ उनतीस (24,129) कार्य पूर्ण किये गये हैं। कुल 120.56 करोड़ रुपये खर्च किये गये हैं।

श्रम, कौशल विकास एवं रोजगार

- **श्रम सेतु पोर्टल:-** श्रमिकों के प्रश्नों के समाधान के लिए श्रम, कौशल विकास और रोजगार विभाग द्वारा श्रमसेतु पोर्टल लॉन्च किया गया है। जिसके तहत औद्योगिक श्रमिक ग्रेच्युटी भुगतान अधिनियम, 1972 के तहत दावे और औद्योगिक विवाद अधिनियम, 1947 के तहत आवेदन दाखिल करने की पूरी प्रक्रिया को त्वरित, आसान और पारदर्शी तरीके से ऑनलाइन कर दिया गया है।
- **ई-श्रम पोर्टल:-** भारत सरकार के श्रम एवं रोजगार मंत्रालय द्वारा असंगठित श्रमिकों के पंजीकरण के लिए ई-श्रम पोर्टल लॉन्च किया गया है। ई-श्रम पोर्टल पर दिसंबर-2023 तक राज्य में कुल 1 करोड़ 14 लाख से अधिक असंगठित मजदूरों का पंजीकरण किया गया है।

- **श्रमिक अन्नपूर्णा योजना** के अंतर्गत राज्य के 17 जिलों के कुल 277 कडीयानाका में चरणबद्ध तरीके से खाद्य वितरण केंद्र शुरू किये गये हैं। इस योजना के तहत वर्ष 2023-24 के दौरान दिसम्बर-2023 तक कुल साठ लाख सत्ताईस हजार छह सौ उनासी लोगों को (60,27,679) भोजन वितरित किया जा चुका है।

श्रमिक बसेरा योजना

- पंजीकृत निर्माण श्रमिकों को बुनियादी सुविधाओं के साथ अस्थायी पूर्वनिर्मित आवास में आवास प्रदान करने के लिए "**श्रमिक बसेरा**" योजना, जिसे उनके आवासीय घनत्व (निर्माण स्थल के अलावा) के क्षेत्रों में नष्ट किया जा सकता है, 01.09.2023 से लागू की गई है।
- यह योजना निर्माण श्रमिकों को उनके कार्यस्थल के निकट उत्कृष्ट एवं सस्ती बुनियादी सुविधाओं के साथ किफायती अस्थायी आवास प्रदान करने और निर्माण श्रमिकों के जीवन स्तर में सुधार लाने के उद्देश्य से लागू की गई है।
- **मुख्यमंत्री अपरेंटिसशिप प्रशिक्षण योजना** : मुख्यमंत्री अपरेंटिसशिप प्रशिक्षण योजना के तहत इकाइयों द्वारा भुगतान किए गए स्टाइपेन्ड के बदले में प्रति ग्रेज्युएट अपरेंटिस 3000/-, प्रति डिप्लोमा अपरेंटिस 2500/- और प्रति डिप्लोमा से नीचे के सभी प्रकार के अपरेंटिस के लिए 1500/- का मासिक मुआवजा इकाइयों को किया जाता है। वर्ष 2023-24 में दिनांक 15/12/2023 तक एक लाख दो हजार तीन सौ बानबे (1,02,392) प्रशिक्षु अपरेंटिसशिप प्रशिक्षण का लाभ ले रहे हैं।
- **औद्योगिक भर्ती मेला (जॉब फेर)** वर्ष 2023-24 में नवम्बर-2023 तक 866 औद्योगिक भर्ती मेलों का आयोजन कर चौरासी हजार पाँच सौ चौवन (84,554) अभ्यर्थियों को रोजगार उपलब्ध कराया गया है।
- "**अनुबंधम**" वेबपोर्टल और मोबाइल ऐप: रोजगार इच्छुक उम्मीदवार और नियोक्ता इस वेबपोर्टल के माध्यम से ऑनलाइन पंजीकरण कर सकते हैं। अनुबंधम वेबपोर्टल पर तीन लाख चौरासी हजार दो सौ तैंतीस (3,84,233) नौकरी चाहने वाले और छियालीस हजार छह सौ छब्बीस (46,626) नियोक्ता पंजीकृत हैं।
- **मेगा आईटीआई (मेगा तकनीकी और व्यावसायिक शिक्षा प्रशिक्षण)**: राज्य में उद्योगों की जरूरतों को पूरा करने के लिए बदलते समय के साथ इंडस्ट्री 4.0 को ध्यान में रखते हुए युवाओं/प्रशिक्षणार्थियों के कौशल को बढ़ाना आवश्यक है। आज के आधुनिक समय में इस आवश्यकता को पूरा करने के लिए औद्योगिक स्वचालन, उन्नत वेल्डिंग, विनिर्माण प्रौद्योगिकी, सूचना और संचार प्रौद्योगिकी, इंटरनेट ऑफ थिंग्स (IoT) एवं कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) जैसी उन्नत तकनीकों पर विचार करते हुए वर्ष 2023-24 में राज्य के पांच औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थान **कुबेरनगर, सूरत, तरसाली, राजकोट और दाहोद में मेगा आईटीआई** के रूप में विकसित करने के लिए राज्य सरकार द्वारा अनुमति दे दी गई है।

- **शिक्षा सहायता योजना:** शिक्षा सहाय योजना के तहत पंजीकृत निर्माण श्रमिकों के दो बच्चों को कक्षा एक से पीएचडी तक की पढ़ाई के लिए 1800 रुपये से दो लाख रुपये तक की शैक्षिक सहायता प्रदान की जाती है। दिनांक 31/12/2023 तक कुल छियालीस हजार एक सौ (46,100) श्रमिकों को कुल चार हजार तीस दशमलव चालीस (4030.40) लाख रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया गया है।
- **स्कूल ऑफ ड्रॉन्स:** स्कूल ऑफ ड्रॉन्स, कौशल्य द स्किल यूनिवर्सिटी (केएसयू) नागरिक उड्डयन महानिदेशक (डीजीसीए) द्वारा रिमोट पायलट ट्रेनिंग ऑर्गनाइजेशन (आरपीटीओ) लाइसेंस प्राप्त करने वाला पहला राज्य विश्वविद्यालय है। पिछले दो वर्षों में पंजीकृत उम्मीदवारों में से अब तक कुल 303 प्रशिक्षुओं को ड्रोन पायलट लाइसेंस प्रदान किया गया है।

सड़क और भवन

- सड़क और भवन विभाग द्वारा पाँच हजार दो सौ तैंतालीस दशमलव सतहत्तर (5,243.77) करोड़ रुपये की लागत से 938.82 किमी की कुल लंबाई वाली चार लेन / 10 मीटर / 7 मीटर सड़कों के चौड़ीकरण का कार्य पूरा हो चुका है। जबकि 4413.15 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत पर चार लेन / 10 मीटर / 7 मीटर लंबाई वाली एक हजार पाँच सौ आठ (1508) कि.मी. सड़कों के चौड़ीकरण का कार्य प्रगति पर है।
- नर्मदा नदी पर डभोई-शिनोर-मालसर-अशा सड़क पुल, साबरमती नदी पर खेड़ा-धोळका सड़क पुल, वात्रक नदी पर हरियाला-रघवानज चौकड़ी सड़क सहित 695.19 करोड़ रुपये की लागत से **27 नये पुलों का निर्माण पूरा हो चुका है।** जबकि दो हजार चार सौ पच्चीस दशमलव पन्द्रह (2,425.15) करोड़ रुपये की लागत से **62 पुलों का कार्य प्रगति पर है।**
- सापुतारा-शबरीधाम-सोनगढ़-शेरूला-जरवानी से स्टैच्यू ऑफ यूनिटी तक नर्मदा, तापी और डांग जिलों से गुजरने वाली 237.10 किमी लंबी सड़कों को दो चरणों में 10 मीटर तक चौड़ा करने की योजना है। प्रथम चरण में 92.50 किमी लंबाई की मौजूदा सड़कों को 10 मीटर तक चौड़ा करने का कार्य प्रगति पर है।
- मेहसाणा-पालनपुर सड़क की 61 किमी लंबाई में 443 करोड़ रुपये की लागत से मौजूदा चार-लेन सड़क का बहुउद्देश्यीय मार्ग के साथ छह लेन का काम पूरा हो गया है।
- **मुख्यमंत्री ग्राम सड़क योजना:** वर्ष 2023-24 में एक हजार एक सौ उन्नीस (1119) करोड़ रुपये की लागत से दो हजार नवासी (2089) किमी. लंबाई के कुल 921 सड़क/पुल कार्य स्वीकृत किये गये हैं जिनका कार्य प्रगति पर है।
- भारत सरकार ने **प्रधानमंत्री ग्राम सड़क योजना चरण-3** के अंतर्गत वर्ष 2021 में एक हजार सात सौ उनचास दशमलव बासठ (1749.62) करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से तीन हजार पन्द्रह (3015) किलोमीटर लंबी ग्रामीण सड़कों को 5.50 मीटर चौड़ा करने के 304 कार्यों को अनुमोदन दिया गया है। जिसमें से दो हजार तीन सौ चौहत्तर (2374) किमी लंबाई के 230 कार्य पूर्ण हो चुके हैं। जबकि 553 कि.मी. लंबाई के 66 कार्य प्रगति पर हैं।

- ओखा और बेट द्वारका को जोड़ने वाला **सिग्नेचर ब्रिज**, जो राष्ट्रीय महत्व के धार्मिक स्थल के साथ-साथ पर्यटन स्थल के विकास के लिए भी बहुत महत्वपूर्ण है उसका कार्य प्रगति पर है। जिसके अंतर्गत अरब सागर के ऊपर ओखा और बेट द्वारका को जोड़ता 4.56 कि.मी. का एप्रोच रोड एवं चार लेन केबल स्टे ब्रिज का निर्माण **962 करोड़ रुपये की लागत से पूरा होने वाला है।**
- गांधीनगर में 595.50 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से विभिन्न श्रेणियों के दो हजार पाँच सौ छिहत्तर (2576) सरकारी आवासों का निर्माण तथा माननीय विधायकों के लिए 290 करोड़ की अनुमानित लागत से नये सदस्य आवास का निर्माण कार्य अभी प्रगति पर है।
- राजभवन में 60 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से विभिन्न स्तरों के 136 आवासों का निर्माण कार्य प्रगति पर है।
- गांधीनगर-कोबा-हांसोल (हवाई अड्डा) रोड पर **रक्षाशक्ति सर्कल (धोळाकुवा)** में 50 करोड़ रुपये का **फ्लाई ओवर ब्रिज पूरा हो गया है।**
- भरूच, जामनगर और गोधरा में 13.90 करोड़ रुपये की लागत से **अतिथि गृहों** का कार्य पूरा हो चुका है, जबकि भावनगर और पोरबंदर में 12.18 करोड़ रुपये की लागत से अतिथि गृहों का काम प्रगति पर है। वीजापुर और धानपुर में 4.17 करोड़ रुपये की लागत से विश्राम गृह पूरे कर लिए गए हैं।

परिवहन

गुजरात इलेक्ट्रिक वाहन नीति

- गुजरात सरकार पर्यावरण के मुद्दे को लेकर हमेशा गंभीर रही है और इसीलिए उसने पेट्रोल डीजल वाहनों की जगह इलेक्ट्रिक वाहनों को बढ़ावा देने के लिए इलेक्ट्रिक वाहन नीति लागू करके एक बहुत ही महत्वाकांक्षी निर्णय लिया है। यह पॉलिसी चार साल की अवधि के लिए जारी रहेगी। जिसमें करीब दो लाख इलेक्ट्रिक वाहनों को सब्सिडी दी जाएगी।
- वाहन की बैटरी क्षमता के आधार पर दोपहिया वाहनों के लिए सब्सिडी का पैमाना अधिकतम बीस हजार (20,000) रुपये, तिपहिया वाहनों के लिए अधिकतम पचास हजार (50,000) रुपये, एवं चार पहिया वाहनों के लिए अधिकतम एक लाख पचास हजार (1,50,000) रुपये निर्धारित किया गया है।
- अब तक सत्तानबे हजार पाँच सौ चौरानबे (97,594) लोगों के खाते में सब्सिडी के रूप में कुल 255.18 करोड़ रुपये जमा किये जा चुके हैं।

वाहन स्क्रेपिंग नीति

- पुराने अनफिट वाहन दुर्घटनाओं का एक प्रमुख कारण हैं और प्रदूषण का भी कारण बनते हैं। ऐसे अनफिट वाहनों के उचित निस्तारण हेतु वाहन स्क्रेपिंग नीति दिनांक 13-अगस्त-2021 माननीय प्रधानमंत्री जी द्वारा गांधीनगर में अनावरण किया गया। इस नीति के तहत राज्य में कुल पांच स्क्रेपिंग सुविधाएं स्वीकृत की गई हैं। इसकी वार्षिक स्क्रेपिंग क्षमता 3 लाख वाहनों की है।

वाहन फिटनेस निरीक्षण हेतु पीपीपी आधारित स्वचालित परीक्षण स्टेशन

- राज्य सरकार द्वारा केन्द्र सरकार के दिशा-निर्देशों के अनुरूप पीपीपी आधार पर ऑटोमेटेड फिटनेस सेंटर स्थापित करने की नीति लागू की गई है।
- वर्तमान में, परिवहन आयुक्त के कार्यालय द्वारा 25 स्वचालित परीक्षण स्टेशनों को अंतिम पंजीकरण प्रमाण पत्र जारी किया गया है और कुल 180 स्वचालित परीक्षण स्टेशनों को सशर्त प्रारंभिक अनुमोदन दिया गया है।

वाहन एवं सारथी की फेसलेस सेवाओं का शुभारंभ

- परिवहन विभाग के द्वारा ई-केवाईसी की मदद से कुल 20 सेवाएं और मोबाइल ओटीपी की मदद से 8 सेवाएं मिलाकर कुल 28 सेवाएं फेसलेस के रूप में शुरू की गई हैं। इसके क्रियान्वयन से वर्ष 2023-24 में नवम्बर-23 तक कुल तीन लाख चार हजार सात सौ सडसठ (3,04,767) लोग ड्राइविंग लाइसेंस संबंधी सेवाओं से तथा कुल एक लाख चौरानबे हजार चार सौ पैंतीस (1,94,435) लोग वाहन सेवाओं से लाभान्वित हुए हैं।

डिजिटल चालान और स्मार्ट प्रवर्तन

- इस वर्ष मोटर वाहन विभाग द्वारा कुल 35 अत्याधुनिक इंटरसेप्टर वाहन खरीदे गए हैं। जो स्मार्ट प्रवर्तन के उद्देश्य से स्पीड गन, कैमरे और सार्वजनिक संबोधन प्रणाली से सुसज्जित हैं। राज्य में कुल 58 चेक प्वाइंट पर इस इंटरसेप्टर से सघन ऑपरेशन किया जाता है।
- दिनांक 01/04/2023 से अब तक 31.24 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत पर सुरेंद्रनगर, मोरबी (नया), धानपुर, डेसर, लिमखेड़ा, महुवा, राजकोट (सैटेलाइट) वसो, चकलासी में बस स्टेशन में कुल मिलाकर 9 इकाइयाँ का प्रारंभ किया गया है।
- वर्ष 2023-24 में 28 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से कुकरवाडा, लोधिका, उमरगाम, सुङ्गाम, मातानो मढ़, गरबाडा आदि मिलाकर कुल 13 नवीन बस स्टेशन का निर्माण तथा 36 करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से विजापुर, हारिज, चंडोला, अंजार आदि को मिलाकर कुल 9 नवीन डिपो-वर्कशॉप का निर्माण एवं 32 करोड़ रुपये की लागत से भावनगर, वलसाड, कृष्णनगर-नरोडा और जामनगर में कुल 4 नई कर्मचारी कॉलोनियां कार्यान्वित की जा रही हैं।

बंदरगाह

बंदरगाहों का विकास

निजी निवेश के माध्यम से विकास के साथ-साथ, गुजरात मैरीटाइम बोर्ड मौजूदा बंदरगाहों को भी विकसित करने के लिए प्रतिबद्ध है।

- छारा में चार हजार दो सौ तिरानबे (4293) करोड़ रुपये के निजी निवेश से नवनिर्माण एलएनजी टर्मिनल वर्ष 2024 में चालू होने वाला है और भावनगर बंदरगाह के उत्तरी भाग में चार हजार चौबीस (4024) करोड़ रुपये की अनुमानित लागत पर एक ब्राउनफील्ड बंदरगाह (सीएनजी टर्मिनल और अन्य टर्मिनल) विकसित करने की योजना है। योजना निवेश के लिए रियायती समझौते को मंजूरी दी गई है।
- दहेज में बंदरगाह सुविधाओं के विस्तार के हिस्से के रूप में, मेसर्स पेट्रोनेट एलएनजी द्वारा एक हजार सात सौ (1700) करोड़ रुपये के निजी निवेश से तीसरी जैटी के विकास के

प्रस्ताव को सैद्धांतिक मंजूरी दी गई है और मेसर्स गुजरात केमिकल पोर्ट टर्मिनल (जीसीपीएल) का एक हजार दो सौ (1200) करोड़ रुपये की अनुमानित लागत से एक और जैटी विकसित करने का निर्माण कार्य प्रगति पर है।

- मत्स्य पालन गतिविधियों को बढ़ावा देने के लिए एक हजार तीन सौ (1300) करोड़ रुपये की लागत से वेरावल, माढ़वाड और सुत्रापाड़ा में मत्स्य बंदरगाहों के विकास कार्य शुरू किए गए हैं।

राजस्व प्रबंधन

- राजस्व विभाग के परिपत्र दिनांक 13-04-2023 द्वारा गुजरात राज्य में स्थापित सभी नवीकरणीय ऊर्जा परियोजनाओं को गुजरात भूमि राजस्व संहिता की धारा -65 (बी) के तहत डीमंड एनए अनुमति प्राप्त करने हेतु निर्देश प्रसारित किये जा चुके हैं और दिनांक 08.05.2023 के संकल्प में पवन/सौर/पवन-सौर संकर ऊर्जा जैसे गैर-पारंपरिक ऊर्जा स्रोतों का उपयोग करके हरित हाइड्रोजन के उत्पादन के लिए सरकारी बंजर भूमि को पट्टे पर आवंटित करने के संबंध में एक नीति जारी की गई है।

संपत्ति कार्ड

- स्वामित्व योजना के तहत प्रदेश के कुल एक हजार आठ सौ उनचास (1849) गांवों में दो लाख सत्तासी हजार पाँच सौ चौहत्तर (2,87,574) संपत्ति कार्ड जारी किये गये हैं। शहरी और ग्रामीण संपत्ति कार्ड बनाने की योजनाओं के तहत एक लाख चौतीस हजार सात सौ अट्ठासी (1,34,788) संपत्ति कार्ड और गैर-कृषि योजना के तहत कुल पचास हजार तीन सौ अड़सठ (50,368) संपत्ति कार्ड दिए गए हैं। इस प्रकार, संपत्ति धारकों को कुल चार लाख बहत्तर हजार सात सौ तीस (4,72,730) नए संपत्ति कार्ड जारी किए गए और उन्हें उनकी अपनी संपत्ति का स्वामित्व का अधिकार/आधार दिया गया।

iMojni

- iMojni पोर्टल पर प्राप्त कुल तीन लाख छह हजार इक्कीस (3,06,021) माप आवेदनों में से दो लाख इक्यानबे हजार पाँच सौ इक्यानबे (2,91,591) माप आवेदनों का निस्तारण कर दिया गया है।
- iMojni सॉफ्टवेयर का iORA के साथ एकीकरण करते हुए, iMojni एप्लिकेशन ने दिनांक 21.12.2023 तक गैर-कृषि ऑर्डरों से चौवालीस हजार छह सौ तिरपन (44,653) ऑटो-जेनरेटेड माप अनुप्रयोगों में से इकतालीस हजार सात सौ तीन (41,703) आवेदनों का निपटान किया है।

दस्तावेज़ की प्रमाणित प्रति घर बैठे प्राप्त करने की सुविधा

- लोगों को घर बैठे दस्तावेज़ की प्रमाणित प्रति ऑनलाइन प्राप्त करने की सुविधा दिनांक 25.12.2021 से iORA पोर्टल पर उपलब्ध करा दी गई है। दिनांक 01.01.2023 से दिनांक 30.11.2023 तक कुल पैसठ हजार छह सौ अड़तालीस (65,648) आवेदन प्राप्त हुए हैं और तदनुसार तीन करोड़ तिरानबे लाख अट्ठासी हजार आठ सौ (3,93,88,800) रुपये की आय प्राप्त की गई है।

कानून और प्रबंधन

मेरी सरकार यह सुनिश्चित करने के उद्देश्य को पूरा करने के लिए प्रतिबद्ध है कि सभी वर्गों के लोग शांति और समृद्धि से रहें, राज्य के लोगों का समग्र विकास हो, राज्य में समग्र शांति और सुरक्षा हो, पुलिस और जनता के बीच विश्वास का पुल बने। लोग आपसी सहयोग से अधिक अपराधों को रोकने में सहयोग प्रदान करने दिशा में अग्रसर हों।

नशाबंदी नीति का सख्ती से कार्यान्वयन

- प्रदेश में नशे से संबंधित अपराधों का उन्मूलन मेरी सरकार की प्राथमिकता है। गुजरात सरकार द्वारा गांजा, चरस, अफ्रीम, हेरोइन जैसे नशीले पदार्थों के सेवन से होने वाले प्रदूषण को प्रभावी ढंग से खत्म करने और इस गतिविधि में शामिल अपराधियों को पकड़ने के लिए एक अभियान चलाया गया है। जिसके भाग स्वरूप, भारतीय तटरक्षक बल और अन्य एजेंसियों की मदद से, गुजरात पुलिस जनवरी-2023 से अक्टूबर-2023 तक गुजरात राज्य में मादक पदार्थों के आयात के नापाक इरादों के खिलाफ सतर्क रही और इसके तहत 476 मामले दर्ज किए गए। प्रदेश में एनडीपीएस एक्ट (द नारकोटिक ड्रग्स एंड साइकोट्रोपिक सब्सटेंसेज एक्ट) के तहत देशभर में 637 आरोपियों को गिरफ्तार कर लगभग एक हजार पांचसो छह (1506) करोड़ रुपये जब्त कर देश के युवाओं को नशीले पदार्थों के संक्रमण से बचाने का ईमानदार प्रयास किया गया है।
- गुजरात राज्य में एन.डी.पी.एस. मामलों के त्वरित निपटान के लिए अहमदाबाद, वडोदरा और राजकोट में विशेष अदालतें शुरू की गई हैं। साथ ही, राज्य स्तर पर एक ठोस प्रयास के तहत एक 'एंटी-नारकोटिक्स टास्क फोर्स' का गठन किया गया है।

साइबर क्राइम

- देश में आर्थिक अपराधों का प्रचलन बहुत व्यापक है। वित्तीय अपराधों और साइबर अपराध संबंधी शिकायतों के निवारण के लिए I4C (भारतीय साइबर अपराध समन्वय केंद्र), NCCRP पोर्टल (राष्ट्रीय साइबर अपराध रिपोर्टिंग पोर्टल), और साइबर अपराध हेल्पलाइन नंबर-1930 प्रभावी ढंग से कार्य कर रहे हैं।

महिला सुरक्षा

- गुजरात राज्य में महिलाओं के खिलाफ अपराध मामलों को संबोधित करने के लिए इन्वेस्टिगेटिव यूनिट फॉर क्राइम अगेंस्ट वुमन (I.U.C.A.W) दिनांक 30/05/2017 से 26 जिलों में महिला पुलिस स्टेशनों में कार्य कर रही है।
- महिलाओं और बच्चों पर अत्याचार के संबंध में POCSO मामलों में समय पर आरोप पत्र दायर करने और निगरानी के लिए ITSSO पोर्टल (यौन अपराधों के लिए जांच ट्रैकिंग सिस्टम) को कार्यान्वित कर दिया गया है।

सुरक्षा सेतु सोसायटी

- सुरक्षा सेतु सोसायटी के तहत वर्ष 2023-24 के लिए एक लाख उनतालीस हजार एक सौ (1,39,100) महिलाओं को आत्मरक्षा प्रशिक्षण देने के लक्ष्य के विरुद्ध अक्टूबर-2023 तक इक्यानबे हजार तीन सौ चौरासी (91,384) महिलाओं को आत्मरक्षा प्रशिक्षण दिया गया है।

- सुरक्षा सेतु सोसायटी के अंतर्गत अप्रैल-2023 से अक्टूबर-2023 तक कुल अट्ठासी हजार तीन सौ इकसठ (88,361) बच्चों को यातायात नियमों की जानकारी एवं प्रशिक्षण प्रदान किया गया।

वित्तीय प्रबंधन करों का ऑनलाइन भुगतान

- राज्य करों की समय पर ऑनलाइन वसूली के लिए साइबर ट्रेजरी पोर्टल कार्यरत है।
- एकीकृत वित्तीय प्रबंधन प्रणाली के तहत राज्य के करदाताओं को इंटरनेट बैंकिंग सुविधा के माध्यम से ऑनलाइन कर भुगतान की सुविधा उपलब्ध करायी गयी है। वर्तमान में जीएसटी, प्रोफेशनल टैक्स, रॉयल्टी, रोड टैक्स, स्टाम्प ड्यूटी आदि आय ऑनलाइन एकत्र की जाती है।

ई-पेमेन्ट

- राज्य के सभी निकासी एवं संवितरण अधिकारियों को डिजिटल हस्ताक्षर जारी किये गये हैं, जिसके माध्यम से ई-पेमेंट सीधे बैंक खातों में जमा किया जाता है।
- आईएफएमएस के तहत सभी कर्मचारियों, पेंशनभोगियों और संबंधित लाभार्थियों के खातों में सीधे राशि जमा करने के लिए राज्य के सभी 33 जिला कोष कार्यालयों में ई-भुगतान सुविधा लागू की जा रही है।

पेंशनभोगियों के लिए सुविधा उपलब्ध करवाई गई

- प्रदेश के लगभग पाँच लाख दस हजार नौ सौ चौहत्तर (5,10,974) पेंशनभोगियों की पेंशन का भुगतान कोषागार कार्यालयों के माध्यम से ई-पेमेंट के माध्यम से किया जाता है।
- जिन जिलों में पेंशनभोगियों की संख्या अधिक है, वहां राज्य सरकार द्वारा एक अलग पेंशन भुगतान कार्यालय शुरू किया जाता है ताकि पेंशनभोगियों को परेशानी न हो। अब तक अहमदाबाद, गांधीनगर, वडोदरा, राजकोट, सूरत जिलों में अलग-अलग पेंशन वितरण कार्यालय शुरू किए जा चुके हैं।
- पेंशनभोगियों के लिए घर पर ही अपनी जीवन प्रत्याशा की जांच करने के लिए "जीवन प्रमाण पोर्टल" की सुविधा उपलब्ध कराई गई है।
- पेंशनभोगी अपनी विस्तृत मासिक पेंशन जानकारी पेंशन पोर्टल गुजरात से ऑनलाइन प्राप्त कर सकते हैं।
- नई बढी हुई पेंशन योजना के तहत दिनांक 30-11-2023 तक दो लाख छियालीस हजार छह सौ पचासी (2,46,685) लाभार्थियों ने केंद्रीकृत योजना के तहत PRAN (स्थायी सेवानिवृत्ति खाता संख्या) प्राप्त कर लिया है और उनका मासिक योगदान और राज्य सरकार का योगदान केंद्रीकृत योजना के तहत जमा किया जाता है।

- गुजरात सामूहिक समूह (जनता) दुर्घटना बीमा योजना के तहत कुल 3.94 करोड़ से अधिक लाभार्थी शामिल हैं।
- इस योजना के तहत किरायेदार किसान, किरायेदार किसान के पति या पत्नी, उनके सभी बच्चे, असंगठित श्रमिक, गुजरात के प्राथमिक से कॉलेज तक के विद्यार्थी, पुलिसकर्मी, विधवाएं, दिव्यांग, हीरा कारीगर जैसे लाभार्थी शामिल हैं।
- चालू वित्तीय वर्ष 2023-24 में नवम्बर-2023 तक राज्य को अस्सी हजार चार सौ सतहत्तर (80,477) करोड़ रुपये की आय प्राप्त हुई है।
- **जीएसटी कानून के तहत पंजीकरण** की पूरी प्रक्रिया को पारदर्शी बनाने, इज ऑफ डूइंग बिजनेस को बढ़ावा देने और ईमानदार करदाताओं को शीघ्रता से पंजीकरण नंबर प्राप्त कराने के उद्देश्य से "**बायोमेट्रिक आधारित आधार प्रमाणीकरण**" की प्रक्रिया को पूरे देश में एक पायलट प्रोजेक्ट के रूप में गुजरात राज्य में लागू किया गया है। पंजीकृत आवेदक को अपने व्यवसाय स्थल से अधिक दूर न जाना पड़े, इसके लिए प्रदेश में कुल 12 स्थानों पर **जीएसटी सुविधा केन्द्र** स्थापित कर उन्हें "स्टेट ऑफ आर्ट" के रूप में विकसित किया गया है। यह सभी केंद्र अत्याधुनिक तकनीकी उपकरणों और दक्ष कर्मचारियों से सुसज्जित हैं।

खेल एवं सांस्कृतिक गतिविधियाँ

राज्य सरकार द्वारा प्रदेश की भव्य ऐतिहासिक, साहित्यिक एवं सांस्कृतिक विरासत को गरिमामय ढंग से प्रदर्शित करने, युवाओं, कलाकारों एवं कुशल खिलाड़ियों को बढ़ावा देने तथा उनकी प्रतिभा से देश-दुनिया को परिचित कराने के लिए बहुआयामी कार्यक्रम सफलतापूर्वक क्रियान्वित किये गये हैं।

- वर्ष 2010 से प्रारंभ हुए **खेल महाकुंभ** के अंतर्गत राज्य सरकार द्वारा प्रत्येक वर्ष ग्राम स्तर से लेकर राज्य स्तर तक विभिन्न प्रतियोगिताओं का आयोजन किया जाता है। वर्ष 2024 में शुरू हुए **खेल महाकुंभ 2.0** में अनुमानित 66 लाख खिलाड़ियों ने उत्साहपूर्वक पंजीकरण कराया है। विजेता खिलाड़ियों को भारत सरकार के **डीबीटी (डायरेक्ट बेनिफिट ट्रांसफर)** दृष्टिकोण के अनुसार आरटीजीएस के माध्यम से भुगतान किया जाएगा।
- भारत सरकार के नवोन्मेषी दृष्टिकोण को आगे बढ़ाते हुए देश के सभी **राज्यों का स्थापना दिवस समारोह गुजरात के राजभवन में** मनाया जा रहा है। अब तक 23 राज्य के स्थापना दिन मनाया गया है। जिसमें उन राज्यों के सांस्कृतिक दलों को गांधीनगर में आमंत्रित कर कार्यक्रम प्रस्तुत किया गया है।
- भारत की आजादी के 75वें वर्ष के जश्न के तहत, भारत सरकार ने देशवासियों में देशभक्ति जगाने के लिए "आजादी का अमृत महोत्सव" के तहत 12 मार्च 2021 से 15 अगस्त 2023 तक 75 सप्ताह तक विभिन्न कार्यक्रम आयोजित किए। इन कार्यक्रमों में 75 वर्ष के स्वतंत्रता के पांच स्तंभों संघर्ष, विचारों, उपलब्धियों, कार्यों और संकल्पों पर विशेष जोर दिया गया।

- "मेरी मिट्टी मेरा देश" अभियान के तहत नई दिल्ली में आयोजित एक भव्य समारोह में माननीय प्रधानमंत्री द्वारा "आज़ादी का अमृत महोत्सव पुरस्कार" से सम्मानित शीर्ष 3 राज्यों में, गुजरात दूसरे स्थान पर है। राज्य के सामान्य क्षेत्रों और आदिवासी क्षेत्रों में सरकारी जिला/तहसील पुस्तकालयों के नए स्मार्ट भवन का निर्माण कार्य प्रगति पर है। वडोदरा, आणंद, जामनगर, भरूच और व्यारा में कार्यरत सरकारी पुस्तकालयों को स्मार्ट पुस्तकालयों के रूप में विकसित करना और राज्य केंद्रीय पुस्तकालय, गांधीनगर का आधुनिकीकरण प्रगति पर है।
- गुजरात साहित्य अकादमी द्वारा विश्व मातृभाषा दिवस पर 'मातृभाषा महोत्सव' का आयोजन किया गया। जिसके तहत गुजरात के 300 से अधिक लेखक विभिन्न स्थानों पर मौजूद थे। मातृभाषा महोत्सव में कवि सम्मेलन, संगोष्ठी जैसे विभिन्न कार्यक्रम आयोजित किये गये।

विज्ञान और प्रौद्योगिकी

सूचना और प्रौद्योगिकी से संबंधित विनिर्माण और सेवा कंपनियों को स्थापित करने और विस्तार करने के लिए प्रोत्साहन प्रदान करना और राज्य सरकार आईटी/आईटीईएस नीति विज्ञान एवं प्रौद्योगिकी विभाग द्वारा कार्यान्वित की जाती है।

- भारत को सेमीकंडक्टर क्षेत्र में आत्मनिर्भर बनाने के लिए केंद्र सरकार द्वारा सेमीकंडक्टर कार्यक्रम शुरू किया गया था, जिसके तहत गुजरात में सेमीकंडक्टर निर्माण के लिए निवेश आकर्षित करने हेतु गुजरात सरकार द्वारा एक अनूठी सेमीकंडक्टर नीति शुरू की गई थी। गुजरात पृथक सेमीकंडक्टर नीति और मिशन बनाने वाला देश का पहला राज्य बन गया है, जो हमारे लिए गर्व की बात है।
- अग्रणी अमेरिकी सेमीकंडक्टर मेमोरी विनिर्माण कंपनी माइक्रोन द्वारा साणंद जीआईडीसी, गुजरात को अपने नए सेमीकंडक्टर प्लांट और अनुमानित बाईस हजार पांचसो करोड़ की लागत से सेमीकंडक्टर असेंबली टेस्ट मार्किंग पैकेजिंग (एटीएमपी) परियोजना के लिए चुना गया है। गुजरात में देश की सर्वप्रथम सेमीकंडक्टर चीप का वाणिज्यिक उत्पादन 2025 से शुरू होगा। यह परियोजना गुजरात में उच्च कौशल के साथ पाँच हजार (5000) नए प्रत्यक्ष और पंद्रह हजार (15000) अप्रत्यक्ष रोजगार के अवसर पैदा करेगी।
- इस परियोजना की स्थापना से गुजरात सेमीकंडक्टर विनिर्माण से संबंधित अन्य आपूर्ति श्रृंखला उद्योगों के लिए पहली पसंद का गंतव्य बन जाएगा।
- अब तक सावली टेक्नोलॉजी एंड बिजनेस इनक्यूबेटर (STBI) ने 100 से अधिक स्टार्ट-अप और उद्यमियों को इनक्यूबेशन सुविधा प्रदान की है। और 11 संगठनों के साथ एमओयू पर हस्ताक्षर किए गए हैं। बायोस्पेक्ट्रम जैसे प्रतिष्ठित सर्वेक्षण के अनुसार, इस संगठन को तीन वर्षों के लिए देश के शीर्ष पांच सार्वजनिक क्षेत्र के बायो-इनक्यूबेटर्स में स्थान दिया गया है।
- गुजरात बायोटेक्नोलॉजी रिसर्च सेंटर (जीबीआरसी) द्वारा पिछले साढ़े पाँच साल में विभिन्न अंतर्राष्ट्रीय, राष्ट्रीय और राज्य की एजेंसियों से लगभग 78 करोड़ रुपये के अनुसंधान कोष से 45 से अधिक परियोजनाएं चलाई जा रही हैं।

वन एवं पर्यावरण

- गुजरात बायोटेक्नोलॉजी रिसर्च सेंटर भारत सरकार के महत्वपूर्ण प्रमुख कार्यक्रमों जैसे जीनोम इंडिया इनिशिएटिव, इंडियन SARS-CoV-2 जीनोम सीक्वेंसिंग कंसोर्टिया, तत्वम (TATVAM) प्रोजेक्ट में महत्वपूर्ण योगदान दे रहा है।
- गुजरात साइंस सिटी के प्रमुख आकर्षणों में थीम आधारित मंडप, शानदार 3-डी आईमैक्स थिएटर, प्लैनेट अर्थ, नेचर पार्क, लाइफ साइंस पार्क, मल्टीमीडिया लेजर और फाउंटेन शो, हॉल ऑफ साइंस एंड स्पेस आदि शामिल हैं। साइंस सिटी में नव स्थापित **एक्वाटिक गैलरी और रोबोटिक्स गैलरी** पवेलियन विशेष आकर्षण बन गए हैं। साइंस सिटी में विविध आकर्षणों के कारण आगंतुकों की संख्या लगातार बढ़ रही है।
- **आईटी नीति (2016-2021)** के तहत अब तक आईटी औद्योगिक इकाइयों को कुल 136 करोड़ रुपये की सहायता वितरित की जा चुकी है। जबकि **आई.टी./आई.टी.ई.एस. नीति (2022-27)** से गुजरात में एक लाख नई नौकरियाँ पैदा होंगी और गुजरात का आईटी निर्यात आठ गुना बढ़कर 25 हजार करोड़ हो जाएगा।
- **राज्य की इलेक्ट्रॉनिक्स नीति** के तहत अब तक इलेक्ट्रॉनिक्स क्षेत्र की औद्योगिक इकाइयों को कुल 298.63 करोड़ रुपये की सहायता राशि का भुगतान किया जा चुका है। पर्यावरणीय समस्याओं का एकमात्र समाधान वृक्ष-संवर्धन ही है। हमारे सवाल और जरूरतों को ध्यान में रखते हुए अधिक से अधिक क्षेत्र को वृक्षों से आच्छादित करने के लिए विभिन्न योजनाओं के तहत वृक्षारोपण कार्यक्रम लागू किये गये हैं। मृदा और नमी संरक्षण योजना के तहत वृक्षारोपण के अलावा, वर्षा जल को जमीन में उतारने के लिए और कटाव को रोकने के लिए वन तालाबों और चेक बांधों का भी निर्माण किया जाता है। रेगिस्तानी सीमा पर ऐसे पेड़ लगाए जा रहे हैं जो जलवायु और मिट्टी के अनुकूल हों, और तट के किनारे खाड़ी क्षेत्रों में चेर के पेड़ लगाने जैसी योजनाएँ हैं।
- भारतीय वन सर्वेक्षण 2021 की रिपोर्ट के अनुसार, गुजरात में **वन आवरण** (वन क्षेत्र और गैर-वन क्षेत्र) 2019 की तुलना में बढ़ा है। 2019 में कुल वन क्षेत्र चौदह हजार आठ सौ सत्तावन (14,857) वर्ग किमी था, जो 2021 की रिपोर्ट के अनुसार बढ़कर चौदह हजार नौ सौ छब्बीस (14,926) वर्ग किमी हो गया है।
- राज्य सरकार के **घास सुधार कार्यक्रम** के अथक प्रयासों से घास उत्पादन में अविश्वसनीय उपलब्धि हासिल हुई है, पिछले 10 वर्षों में घास उत्पादन में 3.53 गुना वृद्धि हासिल की गई है। साथ ही वर्ष 2022-23 में 239 लाख किलोग्राम घास का उत्पादन किया गया है।
- वन क्षेत्र के आसपास रहने वाले लोगों को बांस की उपलब्धता बढ़ाने और उनकी आजीविका के साधन बढ़ाने के लिए 2021-22 और 2022-23 में पच्चीस हजार साठ (25,060) हेक्टेयर में बांस सुधार कार्य किया गया है, जिसके परिणामस्वरूप वनवासियों को लगभग 95 लाख बाँस का निःशुल्क वितरण किया गया है।
- **"74वें वन महोत्सव"** के आयोजन के दौरान राज्य में 10.40 करोड़ पौधे वितरित करने की योजना बनाई गई थी, जिसके सापेक्ष नवम्बर-2023 तक 10.08 करोड़ पौधे वितरित किये जा चुके हैं।

- प्रदेश में इस वर्ष 31 (इकतीस) पवित्र उपवन तैयार करने की योजना के विरुद्ध नवम्बर-2023 तक 12 उपवन तैयार किये जा चुके हैं। एवं 122 वन कुटीर तैयार करने की योजना के सापेक्ष नवम्बर-2023 तक 40 वन कुटीर तैयार किये जा चुके हैं।
- राज्य में एशियाई शेरों की संख्या 2005 में 359 से बढ़कर 2020 में 674 हो गई, जो 29% की वृद्धि है। 2021-22 में 15.07 लाख पर्यटक और 2022-23 में 19.70 लाख पर्यटक गिर अभ्यारण्य आये।

प्रशासनिक सुधार

चिंतन शिविर

- 10वां राज्य स्तरीय चिंतन शिविर 19 मई से 21 मई, 2023 तक गुजरात के नर्मदा जिले के एकतानगर स्थित स्टैच्यू ऑफ यूनिटी में आयोजित किया गया। इस शिविर में माननीय मुख्यमंत्री श्री भूपेन्द्रभाई पटेल, कैबिनेट मंत्री, राज्य स्तरीय मंत्री और कई गणमान्य व्यक्तियों के साथ विषय विशेषज्ञों और अतिथि वक्ताओं के साथ कुल 209 प्रतिभागी उपस्थित थे।
- चिंतन शिविर में स्वास्थ्य और पोषण, शिक्षा में गुणात्मक सुधार, सरकारी और स्वायत्त निकायों के कर्मचारियों के लिए प्रशिक्षण और क्षमता निर्माण, ग्रामीण क्षेत्रों में बुनियादी ढांचे और क्षमता निर्माण, शहरीकरण और बुनियादी ढांचे के विकास पर चर्चा की गई और सिफारिशें प्रस्तुत की गईं।

सरदार पटेल लोक प्रशासन संस्थान

- सरदार पटेल इंस्टीट्यूट ऑफ पब्लिक एडमिनिस्ट्रेशन (स्पीपा) यूपीएससी सिविल सेवा परीक्षा के लिए उम्मीदवारों को मुफ्त कोचिंग प्रदान करता है। संघ लोक सेवा आयोग सिविल सेवा परीक्षा 2022 के अंतिम परिणाम में स्पीपा के कुल 16 उम्मीदवार उत्तीर्ण हुए हैं। 1992 में संस्थान की स्थापना के बाद से अब तक कुल 260 अभ्यर्थी सफल हुए हैं।

आयोजन

विकसित गुजरात@2047

- विजन डॉक्यूमेंट के रूप में गुजरात राज्य विकसित गुजरात @2047 रिपोर्ट दिनांक 10 जनवरी, 2024 को वाइब्रेंट गुजरात ग्लोबल समिट 2024 में प्रकाशित, जो देश में पहली बार हुआ। यह दस्तावेज नीति आयोग, राज्य सरकार के विभिन्न विभागों, संगठनों और अन्य भागीदारों के साथ चर्चा के बाद तैयार किया गया है। ये दस्तावेज "अच्छी तरह से जीना" और "अच्छी तरह से कमाई" के सिद्धांतों के अनुरूप, स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, उद्योग और बुनियादी ढांचे जैसे विभिन्न क्षेत्रों के लिए अल्पकालिक और दीर्घकालिक (2047 तक) लक्ष्य निर्धारित करते हैं। इस प्रकार, यह दस्तावेज अपनी समय सीमा के भीतर एक विशिष्ट दिशा में गुजरात के विकास के लिए नीति निर्माण के लिए एक मार्गदर्शक के रूप में काम करेगा।

सूचना एवं प्रसारण

- राज्य सरकार की विभिन्न कल्याणकारी योजनाओं की जानकारी राज्य के अंदरूनी इलाकों के लोगों को शीघ्रता से उपलब्ध कराने के उद्देश्य से सूचना विभाग द्वारा डॉक्यूमेंट्री फिल्में, विशेष मल्टी मीडिया डॉक्यूमेंट्री के साथ-साथ टीवी क्विज़ और रेडियो जिंगल का निर्माण किया जाता है। गुजरात सूचना विभाग ने संचार के सभी क्षेत्रों का समुचित उपयोग करके गुजरात के धरतीपुत्रों और कृषि को प्राकृतिक खेती की ओर स्थानांतरित करने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाई है।

- सूचना विभाग ने पत्रकारों के लिए सामूहिक समूह बीमा योजना लागू की है। इस योजना के अंतर्गत 25 से 60 वर्ष की आयु के मान्यता प्राप्त पत्रकार शामिल हैं। इस योजना के तहत प्राकृतिक मृत्यु की स्थिति में रु. एक लाख तथा दुर्घटना से मृत्यु होने पर पांच लाख रुपये का बीमा कवर दिया जाता है। जिसके अंतर्गत एक हजार एक सौ बयासी (1182) अधिस्वीकृत पत्रकारों को बीमा कवर प्रदान किया गया है।

कुटीर एवं ग्रामोद्योग

- वन डिस्ट्रिक्ट वन प्रोडक्ट कार्यक्रम का उद्देश्य उपभोक्ताओं को स्थानीय स्तर पर बने उत्पादों को खरीदने के लिए प्रोत्साहित करके जागरूकता बढ़ाना, बिक्री बढ़ाना और स्थानीय अर्थव्यवस्थाओं का समर्थन करना है। G20 शिखर सम्मेलन में राज्यों के वन डिस्ट्रिक्ट वन प्रोडक्ट उत्पादन को व्यापक रूप से प्रदर्शित किया गया।
- केंद्र सरकार द्वारा प्रदान की गई "पीएम-विश्वकर्मा" नामक इस नई योजना का उद्देश्य कारीगरों के उत्पादों और सेवाओं की गुणवत्ता में सुधार करना है, और यह भी सुनिश्चित करना है कि विश्वकर्मा स्थानीय और वैश्विक मूल्य श्रृंखलाओं से जुड़े। इस योजना का उद्देश्य विश्वकर्मा यानी कारीगरों और हस्तशिल्पियों को अपने संबंधित व्यापार में मूल्य संवर्धन श्रृंखला को आगे बढ़ाने में सक्षम बनाने के लिए शुरू से अंत तक समग्र समर्थन प्रदान करना है। इसके तहत गुजरात सरकार ने राज्य के सभी जिलों में बड़ी संख्या में पेशेवर कारीगरों का सत्यापन किया है, जिन्हें जल्द ही बुनियादी प्रशिक्षण दिया जाएगा। ताकि उनमें उद्यमिता कौशल विकसित हो सके।

नागरिक उड्डयन

- राज्य सरकार द्वारा स्वास्थ्य क्षेत्र में 21 मार्च 2022 से शुरू की गई एयर एम्बुलेंस सेवा के तहत जनवरी 2023 से दिसंबर 2023 तक रोगियों के लिए 10 चिकित्सा उड़ानें और 15 मानव अंगों को सफलतापूर्वक पहुंचाई गई हैं। पर्यटन क्षेत्र ने विमानन के आकर्षण को पूरा करने के लिए साबरमती रिवरफ्रंट और धोरडो कच्छ रणोत्सव के दौरान हेलीकॉप्टर आनंद सवारी सेवाएं शुरू की हैं। इसके अलावा 'उड़ान' योजना के तहत प्रदेश के शहरों से दूसरे राज्यों के लिए उड़ानें शुरू की गई हैं।

न्यायतंत्र

- वाहन कानूनों का उल्लंघन करने वालों को आरटीओ और ट्रैफिक पुलिस द्वारा जारी ई-चालान के लिए नागरिकों को होने वाली असुविधा से बचाने के लिए विभाग द्वारा कुल 20 वर्चुअल ट्रैफिक कोर्ट स्थापित किए गए हैं।
- राज्य में न्यायिक कार्यवाही में तेजी लाने हेतु माननीय उच्च न्यायालय की अनुशंसा के अनुसार जिला जज के कुल 101 पद, मेट्रोपोलिटन मजिस्ट्रेट के कुल 25 पद, सिविल जज के कुल 05 पद सृजित किये गये हैं। इसी प्रकार, न्यायिक कार्यवाही में तेजी लाने के लिए अधीनस्थ न्यायालयों में कुल चार हजार सात सौ छब्बीस (4726) नए स्टाफ पद सृजित किए गए हैं।
- वर्ष 2023 में सूरत, भावनगर, पाटण, देवभूमि द्वारका (खंभाळिया), राजकोट और वडोदरा में सार्वजनिक ट्रस्टों के संयुक्त चैरिटी आयुक्त चैरिटी और पंजीकरण कार्यालयों के भवनों के निर्माण के लिए भूमिपूजन किया गया है।

क्लाइमेट चेंज

- वर्ष 2023-24 के दौरान राज्य में स्वच्छ एवं हरित ऊर्जा उत्पादन को बढ़ावा देने के लिए राज्य सरकार द्वारा घोषित पवन ऊर्जा नीति-2016 के तहत नवंबर-2023 तक 583.37 मेगावाट क्षमता के और अधिक पवन फार्म चालू किये गये हैं। इस प्रकार राज्य की कुल **पवन ऊर्जा उत्पादन क्षमता** बढ़कर दस हजार तीन सौ बयासी दशमलव पाँच सौ पच्चीस **(10,382.525) मेगावाट** हो गयी है।
- वर्ष 2023-24 के दौरान नवम्बर-2023 तक राज्य में कुल एक हजार छियासी (1086) मेगावाट कुल क्षमता के सौर ऊर्जा संयंत्र चालू किये जा चुके हैं। इस प्रकार राज्य की कुल **सौर उत्पादन क्षमता** बढ़कर दस हजार इकतीस दशमलव तीस **(10,031.30) मेगावाट** हो गयी है।
- वर्ष 2023-24 में विभिन्न सरकारी भवनों, सरकारी महाविद्यालयों, न्यायालय परिसर, पुलिस स्टेशन, सरकारी नागरिक अस्पतालों प्राथमिक स्वास्थ्य केंद्र आदि पर नवम्बर-2023 तक कुल दो हजार चार सौ इक्यावन (2451) भवनों पर 262.41 करोड़ रुपये की लागत से 48.78 मेगावाट का सोलर फोटोवोल्टिक रूफटॉप सिस्टम स्थापित किया गया है।
- वर्ष 2023-24 के दौरान कक्षा 9 से 12 और कॉलेज में पढ़ने वाले विद्यार्थियों के लिए बैटरी चालित दोपहिया वाहन के लिए नवम्बर-2023 तक कुल 2.57 करोड़ रुपये की सब्सिडी प्रदान की गई है।

मुझे पंद्रहवीं विधानमंडल के इस माननीय सदन को संबोधित करने का अवसर मिला है, मुझे यह बताते हुए खुशी हो रही है कि मानवीय संवेदनाओं से भरपूर, आर्थिक प्रगति और मानव शक्ति के विकास से ओत-प्रोत मेरी सरकार आम आदमी के समग्र कल्याण और प्रदेश की विकास यात्रा में सभी नागरिकों की भागीदारी के उद्देश्य से लगातार काम कर रही है। सदैव बड़े समुदाय के हित को प्राथमिकता देने के कार्य से राज्य के विकास का एहसास आम लोगों को हुआ है। मेरी सरकारने अपने दायित्वों का वहन इस तरह से किया है कि लोगों को लग रहा है कि सरकार उनके साथ है। गुजरात देश का ग्रोथ इंजन है और इसे मजबूत बनाना हमारी जिम्मेदारी है।

'सबका साथ, सबका विकास, सबका विश्वास और सबका प्रयास' के नारे के साथ जन कल्याण की अवधारणा को साकार करने के लिए मेरी सरकार द्वारा किए गए महान प्रयासों के परिणामस्वरूप, गुजरात के लोगों में सरकार के प्रति निष्ठा विकसित हुई है। मुझे आशा है कि आप सभी सार्वजनिक जीवन के अपने अनुभवों और जनता की अपेक्षाओं को ध्यान में रखते हुए इस सभागृह में जनता के प्रतिनिधि के रूप में अपना सर्वश्रेष्ठ योगदान देंगे। मैं इस विश्वास के साथ आप सभी को शुभकामनाएं देता हूँ कि आप अधिक से अधिक जनोन्मुख निर्णय लेकर सवा छह करोड़ गुजरातियों के समग्र विकास और उत्थान के लिए सक्रिय रूप से प्रयास करेंगे।

भारत माता की जय

जय जय गरवी गुजरात

*****

सत्यमेव जयते

Government of Gujarat

Address
by
Shri Acharya Devvrat
Governor of Gujarat
to the
Gujarat Legislative Assembly

Gandhinagar
Thursday, 1st February, 2024

Hon'ble Speaker Sir and Hon'ble Members of the Legislative Assembly,

I heartily welcome you all at the auspicious commencement of fourth session of 15th Legislative Assembly. At the commencement of this session, first I fondly remember and bow my head respectfully to Mahatma Gandhi-the devotee of non-violence and truth and the Father of Nation, Sardar Vallabhbhai Patel- the architect of united India, Pujya Ravishankar Maharaj- the silent Worker of people and all the freedom fighters who gave invaluable contribution in the Freedom Movement.

India assumed the presidency of G20 forum last year to brighten its image in many matters at the international level and emphatically give its opinion on global problems. It was successfully hosted in India including Gujarat. The huge success of various 17 meetings held in Gujarat is credited to "Team Gujarat". We have created a unique image of Gujarat by completing G20 meetings with a very good planning. Now onwards Gujarat will be chosen to host such a huge event with timely and time-bound planning. In the opportunity received by India to get G20 presidency under the leadership of Prime Minister Shri Narendrabhai Modi, about 200 various meetings were held at 61 places in the country. Gujarat got the opportunity to host the most number of meetings (17) which we organised with precision and perseverance.

Gujarat is not merely a word of four letters but it is a place to fulfil dreams of millions and crores of people. This image of Gujarat has not been made overnight. This is the result of journey of development started with "Souno Saath Souno Vikaas" before two decades by the then Chief Minister Shri Narendrabhai Modi. A small seed of **Vibrant Gujarat** sowed before two decades i.e. year 2003, has now become a banyan tree. The 10th edition of **Vibrant Gujarat Global Summit** inspired by the Honourable Prime Minister's vision, was successfully held with unprecedented public response during 10th January to 12th January 2024 at Mahatma Mandir, Gandhinagar. The main theme of this global summit was "**get way to the future**". As a part of an effort to take the vibrancy of the summit to all the districts of the State, as a new effort, '**Vibrant Gujarat Vibrant District**' programme was held in the entire State. As this was the first Vibrant Gujarat Summit of Amrit Kaal, it became a milestone in achieving roadmap targets of the State for **Viksit Bharat@2047**. In this Summit, the Heads of four countries(UAE, Mozambique, Timor-Leste and Czech Republic), Ministers of various countries, global CEOs, representatives and intellectuals of multilateral institutions remained present. In this edition, 35 countries joined as a partner countries which is the highest number till date. As a part of Pre-summit and main summit, more than 150 seminars and events were held. During the summit; B2B, B2G, One-to-One meetings, Country seminars and Future Ready MOUs in view of sustainable growth were given importance.

There was grand organization of **Vibrant Gujarat Global Trade Show** as a part of the summit. Honourable Prime Minister released memorable coin and stamp, e-coffee table book and research report ‘Vibrant Gujarat- a role model for the country’ for memorabilia of 20 years of Vibrant Gujarat Summit which has been proved role model for other States too.

The line ‘यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः’ has been truly succeeded by ‘Narishakti Vandan Act’. The State Government has always encouraged women centric development. Women empowerment will be further expedited by the historic ‘Narishakti Vandan Act’. The women will become more competent to perform greater responsibilities in the political field. As a result, the women will contribute in framing policies on women empowerment.

‘Dhorado Ranotsav’ started by the State Government in the year 2006, has become a big support for social, economic and environmental uplift in rural life of the Kutch. Today, Dhordo has become a global identity for tourism. ‘World Tourism’- a United Nations agency has included Dhordo in the list of the World’s best tourism villages. In the “Best Tourism Village-2023’ award ceremony held at Samarkand of Uzbekistan under the auspices of UNTWO, only Dhordo from India was given ‘The best tourism village’ award.

Besides, declaration of Garba-the identity of Gujarat as ‘Intangible Cultural Heritage’ has received global identity to Garba of Gujarat.

To resolve is the first step for success. If one decides to work with determination & well planning is accompanied then door of prosperity along with success gets open. ‘**Viksit Bharat Sankalp Yatra**’ is the step for opening doors of prosperity. The planning of this Yatra is to reach the benefit of the schemes up to the remotest person who is eligible to get them but has not received yet. Besides, it aims at bringing awareness in the citizens through publicity and expansion of the information on the schemes, getting experiences of beneficiaries of Government Schemes through dialogues and achieving 100% target by registering the probable beneficiaries by way of getting prescribed details during the Yatra.

17 schemes including Ayushyaman Bharat Yojana, Pradhanmantri Garib Kalyan Anna Yojana, Pradhanmantri Awaas Yojana, Ujjwala Yojana, Pradhanmantri Kishan Yojana, Kisan Sanman Yojana, Atal Pension Yojana, Encouragement to natural farming and less use of Chemical Fertilizers have been covered during ‘**Viksit Sankalp Bharat Yatra**’.

A dream project of Honourable Prime Minister, **P.M.MITRA**(Mega Integrated Textile Region and apparels-PMMITRA) –to be established in seven States of the country and for the same, an MOU has been signed between State and the Central Government for establishment of PM Mitra Park in 1144 acres at Vansi Borsi of Navsari in Gujarat. In this park, Integrated textile value chain from spinning, weaving, processing, dyeing, printing to garment manufacturing will be created and a world class ‘Plug and Play’ infrastructure will be available.

Bulk Drug Parks are important for significantly reducing the manufacturing cost of bulk drugs and thereby enhancing the competition of the domestic bulk drug industry by providing standard testing and easy access to infrastructure. Keeping the same in mind, the Gujarat Government has submitted a proposal and has received in-principle approval from the Government of India for setting up a Bulk Drug Park in an area of 815.44 hectares at Jambusar in Bharuch District under the ‘‘Promotion of Bulk Drug Park’’ scheme.

The Government of Gujarat splendidly held the historic ‘Saurashtra Tamil Sangamam’ at the auspicious place of Somnath Mahadev to honour cultural heritage of all the States of the nation with a mantra of ‘Ek Bharat- Shreshth Bharat’. This programme was the confluence of cultures of south and western India. This type of programme was held with such a grandeur after a long period of twelve hundred years.

Agriculture and farmer welfare

Gujarat is one of states in a country where growth rate of agriculture sector & industry sector go hand in hand. It has been State Government’s holistic approach on various agriculture development plans and its implementation, increase in irrigation facility, expansion of sprinkle and drip irrigation for economic and sensible use of water, reaching the results of agricultural research, practical techniques and expertise upto the farmers in a quick time.

Natural Farming

- For expediting natural farming in the State, **Gujarat Prakrutik Krushi Vikas Board** has been created for the implementation of the scheme for assistance to maintenance expenditure for one cow to a farmer family engaged in Natural farming based on indigenous cow, the scheme for financial assistance to the farmers engaged in natural farming under ‘Total Chemical Free Dangs district’ and implementation of natural farming.
- ‘**Gujarat Natural Farming Science University**’ has been established for special resources, education and expansion of natural farming system in the State.
- 1466 clusters of 10 gram panchayats each have been created from 1st May 2023- the formation Day of the State so that information

on the natural farming may reach to every farmers at the rural level in the State. In every cluster, one technical officer or employee(technical master trainer) and one successful farmer who have adopted natural farming(farmer master trainer) are informing about natural farming system in every village of the cluster through training cum demonstration. Till now, more than 23 Lacs farmers have been trained with natural farming training.

- **Agriculture Relief Package:** In the year 2023, against various natural disasters occurred in the month of March like unseasonal rain, Biparjoy cyclone, heavy rains, river floods due to heavy rains in the upstream causing crop damage; Rs.85.49 crores to total 37045 farmer beneficiaries in 13 districts, Rs.133.19 crores to total 50627 farmer beneficiaries in Kutch and Banaskantha districts, Rs.62.73 crores to total 22146 farmer beneficiaries in Bharuch, Narmada and Vadodara districts have been paid as a agriculture relief package.
- **Pradhanmantri Kisan Sanman Nidhi Yojana:** Under Pradhanmantri Kisan Sanman Nidhi Yojana, total amount of Rs.15407.82 crores of 1 to 15 installments till date, has been credited directly to the accounts of 64.13 Lacs beneficiaries.
- **Purchase at Support price:** In the year 2022-23, the Government purchased various crops weighing 412960.22 metric tonnes worth Rs.2212.92 crores from total 193087 farmers so that the farmers of the State gets affordable rates of the agricultural produces.
- For **Agriculture mechanization**, an assistance of Rs.243.46 crores have been paid to about 53154 beneficiaries in the year 2023-24.
- **The scheme for use of the latest Drone technology (Krushi Viman) in the field of agriculture field:** 6312 farmers were benefitted by an assistance of Rs.41.74 Lacs for 22489 acres of land to use the latest Drone technology during the year 2022-23.
- **International Millet Year 2023:** The Government of India decided to celebrate the year 2023 as the International Millet Year. Accordingly, following the vision of Government of India, the Government of Gujarat implemented Millet development scheme worth Rs.35 crores so that “Shri Anna” may be used in daily use, production of millet crops increased in the State and farmers’ income may be increased by value addition of crops.

Gujarat Agro Industries Corporation Ltd.

- The farmers are provided quality chemical fertilizer at a reasonable rate under the farmer oriented Government schemes. In the year 2023-24, 3.31 Lacs metric ton chemical fertilizer was provided up to November 2023.

Horticulture

Seven Centres of Excellence(Sabarkantha, Gir Somnath, Kutchchh, Mahesana, Valsad, Israma(Anand) and Majivana) are functioning in the State for providing latest technology for horticulture crops to the farmers of the State. Besides, new Centres of excellence are under construction at Ahmedabad, Jamnagar and Kheda and three separate tribal areas of Narmada, Panchmahals and Aravalli.

Animal Husbandry

- Animal Husbandry and Dairy fields have leading contribution in the economic and social development of Gujarat State.
- In the year 2023-24, 39.13 Lacs cattle were treated and 3102 Cattle Health fairs were held up to November 2023 under the category of Cattle Health.
- In the year 2023-24, up till now, 1 crore 45 Lacs cattles have been given foot and mouth disease(Kharva Mova) vaccine.

Mukhyamantri Gaumata Poshan Yojana

- In the year 2023-24, under Gaumata Poshan Yojana, a daily cash assistance of Rs.30 per cattle has been provided for the care of cows and buffalos housed at Gaushala and Panjrapols registered under Public trust act.
- In the year 2023-24, under Gaumata Poshan Yojana, Rs.148.57 crores maintenance assistance has been given for an estimated 3.66 Lacs cattle till date.

Dairy assistance

- Under the assistance scheme for **infrastructure facility to the milk federations** of Saurashtra - Kutchchh, State Government has approved assistance of Rs.16.89 crores for total Rs.30 crores projects of Junagadh district co-operative federation, Morbi district co-operative federation and Jamnagar district co-operative federation in the year 2023-24 and at the first stage, total Rs.8 crores has been allotted.

Fisheries

- Against **Highspeed Diesel Vat relief scheme** for Sagarkhedu(fisherman), against total provision of Rs.443.44 crores for the year 2023-24, an assistance of Rs.332.58 crores have been given till December, 2023 and the amount of assistance has been transparently paid by an online system.
- As a 100% State Sponsored scheme, a provision of Rs.225.79 crores have been made in the year 2023-24 for items like providing necessary infrastructural facilities, undertaking modernization/upgradation works and dredging work at 107 fisheries centres notified by the Government.
- Besides, a provision of Rs.337.50 crores has been made in the year 2023-24 to develop four new Fish ports at Madhvad, Sutrapada, Navabandar and Veraval phase-2 with loan assistance of NABARD and a provision of Rs.77.50 crores has been made in the year 2023-2024 to develop Mangaraol phase-3 Fish port as a Centrally Sponsored Scheme. Rs.198.38 crores have been spent till December 2023 for all above infrastructural works.

Co-operation Arrangement for Market Committee

- A strengthen market arrangement is necessary so that farmers may get affordable prices of the agricultural produces. It has been a State Government policy that the farmers should get yard facility near their farms in the State. There are total 404 markets including 212 main yards and 192 sub yards in the State at present. The State Government has also sanctioned private markets in the State so that the farmers may get facility of more market yards. At present, 30 licenses have been issued for private markets in the State.

Water Management

Out of five elements of the nature, water is the support for existence. Availability of water in the base of origination, breeding and development of ecosystem; is the criteria for quality lifestyle and prosperity of the relevant culture or society. The State Government headed by Chief Minister Shri Bhupendrabhai Patel has fulfilled the requirements of adequate and clean drinking water of the people and has become a trendsetter for the entire nation in drinking water management.

- Under four link pipeline of ambitious Saurashtra Narmada Avataran(SOUNI) Yojana to fill 115 reservoirs of 11 districts of Saurashtra region, the works of 32 packages have been completed and the works of 4 packages are under progress.

Up till now; 85 reservoirs, 146 village ponds and 927 check dams have been filled by about 75060 million cubic feet water of Narmada under the completed works which has strengthened irrigation facilities in around 650000 acres and drinking water facility in cities like Rajkot, Gondal, Jamnagar, Bhavnagar, Botad, Ranpur and Morbi.

- Under Sujalam Sufalam Yojana aimed at enhancing scope of increasing water resources storage in the entire State, total 98234 works have been completed in the last 6 years. Out of which, 35303 deepening works of ponds and desilting of total 21389 check dams have been carried out which has increased water storage capacity up to 107621 Lacs cubic feet.
- The State Government has included farmers in the water management of irrigation schemes. The Government is constantly attempting to entrust participative(Sahbhagi) irrigation management work to more and more farmer irrigation co-operatives. Under Sahbhagi irrigation 850561 hectare area has been covered by 2837 co-operatives till September-2023.
- **Total 233 check dams** have been completed i.e. 124 small check dams and 109 big check dams in the State by various schemes till November 2023 in the current year. Besides this, the works of 116 check dams and 63 big check dams are in progress and completion of which will benefit 7000 hectares of area next year. Up till November 2023, more than total 187145 check dams are benefitting around 451998 hectares of land through direct and indirect irrigation.
- The work of water storage(Jal Sanchay) carried out by the State, has been appreciated as a model work in the nation. Notable and expected results of schemes like thousands of check dams, farm ponds, boribandh, Jalmandir, deepening of ponds, repair and modernization of old canals, drip and micro irrigation system, Sujalam Sufalam Yojana, Salinity ingress control have been received. Ground water level in Gujarat has risen and agricultural production has been increased due to water storage campaign in the State.
- The Government has approved in principle 2 new pipeline schemes for the villages of Tharad, Dhanera, Deesa, Diyodar and Kankrej taluks of Banaskntha district in North Gujarat which has remained deprived of Narmada water. More than 15000 hectares will get the benefit of direct/indirect irrigation by these schemes.

- The construction of **Poorna Tidal regulator** on Poorna river at Viraval-Kasbapar village of Navsari district is under progress at the cost of Rs.110 crores. This Scheme will make drinking water available to Navsari city and surrounding 21 villages. Besides, the salinity ingress by sea water will be stopped and ground water quality will be improved.

The tribal area where it was difficult to reach water in interior/hilly areas, **Pipeline transportation schemes** were successfully planned/ implemented.

- The works of Rs.137 crores of the scheme based on Panam High level canal to fill total 62 ponds i.e. 53 ponds of total 38 villages of Shahera and Godhara talukas of Panchmahal district and 9 ponds of Lunavada taluka of Mahisagar district are in progress. The beneficial area of which is 8500 hectares.
- The work of **Tapi-Karjan link pipeline scheme** of estimated total Rs.711 crores to give irrigation facility in 21732 hectares area of total 73 villages of tribal area in Umarpada taluka of Surat and Dediypada taluka of Narmada district is in progress.
- For distribution of 1 million acre feet water out of the flood water of Narmada in **Kutchchh area**, the works of **3 pipeline schemes** are in progress at the cost of Rs.4118 crores in the first phase which will reach extra flood water of Narmada in about 38 irrigation schemes, will give irrigation benefit to about 104216 hectares area of 77 villages and Rapar, Anjar, Mundra, Bhuj, Mandvi and Nakhtrana talukas suffering from water scarcity.
- The Government fitted Geomembrane in the farm pond built by the farmer through self-finance under a pilot project in Banaskantha district and such farm ponds proved very useful. If farm pond is built in the areas having water scarcity and Geomembrane is fitted in it, the rain water is not drained directly in the land and the farmer can save his crop by using the stored water in adverse circumstances. In the current year, the State Government has implemented the scheme to fit Geomembrane(500 micron plastic layer) in 3050 farm ponds of 86 talukas of 10 districts of the State at an estimated cost of Rs.38 crores.

Water Supply Under farsighted leadership of the State Water Supply department's 22 years of planning and implementation for water security, today daily 3200 MLD drinking water is reached in the rural area which has given best example of Gujarat model.

- A 3200 km long huge pipeline network has been created for water supply schemes based on Sardar Sarovar Canal and other source of water to provide mostly surface water without depending on ground water for water supply and through that "Statewide Water Supply Grid", the State Government has succeeded in providing water facility to 14617 villages and 241 urban areas of the State. The work has also been undertaken to cover remaining villages under surface water based group schemes gradually.
- The State Government has fixed the target to complete works related to providing drinking water through tap to all the rural households till the year 2022 under 'Nal Se Jal Yojana' under Jal Jivan Mission. The State Government has given connection to more than 91 Lacs households for providing drinking water through tap.
- In rural areas, drinking water has been reached to the remotest person by 19588 mini pipe schemes and installation of 279716 hand pumps. Out of which, 17478 mini pipe schemes and installation of 216146 hand pumps are in tribal areas and thus, the Government has constantly increased the convenience of the tribals living in scattered, hilly and interior areas.

Sardar Sarovar Narmada Scheme

Sardar Sarovar Scheme is a interstate multi-purpose project constructed on Narmada river in Gujarat State.

- As both the power houses of Sardar Sarovar Yojana are operational, an installed capacity of 1450 MW has been achieved and a total of 5935.04 crores power units have been generated by Dec-2023.
- The construction work of small power stations is under progress at various places on the branch canal of Narmada Yojana at Vadodara, Miyagam, Saurashtra and Kutchchh. It has been planned to generate about to 85.46 MW power from these small power station. Total 42.02 crores power units have been generated by Dec-2023.
- The construction work has been completed for total 357 km. of Kutchchh branch canal.
- An irrigation capacity has been developed through completing work up to small branch (Prashakha) in total 17.21 Hectare area out of 17.92 Hectare irrigated area.

Food, Civil Supply and Consumer Affairs

Food distribution at concessional rate under “National Food Security Act -2013”

- Free monthly distribution of wheat and rice has been done to a total of 3.54 crores population of the State in the year-2023 under the “**Pradhan Mantri Garib Kalyan Anna Yojana**” of the Government of India under the schematic benefits to the Antyoday families and priority families of the State included under the “National Food Safety Act-2013” (N.F.S.A).

Distribution of food grains at concessional rate by the State Government

- In order to provide nutritional security along with food security to 72 Lacs N.F.S.A. card holders of the State, 1 kg Pigeon Pea (toor dal) at a subsidized rate of Rs.50, 1 kg Gram at a subsidized rate of Rs.30 and 1 kg double-fortified salt at a highly subsidized rate of Rs.1 per card in the year-2023 have been distributed by the State Government.
- 22,988 metric tons Pigeon Pea, 54652 metric tons Gram and 46,933 metric tons double-fortified salt have been distributed till November-2023.
- During the two festivals of Janmashtami and Diwali of the year, pouch of 1 lit. Double filtered groundnut oil per card has been distributed to the beneficiary families at a concessional rate by the State Government with substantial subsidy as well as 138 Lacs pouches have been distributed till November-2023 this year.

“Pradhanmantri Ujjwala Yojana”

- Free LPG Cylinder refilling is done twice a year for 38 Lacs beneficiary families included under "Pradhan Mantri Ujjwala Yojana" and beneficiaries of State Government's "PNG/LPG Sahay Yojana", about **38.20 Lacs beneficiaries** of the State.
- CCTV cameras have been installed at total 317 godown locations in the entire State with a purpose to monitor daily routine work at storage godowns owned by the department as well as to bring transparency in the process of storage and distribution. Besides, facilities of the Command and Control Centre at the head office of Gujarat State Civil Supply Corporation as well as video wall at the district offices have been established.

Ration card services available online through “My Ration” mobile application

- “My Ration” Mobile App has been prepared as a part of administrative reforms to make public distribution system more transparent and effective and to make online services of ration card easily available to citizens. From which every ration card holder can get basic information like details of his ration card, details of family members, quantity available to himself, cost of quantity, distribution details of last 6 months, bill receipt, location of nearest fair price shops etc. and he can also complain about supply.

Energy and Petrochemicals

- Electricity is a main essential criteria for the social and economic development of any State. The average per capita electricity consumption of the State in the year 2021-22 which was 2283 units became 2402.49 units in the year 2022-23, which reflects the development of the State.
- The total installed power capacity of the State is 48,612 MW with an increase of 2382 MW in 2023-24. Out of which, the installed power capacity of non-conventional energy is 22,669 MW, which is 47% of the total installed power capacity.
- A total of more than 50 thousand farmers have got benefit under the Voluntary Disclosure Scheme 2022 announced for the farmers of the state to regularize the power load of their agricultural electricity connections and relief of approximately total of 39 crores has been provided to these farmers in estimate.
- More than 1 Lacs power lines / transformers were damaged due to Biporjoy cyclone in the June-2023 in current year in Kutch, Saurashtra and North-Gujarat areas of Gujarat. But due to advanced planning of the state government, there was zero casualty and power supply was restored in cities and villages within 24 to 72 hours while it was restored on feeders in agricultural areas within 15 days.
- The development work of **world's largest renewable energy park of 30,000 MW capacity is undertaken at Khawada-Kutchchh**. Its target is to establish 50% power capacity by December-2024 and 100% power capacity by December-2026.
- At the end of March-2023, total Rs.3649 crores has been incurred for strengthening work of new sub-stations, powerlines as well as power transmission infrastructure.
- To provide electricity during the day time to the farmers of the State, Government of Gujarat has adopted an innovative approach “**Kisan Suryoday Yojana**” has been implemented accordingly. Under which Rs.3500 Crores has been allotted to

set up necessary infrastructural network. It has been already started to provide electricity in 7084 villages under this scheme during the day time.

- 39,938 Agricultural Electricity Connections have been provided till November-2023 against the target of providing 40,845 Agricultural Electricity Connections this year under the **Agricultural Electricity Connection Scheme**.
- 4,94,568 solar systems with a total installed capacity of 1957 MW have been installed till November-2023 with a view to increasing the consumption of solar energy among the residential electricity consumers of the State under “**Surya Gujarat**” Solar Rooftop Scheme.
- Under **Pradhan Mantri Kisan Urja Suraksha Evam Utthan Mahabhiyan (PM-KUSUM)** Yojana Component – B, 1869 solar pumps have been installed in the year 2022-23 and the current year it has been planned to install approximately 4950 solar pump sets at the cost of 152 crores.
- Out of the total 700 MW, 600 MW solar projects have been commissioned at the **Ultra Mega Solar Power Project (UMSPP)** to be set up on waste land at **Radhanesada** village of **Vav taluka** of Banaskantha district.

Green Hydrogen

- Hon'ble Prime Minister Shri Narendrabhai Modi announced the National Hydrogen Mission on India's 75th Independence Day and afterwards the central government announced the National Green Hydrogen Mission with an ambitious target of achieving 5 million metric tonnes of green hydrogen per annum by 2030.
- The State Government is focusing on building green hydrogen production capacity to make Gujarat a hub for green hydrogen production and export. The Land Policy 2023 has been announced recently by the state for the development of RE projects to supply power for green hydrogen production and earmarked 2 Lacs hectares of land for allotment to developers resulting in a green hydrogen production capacity of around 40 Lacs MTPA (Metric Tonnes per annum).
- MOU of more than total Rs.3 crores has been done in the green hydrogen sector in the recently held Vibrant Gujarat Global Investment Summit 2024.
- Thus, under the vision of Hon'ble Prime Minister Shri Narendrabhai Modi and the leadership of Hon'ble Chief Minister Shri Bhupendrabhai Patel, Gujarat is ready to emerge as a global leader in green hydrogen production.

- As per the Panchamrut presented by the Government of India as part of Climate Action at the CoP-26 Summit, it has been targeted to get 500 GW of energy from non-conventional energy sources and 50% of the nation's energy needs through renewable energy sources by the year 2030. State Government is playing a key role in energy transition towards clean energy to make pertinent the State targets with Government of India targets. The Government of Gujarat has announced the **Renewable Energy Policy-2023** to achieve these goals,

Industries

Special Investment Region -Dholera

- Dholera Special Investment Region is a flagship project of the Government of Gujarat within the Delhi-Mumbai Industrial Corridor. At present, allotment of land has been undertaken for industrial as well as non-industrial purposes. A total of 531 acres of land has been allocated for industrial as well as non-industrial purposes. A total investment of Rs.1.50 Lacs crores will be made in the industrial units set up on the said allotted land and an estimated 1 Lacs employment opportunities will be created in the coming years. It has been planned under Dholera Special Investment Region for 4,400MW solar park out of which 300MW solar park is operational. It characterizes the terminology of green industrialization.

PM Gatishakti

- With the Completion of two years of PM Gatishakti, Gujarat is the leading State in using good governance tool for taking data-based decisions on planning of physical and social structures launched by the Honourable Prime Minister. Gujarat has prepared more than 1100 data layers, 84 portal and 46 online NOC for inter-departmental co-ordination for the State Government. Gujarat is committed to effectively use this new tool ahead in Economic planning and governance.

Logistics Ease Across Different States (LEADS)

- Commerce and Industry Ministry, Government of India issues annual survey report on 'Logistics Ease Across Different States (LEADS)' for the benchmark performance in all the States since 2018. In December- 2023 Government of India has declared LEADS ranking for 2023. The States were classified into four groups, like coastal, land-lock, North-East and Union territory for the same among these groups, Gujarat has been ranked in the 'achiever' category among coastal States.

Startup

- Gujarat has been declared ‘Best Performer’ for the last 4 terms under ‘Startup Ranking Framework’ in the entire nation by the Government of India. In the last eight years, Gujarat has stood with pride before the world by developing a Strong Startup System. More than 9400 startups and more than 200 national level incubator centres approved by the Government of India has come into existence.

Mandal-Becharaji SIR

- Mandal Becharaji Special Investment Region has been emerging as Gujarat automobile hub with the establishment of international industrial units like Maruti Suzuki and Honda around it. The Government of Gujarat has allotted additional 50 acres of land in 2022 near MSIL to Maruti Suzuki India limited to establish EV battery plant of Rs.7300 crores and EV manufacturing plant of Rs.3100 crores which will generate estimated 1.25 Lacs direct and indirect employment.

Small, Micro and Medium scale Industries

- Provisions have been made by the State Government to provide assistance under various schemes including capital investment assistance, interest assistance to entrepreneurs under MSME under Mini Cluster Yojana, Plot and Shed Yojana, Market Development Yojana for Small, Micro and Medium Enterprises and In the current financial year, assistance of more than Rs.435 Crores under Industrial Policy 2015 as well as more than Rs.621Crores under Industrial Policy 2020 has been disbursed.

Gujarat Textile Policy

- Interest subsidy scheme and other incentives have been announced by the State Government to promote the units involved in the textile value chain under which an assistance of more than Rs.1000 Crores has been paid in current year.

Geology and Mineral

- A total of 422 mining leases and 7313 quarry leases exist in the State of Gujarat. Due to which, the State Government has generated revenue of Rs.2,072 Crores last year. A total of 18 blocks of major minerals lime stone and bauxite in mineral rich areas of the State have been allotted through e-auction as well as 1,950 blocks of minor mineral blocks have been successfully auctioned till date.

Tourism

- The State Government has completed works for Swadesh Darshan and other development works at Vadnagar at a cost of about Rs.100 Crores and works worth of Rs.50 Crores are currently in progress. Hill station Saputara, Sasan Gir-Devlia Park, Nada Bet, Dholavira, Upper Kot Fort reconstruction and conservation work has been undertaken. Tourism Information Center has been started in August-2023 at Varanasi and Ayodhya by Gujarat Tourism Corporation.

Development of Dharoi dam region

- The Government of Gujarat is developing Dharoi region as a world class tourist place. This project will act as an anchor for North Gujarat which will join nearby tourist places in 90 km radius to Dharoi. As an anchor Dharoi will act as a complete package of various Spiritual, cultural, heritage, eco and entertainment demands of the tourist with a nearby tourist place.

Health and Family Welfare

- Gujarat state is committed to move from a selective approach to health care to deliver comprehensive range of services spanning preventive, curative care to ensure ‘health and wellness’ of the people. Gujarat is leading in comparison to other states with 9231 sub centres, 1499 primary health centres, 365 community health centres and 104 hospitals.
- During the year about 4.57 crore patients were given OPD treatment and 50.67 Lacs patients were given IPD treatment at various hospitals and health centres of the State Government. In 892 Ayurved and Homeopathy hospitals about 56.27 Lacs patients were given OPD treatment and 2 Lacs patients were given IPD treatment.
- The State Government has provided medicines, medical instruments, surgical items etc. at the cost of Rs.621.42 crores till Dt.3/1/2024 in the year 2023-24 for various government hospitals and health centres.
- To strengthen health services the State Government has spent Rs.1474 crores till date in the year 2023-24 for constructing government hospitals, health centers, colleges, hostels etc. and it has been strengthened by infrastructure. New 203 ambulances have been added during the year.
- Out of the various targets of “Sustainable Development Goals”, the third goal is “Good health and well-being” and Gujarat has stood first in it in the entire nation.
- The State Government provides health cover upto 10 Lacs per family per annum for 2471 prescribed procedures under PMJAY scheme to make available security cover to the citizens’ health. Under this scheme, total 2.33 crore beneficiaries are registered and ayushman cards were given till 24.01.2024

- A total of more than 1.32 crore children aged 0-18 were screened by the end of December in the year 2023-24 under the School Health Check-up Programme. Since from the commencement of this program till date 226 kidney transplants, 28 liver transplants, 3012 cochlear implants, 198 bone marrow transplants, 1,49,599 heart disease treatments, 24,283 kidney related treatments and 16,624 cancer related treatments have been done free of cost from the state government budget.
- There are a total of 7050 seats with an increase of 700 seats in 6350 previous seats at the graduate level in government and private medical colleges in the state. There are a total of 2761 seats with an increase of 414 seats in 2347 previous seats at the post-graduate level in government and private medical colleges in the state.
- The civil hospital campus at Medicity Ahmedabad includes super speciality hospitals like GCRI Cancer Hospital, Kidney Hospital, UN Mehta and Mother and Child Hospital for the highest level of treatment besides treatment for organ Transplant, Cancer, and Cardiology. Works like renovation of trauma centre, 1200 bed hospital, nursing college, dental hospital and paraplegia colleges have been completed as per the master plan so that all types of diseases can be treated at one place at minimum cost and work of Rs. 60 Cr for special rooms and post-mortem rooms, work of Rs. 40 Cr for Renbasera as well as work of Rs. 50 Cr for girls hostels is in progress. Similarly, for the four zones of the state at Vadodara, Bhavnagar, Jamnagar, Surat, super specialty hospitals for mother-child, kidney, spine, cardiac etc. at the cost of Rs. 1950 Cr has been started to be developed.
- “Smart Referral System” (SRS) has been designed to provide urgent and best treatment in critical condition in top most hospitals in the state. It is being implemented in every primary health centre to medical colleges and hospitals.

Education

Education is one of the basic needs of the society. State Government has been educating millions of children for their holistic development by developing strengthened infrastructure of education in a better way to educate children from kindergarten to higher education in Gujarat under the guidance of the placid and firm Chief Minister Shree Bhupendrabhai Patel.

Primary Education

- It has been decided to recruit contractual 'Gyan Sahayak' on available vacancies in Government and grant-in-aid primary schools of the State, especially in selected schools in 'Mission Schools of Excellence' for the purpose of providing teachers per class. 15,000 posts had been

sanctioned by the State Government under the same. 9662 Gyan Sahayakas have been appointed at the end of first phase while the procedure of the second phase to fill remaining posts is under progress.

- Under the **National Education Policy-2020**, compulsory universal implementation of Balwatika has been started in all Government primary schools of the State from the academic year 2023-24. In which a total of 5,16,621 students have **got admission in Balwatika** in the State.
- The recruitment of principals in non-Government grant-in-aid secondary and higher secondary schools of the State has been conducted centrally and the recruitment process for 1441 principals has been completed.
- In the year 2023-24, work of a total of Rs. 3318.62 Crores has been undertaken for construction of 15,400 new classrooms in 3528 schools and for repairing work of 24,779 classrooms of 2403 schools.

Higher and Technical Education

Gujarat Public University Act 2023

- 'Gujarat Public University Act-2023' has been implemented in Public universities imparting higher education in the State from 09/10/2023 by revoking various laws to ensure quality administration, noble education, autonomy, adequate representation on democratic basis, participation of universities in social and economic sectors.
- With the main objective of getting all the information up to Enrollment to Employment, the education, knowledge and skills of the students can be systematically tracked from the time of admission to the higher education sector, the employability of the educated youth can be increased and the young technocrats can also set up their own enterprises and "Students' Academic Monitoring, All Round Review, Training and Hand Holding of Young Aspirants(SAMARTHYA)"(Samarthya Sansthan) scheme has been started by my Government with the aim of giving them an opportunity to use their complete potential.
- Under the New Education Policy, 2020, students had to pay different registration fees for admission to different universities. To reduce the burden of these fees on students and to avoid filling admission forms of different universities, "**Gujarat Common Admission Services Portal-GCAS**" has been launched under Samarthya Sansthan Yojana.

- **Under the Chief Minister Yuva Swavalamban Yojana (MYSY)**, assistance of Rs.375 Crores to total 72,500 students will be paid during 2023-24. An assistance of Rs. 2110.67 Crores has been paid to total 4,60,869 students so far under this scheme.
- **Under the Chief Minister Scholarship Scheme(CMSS)** assistance of Rs.30 Crores will be paid to total 2500 students during 2023-24. Assistance of Rs.102.92 Crores has been paid to total 13,202 students so far under this scheme.
- **Under Mukhymantri Kanya Kelavani Nidhi Scheme (MKKN)** assistance of Rs.553.23 Crores has been paid to 18,599 girl students till date in the year 2023-24
- **SHODH Scheme** – Under the Scheme of Developing High Quality Research financial assistance is given to the students who are doing research in Ph.D. course to attract them towards qualitative research of a higher level. Assistance of Rs.75.14 Crores to total 3546 students till date under this scheme.

Gujarat Gyan Guru Quiz (G3Q)

- My government is undertaking several innovative initiatives in the field of education. The Education Department has launched 'Gujarat Gyan Guru Quiz' (G3Q) for all the students studying from standard 9 to 12 and colleges as well as universities and all citizens of Gujarat with the aim that the students of the State become bright, talented, knowledgeable and they can be aware of the work done by the government for the people with all kinds of knowledge. Last year more than 25 Lacs people participated in this quiz and won prizes of Lacss. After this grand success, Hon'ble Chief Minister has launched 'Gujarat Gyan Guru Quiz (G3Q 2.0) from 24/12/2023. In which, the winners will receive prizes worth Rs.25 crores and study tours throughout the year.

Student Start-Up and Innovation Policy (SSIP2.0)

- Under G20 Summit, "New India Vibrant Hackathon 2023" was organized under SSIP 2.0 by Gujarat Knowledge Society, Education Department. In which 231 problem Statements have been received from Government departments, District Development Officer offices, Collector offices and Municipal Corporations, PSUs. 2062 teams had (10449 students) registered and 1463 teams had done the problem Statement selection in this hackathon 2023. 36 winning teams in 10 sectors were given prizes of total Rs.42 Lacs in this Hackathon.

Start-Up Conclave -2023

- Start-Up conclave and Start-Up exhibition were organized in the year-2023. In which more than 30,000 people visited about 280 stalls of various sectors set-up by the entrepreneurs.

Development of the Deprived

Pandit Din-Dayal Upadhyay said, "Our first target is the person sitting at the last line of the poverty." Therefore, My Government, which is constantly working for the development of the deprived people, has implemented several innovative schemes to bring about qualitative improvement in the lives of the underprivileged with the noble aim of giving equal opportunity, equal justice and even the human beings of last mile also can make a confident start on the path of development of the State.

Welfare of Developing Community

- **Rs.1478.37 Crores** has been spent against the provision of Rs.2599.49 Crores till the end of November 2023 for the overall development of socially and educationally backward classes, economically weaker sections, minorities and nomadic tribes of the States.
- **Scholarship of about Rs.172.13 crores** have been deposited to about 21 Lacs students of these castes studying in primary school under various educational schemes in the students' bank accounts through Gujarat Portal.
- **Rs.500 Crores** has been allotted for the implementation of the various educational and employment oriented schemes for Unreserved Classes by Gujarat Unreserved Educational and Economic Development Corporation.
- Loan of **Rs.55.03 Crores** has been given to 397 students of Socially and Educationally Backward class for higher studies in abroad as on Nov-23
- An assistance of **Rs.98.84 Crores** has been disbursed to 10,000 beneficiaries of the most backward, nomadic tribe, denotified tribe, socially and economically backward class and economically weaker section to construct house under Pandit Dindayal Upadhyay Aavas Yojana.
- Scholarship of Rs.369.10 Crores has been deposited in the bank account of 3 Lacs students under **PM Yashashvi** Pri-matric and Post-matric Scholarship Scheme.

Scheduled Caste Welfare

- **Rs.506.44 Crores** has been spent against the total budget provision of Rs.983.31 Crores for welfare of Scheduled Caste till November-23

- Scholarship of Rs.750/- to Rs.8000/- is given in **Pri-matric Scholarship scheme** (run by Central and State Government). Scholarship benefit has been given to 2,40,650 students as well as uniform assistance has been given to 1,42,289 students at the cost of Rs. 44.60 Crores till November-23 under this scheme.
- Approved education fees and approved non-refundable fees have been paid besides the scholarship (annual) of Rs. 2500/- to Rs. 13,500/- in the **Post-matric Scholarship Scheme**. The benefit of scholarship has been given to the 61,622 students by spending Rs. 115.18 Crores till November-23 in this scheme.
- Assistance of Rs.1,20,000 per house is given under **Dr. Aambedkar Aavas Yojana**. Assistance has been given to 11,556 beneficiaries by spending Rs.50.60 Crores to construct house till the end of November-23 in this scheme.
- A Loan of Rs. 15 Lacs at the rate of 4% is given for higher study in abroad under **Dr. Aambedkar Videsh Abhyas Loan Yojana**. Under which loans have been given to **660 students to study in abroad** by spending **Rs. 99** Crores till the end of November-23.

Social Security

- Assistance of Rs.75.93 Lacss has been given till the end of November to 4621 beneficiaries in the year 2023-24 under the Scholarship Scheme for the specially-abled.
- Assistance of **Rs.767.96 Crores** has been provided to **9,29,944** beneficiaries till November-2023 in the year 2023-24 under Indira Gandhi National Old Age Pension and Vay Vandana Yojana.
- Assistance of **Rs.40.87 Crores** has been provided to **19585** beneficiaries till the end of November 2023 in the year 2023-24 under Palak Mata Pita Yojana.

Scheduled Tribe

The aim of the State Government is to bring about overall development of the tribal groups and the area through various welfare schemes and infrastructural facilities for tribal development.

- A provision of **Rs.18,755.22 Crores** has been made under **Vanbandhu Kalyan Yojana** for the year 2023-24.
- A provision of **Rs.337.28 Crores** has been made under “**Gujarat Pattern**” for the current year 2023-24. 10107 works have been planned till November-2023.

Scheduled Tribe welfare Schemes :

- Under **Pre-SSC Scholarship Scheme** for students belonging to Schedule Tribes, **10.44 Lacs** students have been provided benefits of this scheme at the cost of **Rs.84.31 Crores** till November-2023 in the year 2023-24.
- 10.44 Lacs students of Halapati Tribe studying in Std. 1 to 8 have been provided assistance for uniform at the cost of Rs.93.87 crores till November-2023 in the current year.
- For the beneficiaries of Halapati Tribe, the process of 2481 houses has been completed and the process of 515 houses is in progress till the end of November-2023. As well as the process of 1215 houses under the personal housing scheme has been completed and 2189 houses are under progress.
- To assist for the **medical treatment and nutrition charges** to the patients suffering from tuberculosis, cancer, leukaemia, severe cases of maternity, etc. of the Scheduled Tribe communities total **10,686** patients have been provided benefit of assistance at the cost of Rs 5.78 Crores till November-2023.

Forest Right Act – 2006

- The residential rights as well as rights to cultivate land have been recognised for the Scheduled Tribes and traditional tribes for the land they owned under the Forest Right Act– 2006. Total 1,82,869 claims were received out of which 97,342 claims have been approved. Against total 7187 applications received under community claims, 4791 claims have been approved. Total 2,118 proposals were received for infrastructural facilities out of which 2,045 proposals have been approved.

Woman and child welfare

Woman means the pool of firmness with tenderness, strength with tolerance, charity with hard work, patience, sincereness, serenity and love. The State Government is continuously endeavoring for the best development of these qualities that nature has gifted to woman.

Take home ration

- Among the monthly take home ration given to the beneficiary under the ICDS scheme are 7 packets of Balshakti for normal weight children aged 6 months to 3 years, 10 packets of Balshakti for underweight children from 6 months to 3 years, 4 packets of Balshakti for underweight children from 3 years to 6 years, 4 packets of Matrushakti for pregnant and lactating mothers, 4 packets of Poorna shakti are given to teenager girls. Total beneficiaries of the Poorak Poshan are about to 26,86,000.

- For value addition in Take Home ration, ayurvedic herbs are given i.e. Balshakti are given to children + Matrushakti are given to pregnant and lactating mothers + (Rasayan Churn) in 7 districts (Narmada, Dahod, Bhavnagar Rural and Urban, Dang, Jamnagar and Devbhoomi Dwarka) as a pilot project from the year 2021-22. The benefit of this Scheme has been provided to 2,90,000 at the cost of Rs.11.49 Crores in the year 2023-24 .

Dudh Sanjeevani Yojana:

- Gujarat is the only State in the country, where fresh fortified pasteurized flavoured milk is provided daily under Dudh Sanjeevani scheme. 100 ml milk is given for 5 days a week to children from 6 months to 6 years while 200 ml milk is given for 2 days a week to pregnant and lactating mothers under Dudh Sanjeevani Yojana in 141 tribal and developing units of 20 districts of the State. The benefit of this Scheme has been provided to approximately 10,34,000 beneficiaries at the cost of Rs. 95 Crores in the year 2023-24 .

Mukhyamantri Matrushakti Yojana :

- Right from the first-time pregnant mother registers in the Anganwadi Center till the child reaches 2 years of age, the mother of the child is provided extra raw ration of 1 kg toor dal, 2 kg gram and 1 kg fortified groundnut oil every month. Rs. 114.36 Crores has been spent against the provision of Rs. 214 Crores for the 1,80,000 beneficiaries in the year 2023-24.
- **Vahali Dikari Yojana** is implemented to increase birth rate of girls and prevent child marriages in society and to strengthen economic and social status of girls. Under this scheme total **Two Lacs thirteen thousand one hundred thirty five** girls are given assistance till now.

Construction :

- The foundation stone has been laid for 286 Anganwadi Centres, 4 block Offices and 2 Seja Offices and inauguration of 49 Anganwadi Centres have been done from March-2023 to November-2023.

Achievements of the Nutrition Campaign(Poshan Abhiyan) :

- Infantometers, stadiometers, weighing scales for children and weighing scales for pregnant and lactating mothers have been purchased for all Anganwadis in the State at the cost of Rs.21.56 Crores. An entry of 44.87 lacs active beneficiaries of the State in the Poshan tracker has been done by the Anganwadi wokers.

Ganga Swaroopa Aarthik Sahay Yojana

- The assistance under this scheme was stopped when the son of the beneficiary woman turned 21. That condition is waived and lifelong assistance is provided. Assistance amount is paid by direct deposit in the beneficiary's account through DBT. Approximately 13.71 lacs beneficiaries of the State have been provided assistance till November 2023.

Mahila swarojagar mela/loan dhiran mela(Mudra Camp) scheme

- Mahila swarojagar mela is organized by the every district panchayats with the co-ordination of Corporation/ Municipality/ district panchayat Chambers of Commerce and other industrial organisation within the charge limit of Rs.2 lacs. **28** Mahila swarojagar mela have been organised till the end of November-2023 in the current year.

Exhibition-cum-Sale

- This scheme is in implementation to provide market facility to the various items produced by the women entrepreneurs of the state. **13** fairs have been organised till November-2023 in the year 2023-24. In which sale of **Rs. 311.07 lacs** has been done by total **651** women handicraft artisans.

Nari Adalat

- Nari Adalat is a informal justice system conducted by the women and for the women. Where women can solve their problems and can get justice free of cost. 270 Nari Adalat are functioning in every taluka and municipality. As many as 5067 cases have been disposed of through Nari Adalat in the last one year.

Urban Development and Urban Housing

Gujarat is one of the most industrialized and urbanized States in India when it comes to the urban development. Gujarat has witnessed significant urbanization in the last two decades. The State Government has taken inspiring steps to build housing with public participation so that the poor reside in urban areas get the facility of well-equipped houses.

Swarnim Jayanti Mukhyamantri yojana

- Under this scheme mainly works like physical infrastructure facilities, social infrastructure facilities, urban transport, city identity works, public participation scheme in private society etc. are undertaken. 1518 projects with a total amount of approximately Rs.5073.44 Crores have been undertaken against the grant allocation of Rs.7456.64 Crores for this scheme in the year 2023-24.

Smart City Mission

- Under the Smart City Mission, 351 projects worth Rs.11,443 crores have been undertaken for a total of 6 smart cities selected by the Government of India namely Ahmedabad, Surat, Vadodara, Rajkot, Gandhinagar and Dahod, out of which 309 projects worth Rs.9416 crores have been completed and 42 projects worth Rs.2026 crores are under progress.

GIFT City

- GIFT city developing as a global level financial Centre has provided Gujarat with enormous direct and indirect employment opportunities. At present, nation's first International Financial Services Centre (IFSC) is functioning at the GIFT city where two International Stock Exchanges; International Bullion Exchange; International, Public and Private sector Banks; Insurance companies, Global funds, Aircraft leasing companies and others are working. Besides, campus of two Australian Universities have also been established. Singapore Nifty has shifted its operation from Singapore to GIFT city having monthly turnover of US\$ 70 billion and financial transactions worth US\$ 431 billion have been carried out till now. The export from Special Economic Zone of GIFT city which was Rs.3402 crore in the year 2021-22 increased to Rs.12325 crores in the year 2022-23 and Rs.19317.19 crore till December 2023 in the year 2023-2024.

Pradhan Mantri Awas Yojana (Urban)

- Work of total 71,396 houses have been completed in the year 2023-24 under Pradhan Mantri Awas Yojana (Urban) by the State Government to provide housing to the homeless people living in cities.
- Work of 17,130 houses out of 56,955 houses sanctioned under in situ rehabilitation of slum dwellers through private participation under PMAY scheme has been completed, total 5,93,246 beneficiaries have been provided interest subsidy under Credit Linked Subsidy Scheme (CLSS). Work of 90,503 houses out of 1,42,733 houses sanctioned under Affordable Housing in Partnership (AHP) has been completed and work of 1,04,071 houses out of 1,56,978 houses sanctioned under Beneficiary Led Construction (BLC) has been completed.
- Construction of total 1891 houses existing houses at Ahmedabad, Surat, Bhavnagar and Jamnagar under re-development by Gujarat Housing Board is under progress.

Solid Waste Management

- 100% door-to-door collection of solid waste in 1387 wards of 165 local self-Government bodies of the State is done. About 84 percent of the 10,248 metric tons of waste per day collected from local self-Government bodies is processed.

Swachh Bharat Mission Urban-Gujarat

The Ministry of Housing and Urban Affairs of the Government of India holds Swachh Sarvekshan Competition in the entire India to promote cleanliness in the cities. I am glad to announce that in Swachh Sarvekshan – 2023:

- Surat Municipal Corporation was given the best Swachh city award jointly with Indore city and it achieved 7 star rating target in Garbage Free City (GFC) certification.
- Ahmedabad, Surat, Vadodara, Rajkot and Jamnagar municipal corporations achieved water+ certificate and target of 3-star rating in GFC.
- At the state level, Bantva stood first in the cities with less than 1 Lacs population and Vapi municipality in the cities having population between 1 to 10 lacs.

Future oriented urban planning and implementation

- Currently 400 Town Planning Schemes of the state are available online on portal with Google image and it is aimed to digitize 475 more TP schemes and made them available on the web portal by the end of the year.
- The State Government has sanctioned 1 Development Scheme, 23 Draft Town Planning Schemes, 16 Preliminary Town Planning Schemes and 12 Final Town Planning Schemes in the year 2023.

Fire prevention services

- With a view to make fire prevention services more strengthening and transparent for the process including safety certification and its renewal etc. Urban Development Department has launched an online e-portal “Gujarat Fire Safety Cop” on 15/12/2023.

“PM-Swanidhi - PM Street Vendors Atma Nirbhar Nidhi”

- The Ministry of Housing and Urban Affairs, Government of India has implemented the PM SVANidhi 100% Centrally Sponsored Scheme to provide working capital loans to street hawkers to start their business for livelihood. A total of 4,22,282 street hawker in the State have been provided loan assistance under this scheme.

Electricity Bill Incentive Scheme

- The State Government has made a provision of Rs.100 crores in the budget for the electricity bill incentive scheme for the year 2023-24 in order to enable the Municipalities of the State to pay their electricity bills regularly.

Panchayat

It is the aim of the State Government that the people from the last mile get the benefit of the Government schemes. The Government is taking various measures for the comprehensive development of villages by renovating Village, Taluka, District panchayat buildings, modernization of records and making maximum use of technology to strengthen the three-tier panchayat structure.

Human Resource Empowerment

- The Panchayat Department has given appointment letters for the total of 12,786 posts in 17 cadres of Class-III in the last two years in order to make the administrative work of Panchayati Raj more dynamic.
- In the current year, 6565 candidates have been appointed by the department through direct recruitment for the posts of a total 4 cadres of Class-III in Panchayat Service. This includes 1866 posts of Multi-Purpose Health Worker, 81 Posts of Gram Sevak, 3437 posts of Talati Cum Mantri and 1181 Posts of Junior Clerk.

15th Finance Commission

- A total amount of Rs.15,650 crores is to be received by the State from the Central Government in five years by the year 2025-26 under the 15th Finance Commission, out of which, the State Government has deposited a grant of Rs.9239.50 crores received by till now in the accounts of Panchayats. Out of which, a total of 34,000 works worth Rs.2200 crores have been inaugurated this year.
- All operations from planning to disbursement of the projects receiving grant from the Finance Commission are done "online" through "E-Gram Swaraj Portal". As many as 1,71,828 business firms have currently been registered on the E-Gram Swaraj Portal. Payments of a total of Rs.5775.93 crores have been made successfully by more than 14,530 panchayats of the State through E-Gram Swaraj Portal so far.

New Gram Panchayat House Scheme

- With positive approach to make panchayat houses available to 100 percent gram panchayats and to expedite the construction of building for the dilapidated gram panchayats and houseless gram panchayats of the State, all the powers have been given to the District Development Officer by decentralizing the authority. Under which a total of 5688 new Gram Panchayat Houses have been approved from 2016 to the current year: 2023-24, out of which 3305 Gram Panchayat Houses have been completed and 1707 Gram Panchayat Houses are under progress.

District / Taluka Panchayat Building Construction

- Construction of new buildings of 1 District Panchayat (Surat) and 2 Taluka Panchayats (Vapi and Santrampur) has been completed in the current financial year under this scheme.

Division of Gram Panchayat

- New Gram Panchayats have been created by dividing the large group of Gram Panchayats so that Government schemes are easily accessible in rural areas and the villagers do not have to travel far for work.
- 65 new Gram Panchayats have been formed by division of **29 group Gram Panchayats** from **August-2022 to December-2023** as per provision of section-3 of Gujarat Panchayat Act-1993.

Rural Development

Various programs of livelihood, skill development, social security and infrastructural facilities are being implemented by my Government in collaboration with the concerned departments to bring economic upliftment in the lives of the people living in the rural areas of the State.

Amrit Sarovar

- In response to the invocation made by the Hon'ble Prime Minister on 22 April 2022 on the occasion of Azadi Ka Amrit Mahotsav, the Government of India has decided to construct or renovate 75 Amrit Sarovars in every district of the country. Work has been undertaken for construction of 2649 Amrit Sarovars against the total target of 2475 Amrit Sarovars in the State of Gujarat. A flag hoisting ceremony was held in the presence of local leaders, freedom fighters, families of martyred heroes, elderly and villagers after completing of construction/renovation of all 2649 (107% of the target) Amrit Sarovars.

Pradhan Mantri Awas Yojana (Rural)

- A target of construction of total 6,06,041 houses have been set during the year 2016-17 to 2022-23 under the Pradhan Mantri Awas Yojana (Rural), out of which 6,04,567 houses have been sanctioned and out of which a total of 4,95,666 houses have been constructed.
- A total of 38 cluster-based biogas plants have been planned in 33 districts under “**Gobardhan Yojana**” in the State. A target of 7600 individual biogas plants has been set under this scheme and the work of 7600 biogas plants has been completed.

National Rural Livelihood Mission

- It is aimed to create self-help groups in rural areas and link them with livelihood oriented activities to achieve economic self-reliant for the social upliftment of women in rural areas, increase their standard of living and provide them with an economic self-reliant through the National Rural Livelihood Mission.
- 22,535 new self-help groups, 2,010 village organizations and 239 cluster level federations have been formed in the year 2023-24. Assistance of a total of Rs. 20.30/- crores has been provided to 7,013 Self Help Groups under revolving fund. Assistance of Rs.146.90/- crores has been provided to 15,583 self-help groups under Community Investment Fund. Credit of Rs. 997.48/- crores from the bank has been given to a total of 65,414 self-help groups under cash credit.

Pradhan Mantri Krishi Sinchayee Yojana

- A total of 8556 works of soil and moisture conservation, water storage and ground water recharge and 24,129 works related to livelihood enhancement have been completed in the year 2023-24 (at the end of November-2023). A total of Rs.120.56 crores has been spent for that.

Labour, Skill Development and Employment

- **Shram Setu Portal:** - Shram Setu Portal has been launched by the Department of Labour, Skill Development and Employment to address the issues of the workers. Under which the entire process of filing claims of the industrial workers under Payment of Gratuity Act, 1972 and applications under the Industrial Disputes Act, 1947 has been made online for disposing them quickly, easily and transparently.
- **e-Shram Portal:-** The Ministry of Labour and Employment, Government of India has launched eShram Portal for registration of unorganized workers. A total of 1 crores 14 Lacs unorganized labourers have been registered on the e-Shram Portal in the State by December-2023.

- Food Distribution Centres have been started in a phased manner over a total of 277 Kadiyanakas in 17 districts in the State under the **Shramik Annapurna Yojana**. A total of 60,27,679 meals have been distributed till December-2023 under this scheme during the year 2023-24.

Shramik Basera Yojana

- “Shramik Basera Yojana” has been implemented since Dt.01.09.2023 for providing facility of rented stay to the Registered Construction Workers in temporary dismantlable prefabricated houses with basic facilities in the areas having residential intensity (except construction site).
- The scheme has been implemented with a view to providing excellent and affordable cheap rented temporary houses with basic facilities to the Construction workers near their working place and improving their standard of living.
- **Mukhyamantri Apprenticeship Training Scheme:** -A monthly compensation is given to the units against the stipend paid by the units to the apprentices under the Mukhyamantri Apprenticeship Training Scheme (MATS). Which includes Rs.3000/- for recruitment of each graduate apprentice, Rs.2000/- for recruitment of each diploma apprentice and Rs.1500/- for recruitment of all types of apprentices below diploma level. Total 1,02,392 trainees are taking benefit of apprenticeship training as on 15.12.2023 in the year 2023-24.
- **Industrial Recruitment Fairs-Job Fair:** - 84,554 (eighty four thousand five hundred and fifty four) candidates have been provided employment by organizing 866 industrial recruitment fairs till the end of November-2023 in the year 2023-24.
- **"Anubandham" web portal and mobile app:** Job seekers and employers can register names online through this web portal. 3,84,233 job seekers and 46,626 employers have been registered on the Anubandham web portal.
- **Mega ITI(Mega Technical and Vocational Education Training):** It is necessary to increase the skills of the youth/trainee considering Industry 4.0 with the changing times to meet the needs of the industries in the State. The State Government has given an approval to develop five industrial training institutes namely **Kubernagar, Surat, Tarsali, Rajkot and Dahod** in the State as **Mega ITIs** in 2023-24 by considering advanced technologies like industrial automation, advanced welding, manufacturing technology, information and communication technology, internet of things (IoT) and artificial intelligence(AI) to meet this requirement in today's modern times.

- **Shikshan Sahay Yojana:** Educational assistance is provided in the range of Rs.1800 to Rs.2 lacs for studies from class 1 to Ph.D. for two children of construction workers registered under the Shiksha Sahay Yojana. Assistance of a total Rs.4030.40 lacs has been provided to a total of 46,100 workers as on 31.12.2023.
- **School of Drones:** School of Drones, Kaushalya the Skill University (KSU) is the first State university to get Remote Pilot Training Organization (RPTO) license from the Director General of Civil Aviation (DGCA). A total of 303 trainees out of the total candidates registered in the last two years have been issued drone pilot license till date.

Roads and buildings

- Roads and Buildings Department has completed the work of widening roads with a total length of 938.82 km in 4 lane / 10 meter / 7 meter at a cost of Rs.5,243.77 crores. While work of widening roads with a length of 1508.00 km. in 4 lane / 10 meter / 7 meter at an estimated cost of Rs.4413.15 crores is in progress.
- Construction of 27 bridges including Dabhoi-Shinor-Malsar-Asha road bridge over Narmada river, Kheda-Dholka road bridge over Sabarmati river and Hariyala-Radhwanaj croresoss road over Vatrak river at a cost of Rs.695.19 crores has been completed. While the work of 62 bridges at a cost of Rs.2,425.15 crores is in progress.
- It is planned to widen the roads of 237.10 km length passing through Narmada, Tapi and Dang Districts through Saputara – Shabridham – Songarh – Sherula - Zarwani to Statue of Unity by 10 meter in two phases. In the first phase, the work of widening the existing roads of 92.50 km length by 10 meter is under progress.
- Work of six-laning of existing four-lane road with multi-purpose pathway has been completed at a cost of Rs.443 crores in 61 km length of Mehsana-Palanpur road.
- **Mukhya Mantri Gram Sadak Yojana:** 921 Works of roads/bridges with a length of 2089 km at a cost of Rs.1119 crores have been sanctioned in the year 2023-24. The works are under progress.
- Government of India has sanctioned 304 works of widening the rural roads of 3015 km length by 5.50 meter at an estimated cost of Rs.1749.62 crores in the year 2021 under **Pradhan Mantri Gram Sadak Yojana Phase-3**. Out of which, 230 works of 2374 km length have been completed. While 66 works of 553 km length are under progress.

- The work of **Signature Bridge** connecting Okha and Bet Dwarka having a great importance for the development of a religious site of national importance as well as a tourist destination is in progress. Under which, the construction work of the four-lane cable stayed bridge including the approach road with a length of 4.56 km at a cost of Rs.962 crores is about to be completed.
- The construction of 2576 Government residential accommodations of various categories at an estimated cost of Rs.595.50 crores and the construction of Sadasya Niwas in Gandhinagar for Hon'ble MLAs are currently in progress at an estimated cost of Rs.290 crores.
- Works of 136 residences accommodations of various categories at Raj Bhavan at an estimated cost of Rs.60 crores are under progress.
- The construction of a cable-stayed bridge on Gandhinagar-Koba-Hansol(Airport) road at Rakshashakti Circle (Dholakuva) at an estimated cost of Rs.50 crores has been completed.
- The works of Guest House at Bharuch, Jamnagar and Godhra at a cost of Rs.13.90 crores have been completed while the works of Guest House at Bhavnagar and Porbandar at a cost of Rs.12.18 crores are in progress. Rest houses at Vijapur and Dhanpur at a cost of Rs.4.17 crores have been completed.

Transport

Gujarat Electric Vehicle Policy

- The Gujarat Government has always been serious about the environmental issue and that is why it has taken a very foresight decision by implementing an electric vehicle policy to promote electric vehicles instead of vehicles run by petrol or diesel. This policy will be functional for a period of four years. In which, subsidy will be given on approximately two Lacs electric vehicles.
- Scale of subsidy based on battery capacity of the vehicle to a maximum of Rs.20,000 for two-wheelers, Rs. 50,000 for three wheelers and a Rs.1,50,000 for four wheelers has been fixed.
- An amount of Rs.255.18 crores has been credited to the accounts of 97,594 people in the form of subsidy so far.

Vehicle Scrapping Policy

- Old unfit vehicles are a major cause of accidents and they also cause pollution. Hon'ble Prime Minister had unveiled vehicle scrapping policy at Gandhinagar on 13-August-2021 for proper disposal of such unfit vehicles. A total of five scrapping facilities have been sanctioned in the State under this policy. It has an annual scrapping capacity of 3 lacs vehicles.

PPP Based Automated Testing Station for fitness inspection of vehicles

- The State Government has implemented policy to set up Automated Fitness Centre on PPP basis as per Central Government guidelines.
- At present, final registration certificate has been issued to 25 automated testing stations and a total of 180 automated testing stations have been given conditional preliminary approval by the Commissionerate of Transport.

Launch of Faceless Services of ‘Vahan’ and ‘Sarathi’

- A total of 28 services the Transaction Department have been launched as faceless which include 20 services with the help of e-KYC and 8 services with the help of mobile OTP. With its implementation, a total of 3,04,767 people have taken benefit of driving license related services and a total of 1,94,435 people have taken benefit of ‘Vahan’ services by November-2023 in the year 2023-24.

Digital challan and smart enforcement

- The Ministry of Transport has procured a total of 35 ultra-modern interceptor vehicles in current year. Which have been equipped with speed guns, cameras and public address system for the purpose of smart enforcement. Intensive operation is done with this interceptor at a total of 58 check points in the State.
- A total of 9 units including bus stations at Surendranagar, Morbi (New), Dhanpur, Desar, Limkheda, Mahuwa, Rajkot (Satellite) Vaso, Chaklasi have been launched at an estimated cost of Rs.31.24 crores from 01.04.2023 to till date.
- The work of a total of 13 new bus stations at Kukarwada, Lodhika, Umargam, Suigam, Mata no Madh and Garbada, etc. at an estimated cost of Rs.28 crores and a total of 9 new depot-workshops at Vijapur, Harij, Chandola, Anjar etc. at an estimated cost of Rs.36 crores and 4 new staff colonies at Bhavnagar, Valsad, Krishnanagar-Naroda and Jamnagar at cost of Rs.32 crores is being carried out in the year 2023-24.

Ports

Development of ports

- Along with the development through private investment, Gujarat Maritime Board is also committed to develop existing ports.
- L.N.G terminal constructed at Chhara with private capital investment of rs.4293 Crores will be functioning in the year 2024. Moreover, a concession agreement for planning of estimated investment of rs.4024 crores for developing brown field port(C.N.G. terminal and other terminals) at northern part of Bhavnagar Port has been sanctioned.

Revenue management

- Messrs. Petronet L.N.G. has accorded in principle approval to the proposal for developing the third Jetty with private capital investment of rs.1700 crores as a part of expansion of port relating facilities at Dahej. Construction for developing the second Jetty at estimated cost of rs.1200 crores by Messrs. Gujarat Chemical Port Terminal (G.C.P.L.) is in progress.
- With a view to accelerating the fisheries activities, a project of developing the fisheries at Veraval, Madhavad and Sutrapada at the cost of rs.1300 crores have been undertaken.
- Instructions have been management circulated for offering the benefit of deemed N.A. permission under Section-65(b) of the Gujarat land Revenue Code to all projects of renewable energy being established in Gujarat State Vide the circular Dt.13.04.2023 of Revenue department. Moreover, policy regarding allocation of government surplus land on lease for generation of green hydrogen by using the non-conventional energy sources like wind/solar/wind-solar Hybrid energy has been framed vide the resolution Dt.08.05.2023.

Property card.

- 2,87,574 property cards have been issued in total 1849 villages of the state under Swamitva Yojana. 1,34,788 property cards under the scheme of making property cards and total 50,368 property cards under non-agriculture scheme have been issued in the urban and rural areas respectively. Thus, total 4,72,730 new property cards were issued to the property holders and granted titles/endorsements to their properties.

iMojni

- Total 3,06,021 measurement applications have been received on iMojni portal, out of which, 2,91,591 measurement applications have been disposed of.
- While making integration with iORA of iMojni Software, total 41,703 applications out 44,653 measurement applications being auto-generated Vide N.A. order till Dt.21.12.2023 in iMojni application have been disposed of.

Facility for obtaining certified copy of document at door step

- Facility on iORA portal has been availed from Dt.25.12.2021 so that the people can obtain the certified copy of document online at their doorsteps. Total 65,648 applications have been received from Dt.01.01.2023 to Dt.30.11.2023 and income of total RS.3,93,88,800 has generated under that.

Law and Order My government is committed to maintain harmony among the people, to make holistic development of the people, to create the atmosphere of peace and tranquility in the state, to Strengthen the bridge of trust between the police and public and to take up the constructive works of public welfare by preventing the crimes with mutual cooperation.

Strict implementation of Prohibition Policy

- It is the priority of my government to crack down the prohibition related crimes in the state. The government of Gujarat has undertaken a special drive to remove the addiction of intoxicated substances like cannabis, charas, opium, heroin etc. and also to nab the criminals addicted to this menace. As a part of which Gujarat police stayed vigil with the support the Indian Coast Guard and other investigating agencies to crack the nefarious intentions of neighboring countries smuggling narcotics in the state and registered 476 crimes under NDPS Act (The narcotic Drugs and Psychotropic Substances Act) and arrested total 637 accused and recovered the cash property about rs.1506 crores and made a sustained effort to survive the youths of the country from the menace of narcotics.
- Special courts have been opened at Ahmedabad, Vadodara and Rajkot for the speedy disposal of the narcotic cases under NDPS in the state. Moreover, as an integrated effort ‘Anti-Narcotics Task Force’ has been constituted at state level.

Cyber Crime

- Economic crimes have spread widely in the country I4C (Indian Cyber Crimes Coordination Centre), NCCRP portal (National Cybercrime Reporting Portal) and Cybercrime helpline Number -1930 are executing effectively for redressal of economic crimes and cybercrimes related grievances.

Women Security

- Investigative units for crime against woman (I.U.C.A.W.) are active in women police stations in 26 districts from Dt.30-5-2017 for redressal of the cases committed against the women in Gujarat state.

- ITSSO portal (Investigation Tracking System for Sexual Offences) has been activated for framing the charge sheet in time and monitoring it with sensitive approach in investigation of Pocso cases regarding atrocity on women and children.

Suraksha Setu Society

- 91,384 women have been imparted self-defense training till October -2023 against the targets of total 1,39,100 women for the year 2023-24 under Suraksha Setu Society.
- Total 88,361 children have been imparted training and knowledge about traffic rules from April-2023 to October-2023 under Suraksha Setu Society.

Financial Management

Online Payment of Taxation

- Cyber Treasury Portal is active for online recovery of taxes for online recovery of taxes timely in the state.
- Facility of paying online taxes has been awaited to the tax-payers of the state through internet banking facility under the integrated financial management system. Presently, online collection of income namely. GST, Professional Tax, Royalty, Road Tax, Stamp duty etc. are worked out.

E-Payment

- All drawing and disbursing officer of the state are issued digital signature by which amount is directly deposited with the Bank account through e-payment.
- E-payment facility is implemented in all 33 district treasury offices of the state for depositing amount directly with the accounts of all employees, pensioners and concerned beneficiaries under IFMS.

Facilitation made for the pensioners

- Payment of pension is made through e-payment by the treasury offices to about 5,10,974 pensioners of the state.
- A separate pension payment office has been opened by the state government so that the pensioners may have not face the hardships in such districts wherein their numbers are more. Separate pension payment offices have been opened in the districts like Ahmedabad, Gandhinagar, Vadodara, Rajkot, Surat till now.

- A facility of “Life Authenticity Portal” has been availed for the pensioners so that they can verify their existence at doorsteps.
- Pensioners can obtain the online information of their detailed monthly pensions on pension portal Gujarat.
- By obtaining PRAN (Permanent Retirement Account Number) of 2,46,685 beneficiaries, their monthly contributions and state government’s contributions are deposited under the centralized scheme by Dt.30.11.2023 under the new added pension scheme.
- More than total 3.94 crores beneficiaries have been covered under the Gujarat community Group Accident Insurance Scheme.
- The Beneficiaries such as land-holder farmer, land-holder farmer’s husband or wife and their all children, unorganized labourers, students from primary to college of Gujarat, Police employees, widows, handicaps, diamond worker have been covered under this scheme.
- The state has got revenue of Rs.80,477 crores up to November-2023 during the current year in 2023-24.
- The Process of ‘Biometric Based Aadhar Authentication’ has been implemented in Gujarat state as a pilot project across the country with a view to make the whole proceedings transparent - easy to get the registration under GST Law, to encourage ease of doing business and to get registration speedily to the honest taxpayers. Creating GST Facility Centers at total 12 places in the entire state have been developed as ‘State of Art’, so as to registered applicant may not be required to go away from the owned business place. All these centers are equipped with ultra-modern technical equipments and experienced staff.

Sports And Cultural Activities

Along with awakening of grand historical, literacy and cultural heritage by the State Government, encouraging talented youths, artists, introducing them to country and world, multipurpose plannings have been implemented successfully.

- The State Government is organizing various competitions from rural level to state level every year under ‘Khel Mahakumbh’ began since 2010. About 66 lacs athletes have made registration enthusiastically in ‘Khel Mahakumbh 2.0’ begin in 2024. As per the approach of Government of India DBT (Direct Benefit Transfer), Payment will be made through RTGS to the winner athletes.

- Advancing a new approach of the Government of India, the celebration of the foundation day of all the states of the country is being celebrated at Gujarat Rajbhavan. The foundation day of 23 states has been celebrated till now in which cultural programmes have been presented inviting respective cultural groups at Gandhinagar.
- As a part of celebration of 75 years of Independence of India, the Government of India held various programmes under ‘Azadi Ka Amrit Mahotsav’ for 75 weeks i.e. 12th March 2021 to 15th August 2023 to spread patriotism in the countrymen. In these programmes, five pillars of 75 years of independence: Freedom struggle, Thoughts, Achievements, Works and Resolves were specially emphasized.
- Under “**Mari Mati Maro Desh**” campaign, Gujarat was the second among the top 3 states receiving “Azadi ka Amrit Mahotsav” award from Honourable Prime Minister at the grand programme held at New Delhi.
- The construction of New Smart Building of Government District/Taluka Libraries situated in Common areas and tribal areas of the state is in progress. The Government Libraries functioning at Vadodara, Anand, Jamnagar, Bharuch and Vyara to be developed them as smart libraries, and the modernization working of State Central Library, Gandhinagar is under progress.
- ‘Matrubhasha Mahotsav’ was organized on the day of World Mother Tongue Day by the Gujarat Sahitya Akadami under which more than 300 litterateurs were remained present at various places. Various programmes like poet convention, seminar were organized in Matrubhasha Mahotsav.

Science and Technology

To establish providing services companies and generation regarding information and technology and to extend established companies for encouragement and implementation of Science and Technology Policy of I.T./I.T.E.S. of the Gujarat State is being done by Science and Technology Department.

- The Central Government launched the Semiconductor Program in order to make India self-reliant in the semiconductor sector, under which, the Government of Gujarat introduced a unique Semiconductor Policy to attract investment for semiconductor manufacturing in Gujarat. Gujarat has become the first state in the country to formulate a separate semiconductor policy and mission, which is a matter of pride for us.

- Micron, the leading semiconductor memory manufacturing company of America has selected Sanand GIDC of Gujarat for its new semiconductor plant and the country's first semiconductor chip with the Semiconductor Assembly Test Marking Packaging (ATMP) project at an estimated project cost of twenty-two thousand five crore will be manufactured in Gujarat on commercial base from 2025. This project will create 5000 direct and 15000 indirect new employment opportunities with high skill in Gujarat.
- The establishment of this project will make Gujarat the first-choice destination for other supply chain industries related to semiconductor manufacturing.
- The facility of incubation to more than 100 Start-Up and Industry-entrepreneurs has been provided till now by Savli Technology and Business Incubator (STBI and MOU has been done for the purpose of co-operation with 11 institutions. As per the distinguished survey like Biospectrum, this institution has got position in five leading public bio-incubators of the country since three years.
- Gujarat Bio-technology Research Centre (GBRC) is conducting more than 45 projects with research fund Rs. 78 crores from various international, national and state agencies in last five and a half years.
- The flagship programmes of Government of India like Jinom India initiative, Indian SARS-COV-2 genome Sequencing Consortia, in which Gujarat Bio-technology Research centre is more contributing in TATVAM.
- Major attractions of Gujarat Science City are included of theme-based pavilion, grand 3-D I-Max theatre planate earth, nature park, life science park, multimedia lacer and fountain show, whole of science and spaces etc. Newly built aquatic gallery and robotics gallery at Science City have become the special attraction of pavilions. A number of visitors at Science City is increasing day by day to distinguished attractions.
- An assistance of total Rs. 136 crores has been paid to I.T.I. Units till now under IT Policy (2016-2021). New one lac employment will generate with I.T./I.T.E.S. Policy (2022-2027) and I.T. expert sector of Gujarat will reach up to 25 thousand crores by increasing 8 times.

- An assistance of total Rs.298.63 crores has been paid to the industrial units of electronic field till now under the Electronic Policy of the state.

Forest and Environment

A sole remedy of environmental issues is tree plantation. Programmes of tree plantation have been implemented under different schemes to cover more and more areas under green cover keeping our vital issues and requirements into mind. Besides, tree plantations, forest ponds and check dams are also built under the soil and moisture conservation scheme for inserting rainy water into soil and preventing the erosion. Climate and soil friendly trees are planted at desert border and the schemes like plantation of mangroves trees in the seaboard are also in force.

- As per the report of the Forest Survey of India of the year 2021, forest covered areas in Gujarat (forest area and out of forest area) have increased in comparison to the year 2019. Total forest-covered area was 14,857 sq. Km in the year 2019, which has happened to be 14,926 sq.km as per the report of the year-2021.
- With sustained efforts of the State Government for grass reformation programmes, a landmark success is achieved in grass production. Grass production has increased by 3.53 times in last ten years. Production of 239 Lacs kg grass was achieved in the year – 2022-23.
- With a view to increasing the availability of bamboos for the people living surrounding the forest areas and enhancing the sources of their employments, a project of bamboos reformation has been undertaken in 25,060 hectare land in the year 2021-22 and 2022-23. Resulting which, about 95 Lacs bamboos have been distributed free of cost among the locals living in the forests.
- Rs.10.40 crores saplings were planned to distribute in the State during celebration of ‘74th Forest Festival’, against which, 10.08 crores saplings have been distributed by November-2023.
- Against the planning of preparing 31 holy parks in the State in the current year, 12 parks have been prepared by November-2023. Against the planning of preparing 122 Forest Cottages, 40 Forest Cottages have been prepared by November-2023.
- A number of Asiatic Lions in the State was 359 in the year 2005, which has increased to 674 in the year 2020, in which, an increase of 29% is registered. 15.07 lacs visitors in the year 2021-22 and 19.70 lacs visitors in the year 2022-23 visited the Gir Sanctuary respectively.

Administrative Reforms   **Chintan Shibir**

- A state level 10th Chintan Shibir was held at Statue of Unity, Ektanagar in Narmada district of Gujarat during the period from 19 May to 21 May, 2023. Total 209 participants including the Chief Minister Shri Bhupendrabhai Patel, Cabinet Ministers, Ministers of State and numbers of celebrities as well as subject experts and guest speaker remained present in the Shibir (camp).
- Discussions and recommendations were made on health and nutrition, qualitative reforms in education, training and capacity building for the employees of autonomous institutions, infrastructure and capacity building in rural areas, urbanization and infrastructural development in the Chintan Shibir.

Sardar Patel Institute of Public Administration (SPIPA)

- Coaching is given at free of cost to the candidates preparing for UPSC Civil Services Examination at SPIPA. Total 16 candidates of SPIPA were succeeded in the final result of UPSC Civil Services Examination, 2022. Total 260 candidates have succeeded till today since the establishment of institution in the year 1992.

Planning   **Viksit Gujarat@2047**

- Gujarat State has published Viksit Gujarat @ 2047 report in the form of Vision Document on 10th January, 2024 in Vibrant Gujarat Global Summit 2024, which is the first in the country. This document has been prepared after discussions with Niti Aayog, various Departments of the State Government, organizations and other partners. Short-term and long-term (up to 2047) targets for various sectors such as health, nutrition, education, industry and infrastructure and other matters corresponding to the principles of "Living Well" and "Earning Well" of citizens have been set. Thus, this document will serve as a guide for policy formulation for the development of Gujarat in a specific direction within its time frame.

Information and Broadcasting

- With a view to availing the knowledge of various welfare schemes of the State Government to the people of interior areas, documentary films, special multi-media documentary films, T.V. short video clips and Radio zingal are produced by the Information Department. Information Department of Gujarat,

by proper using of media broadcasting at all levels has played a pivotal role for motivating the farmers of Gujarat for organic farming.

- Information Department has put the Community Group Insurance Scheme into force for the journalists. Eligible journalists aged between 25 to 60 years are covered under this scheme. Insurance coverage of Rs. 1 Lacs in the cases of natural death and Rs. 5 Lacs in the cases of accidental death are provided respectively under this Scheme. Total 1182 eligible journalists have been provided this insurance coverage under the Scheme.

Cottage and Rural Industries

- The purpose of ‘**One District, One Product**’ Program is to support the local economies by motivating the customers for purchasing the locally-produced goods, awakening them for enhancing the sales etc. ‘One District, One Product’ of the States was widely displayed in G-20 Summit.
- The aim of this new scheme ‘**PM-Vishwakarma**’ sponsored by the Central Government is to improve quality of productions and services of the workers and ensure that Vishwakarma gets connected with local and global value chains. The aim of this scheme is to provide overall assistance to Vishwakarmas i.e. workers and Handicraft artisans in advancing value addition chain in their trade and making them competent. Under this, the Government of Gujarat has broadly taken up verification of commercial workers in all the districts of the State and they will be imparted primary training in a short time so that the skill of entrepreneurship can be developed in them.

Civil Aviation

- 15 human organs with 10 medical flight patients have been reached successfully from January-2023 to December-2023 under the Air Ambulance Service launched from March 21, 2022 at health sector by the State Government. Helicopter Joy Rider Services have been launched at Sabarmati River Front and Dhordo during Kutch Rannotsav for fulfilling the air flying at tourism. Besides, flight services from the cities of Gujarat with other states have been launched under ‘Udaan’ Scheme.

Judiciary

- The department has set up a total of 20 virtual traffic courts to avoid inconvenience caused to citizens for e-challan issued by R.T.O. and traffic police for violators of vehicle laws.

- A total of 101 posts of District Judge, a total of 25 posts of Metropolitan Magistrate, a total of 05 posts of Civil Judge have been created to accelerate judicial proceedings in the State as per the recommendation of the Hon'ble High Court. Similarly, a total of 4726 new posts of staff have been created in subordinate courts to accelerate judicial proceedings.
- Foundation worship(Bhumipujan) has been done for the construction of buildings the office of the Joint Charity Commissioner of Charity organization and Registration Offices of Public Trusts in Surat, Bhavnagar, Patan, Devbhumi Dwarka (Khambhalia), Rajkot, and Vadodara.

Climate Change

- Additional wind-farms with the capacity of 583.37 megawatt have been activated by November-2023 under Wind Energy Policy-2016 declared by the State Government to encourage the clean and green energy generation in the State during the year-2023-24. Thus, total wind electricity generation capacity of the State has increased up to 10,382.525 megawatt.
- Solar Power Plants with total capacity of 1086 megawatt have been activated by November-2023 in the State during the year 2023-24. Thus, total solar generation capacity of the State has increased up to 10,031.30 megawatt.
- Solar Photovoltaic Rooftop Systems, with the capacity of 48.78 megawatt, have been installed at the cost of Rs.262.41 crores on total 2451 buildings like various government buildings, government colleges, court complexes, police stations, government civil hospitals, primary health centers etc. as on 30/11/2023 in the year 2023-24.
- Total subsidy of Rs.2.57 crores has been paid to the students studying in Std. 9 to 12 and colleges as on 30/11/2023 for battery-operated three-wheelers during the year 2023-24.

I am glad to address this August House of the 15th Assembly Session that my Government is determined with human sensitivity, economic progress and human resources development, holistic welfare of the common human-being and with the goal of public partnership in developing march of the State. The common people have realized themselves with the uninterrupted developing march of the State. My Government has fulfilled the promise of effective and sound accountability to realize the people that the Government stands by them. Gujarat is a growth engine of the country and it is our responsibility to strengthen it.

With the vigorous efforts made by the slogan of ‘Inclusiveness, development, trust and effort to All’ imbibing the resolution of public welfare, My Government has translated the spirit of ‘Ownness for the Government’ among the public. I wish you all will give your best dedications as the public representatives in this August House keeping with your public life’s experiences and aspirations of the public minds. I wish my best regards to all of you for your active partnership in people-centric decisions for more than six crore Gujaratis’ holistic development and their overall upliftment.

Bharat Mata Ki Jay.
Jay Jay Garvi Gujarat.

*****